

naše planine

9 - 10
1990

ČASOPIS PLANINARSKOG SAVEZA HRVATSKE THE JOURNAL OF THE ALPINE ASSOCIATION OF CROATIA

Urednik — Editor: Prof. dr. Željko Poljak, Yu-41000 Zagreb,
A. Cesarska 5

Izlazi u šest dvobroja godišnje

Pretplata za 1990. godinu: 50 dinara

Uplate slati na žiro račun Planinarskog saveza Hrvatske (broj 30102-678-5535). Na uplatnici treba naznačiti: Za „Naše planine“ i ispisati čitku adresu pošiljaoca. Izdavač je Planinarski savez Hrvatske. Redakcija: 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel.: 448-774, radno vrijeme 8-14 sati. Oslobođeno od poreza na promet na osnovi mišljenja Republičkog sekretarijata za prosvjetu, kulturu i fizičku kulturu (br. 5499 od 26. XII 1972). Tiskanje sufinancira Republička samoupravna interesna zajednica fizičke kulture SR Hrvatske.

God. 42 (82)	Rujan—listopad 1990	Broj 9-10
Volume 42 (82)	September—october 1990	Number 9-10
Od 1898. godine „Hrvatski planinar“, od 1949. „Naše planine“		

IZDAVAČKI SAVJET

Ivica Bralić
Vilim Cerovec
Tomislav Đurić
Milivoj Gluhak
Josip Gobac
Zdenko Jajčević
Željko Kašpar
Željko Klepić
Mirko Knežević
Milan Kolman
Slavko Komar
Josip Malić
Vlado Mihaljević
Željko Poljak
Božidar Škerl
Ivica Trnokop

UREDNIČKI ODBOR

Nikola Aleksić
Borislav Aleraj
Darko Berljak
Vlado Božić
Milivoj Kovačić
Ivan Marchiotti
Krunoslav Milas
Tomislav Pavlin

DOPISNICI IZ REGIJA

Miroslav Ambroš-Kiš
Ivan Jakovina
Miljenko Pavešić
Đuro Priljeva
Ante Rukavina
Milan Sukno
Cvjetko Šoštarić

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Željko Poljak

S A D R Č A J

Nikola Aleksić: Dan planinara Hrvatske na Oštarijama	185
Dubravka Ramuščak: Forma viva u Dabarskim kukovima	186
Dr. Nenad Vadić: Stazom radosti kroz Dabarske kukove	189
Sakib Kliko: Ep iz Moračkih planina	193
Božica Papeš Mokos: Tri puta u sjevernoj stijeni	
Mt. Everesta	197
Miodrag Rakić: Pad	200
Perica Korica: Telegram na velebitskoj stazi	202
Darija Ivičević: Visočica obasjana suncem	203
Veliko Rujno i crkva Sv. Marije	204
Smilja Petričević: Planinarski šešir	207
Martin Sušac: Planinari su zapravo sveci	209
Tomislav Pavlin: Planinarsko sklonište na Omiškoj	
Dinari	211
Miljenko Pavešić: Na Kleku novi vjetrovi pušu	212
Miljenko Pavešić: Vol na Kleku	213
Božica Papeš-Mokos: Zašto sam protiv planinarskih	
domova	214
Deset zapovijedi za planinarenje s djecom	215
Vlado Božić: Jednom nogom s one strane	216
Teo Barišić: Spilja u kamenolomu Tounj i spilja	
Tounjčica	219
Damir Lacković: Bljesak u podzemni svijet	221
Jakša Kopić: Prilog planinarskoj bibliografiji	223
Lahorija Damjanović Bolanča: Alkoholizam i	
planinarenje	226
„Desetljice Velebita“	227
Pismo uredništvu	227
Speleologija	228
Alpinizam i ekspedicionalizam	229
Vezni putevi i transverzale	230
Publicistika	230
Vijesti	232

Slika na naslovnoj stranici:
Ljubičko brdo nad Oštarijama i početak Dabarskih kukova
Foto: Dr. Ž. Poljak

Priprema, tisak i dorada:
Ante Pelivan, Zagreb

Dan planinara Hrvatske na Oštarijama

Ovogodišnji „Dan planinara Hrvatske“ održan je u subotu i nedjelju 1. i 2. rujna na Baškim Oštarijama na srednjem Velebitu uz sudjelovanje oko 700 planinara i gostiju.

Povod organizaciji „Dana planinara“ na Baškim Oštarijama bio je planirani početak gradnje novoga planinarskog doma, obilježavanje 20. obljetnice Republičke planinarske transverzale i otvorenje grebenskog puta kroz Dabarske kukove.

U kratkom službenom dijelu, koji je održan u subotu 1. rujna u 16 sati, nakon intoniranja himni, predsjednik PSH Vlado Mihaljević se u svojem pozdravnom govoru osvrnuo na odvijanje akcija u okviru „Desetljeće Velebita“, među kojima je jedan od najvećih zahvata upravo izgradnja novog planinarskog doma na Baškim Oštarijama (nažalost, predviđeno polaganje kamena temeljica nije bilo moguće izvršiti zbog administrativnih poteškoća oko dodjele zemljišta i izdavanja građevinske dozvole), kao i na proteklih dvadeset godina Republičke planinarske transverzale „Po planinama Hrvatske“. Kao izaslanik Skupštine općine Gospic potpredsjednik dr. Petar Bašić svoj pozdravni govor upućen svim ljubiteljima Velebita završio je prigodnim stihovima posvećenim tome svečanom danu:

Planinari, planinari,
ljepote prirode naše, vrijedni čuvari,
i srna zastane i pogleda vas
a pred lovcima u bijegu traži spas.

Zato i sutra prođite Dabarskim kukovima
i družite se malo s ličkim vukovima!

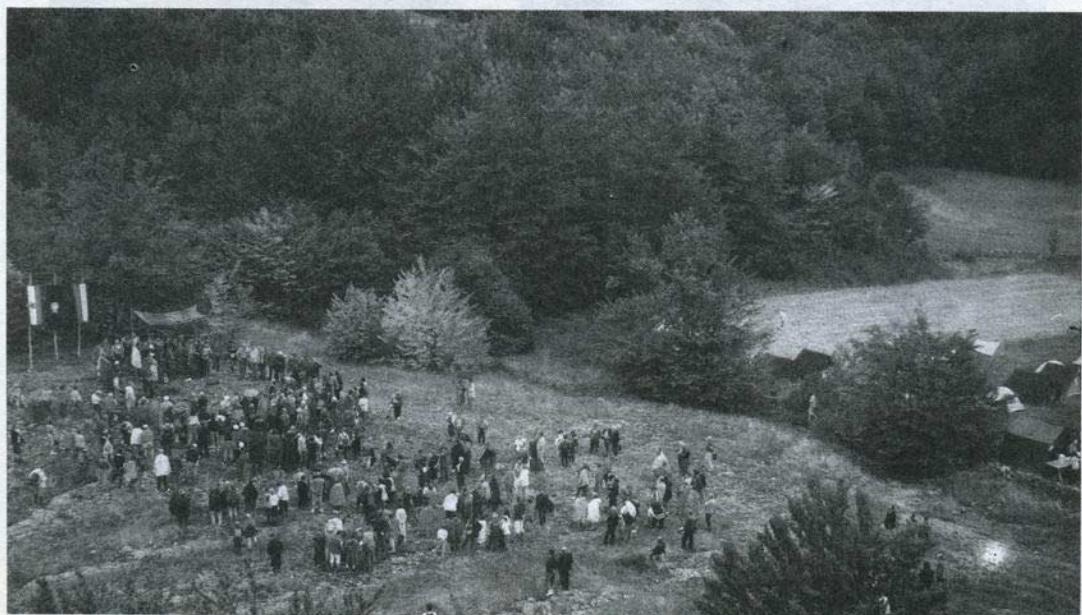
Kratkim koncertom planinarskih pjesama, koji je izveo vokalno-instrumentalni sastav grupe Goranin iz PD „Željezničar“ Zagreb, završen je službeni dio programa.

U večernim satima u sali hotela „Velebno“ dr. Nenad Vađić prikazao je uz komentar dijapositive s Dabarskih kukova.

Za pomoć u organizaciji PSH zahvaljuje Garisonu JNA Gospic, poduzećima „Usluga“ i građevno „Lika“ iz Gospicā, poduzeću „Industrogradnja“ i osoblju hotela „Velebno“, PD „Visočica“ iz Gospicā i tajniku Milošu Korici, te Krešimiru Ormancu i Slavku Smolecu.

Za ovu prigodu izrađene su filatelističke omotnice, poštanski žig, značke s motivom doma u izgradnji, reprint značke puta „Po planinama Hrvatske“ i drugi prigodni žigovi. Organizirana je i prodaja drugih planinarskih značaka i publikacija (sl. na str. 186)

Tekst: Nikola Aleksić
Snimci: Vilim Strašek

Za mjesto održavanja Dana planinara Hrvatske izabrana je lokacija budućeg planinarskog doma. Za postavljanje šatora dao je besplatno na raspolaganje svoju livadu Dragan Brkljačić na čemu mu se posebno zahvaljujemo.

Foto: Vili Strašek

Forma viva u Dabrima

S proslave Dana planinara Hrvatske

DUBRAVKA RAMUŠČAK

ZAGREB

Dan planinara Hrvatske proslavlja se ove godine 1. i 2. rujna na Velebitu u Baškim Oštarijama. Odatle počinje već poznati „Planinarski put Velebno“, zamisao i ostvarenje našega poznatog učenjaka, istraživača i zaljubljenika Velebita, akademika Sergeja Forenbachera, u suradnji s popularnim planinarskim veteranom Vilijem i s nekolicinom nas planinara iz PD „Zagreb–Matica“. Proslavu je organizirao Planinarski savez Hrvatske. Započela je prigodnim govorima, nastavljeni projekcijama dijapositiva Dabarskih kukova i završila drugi dan prelijepim izletom novim planinarskim putom „kroz Dabarske kukove“.

Kad smo autobusima stigli u Oštarije, vremje je bilo loše – kiša, sva okolna brda skrivena

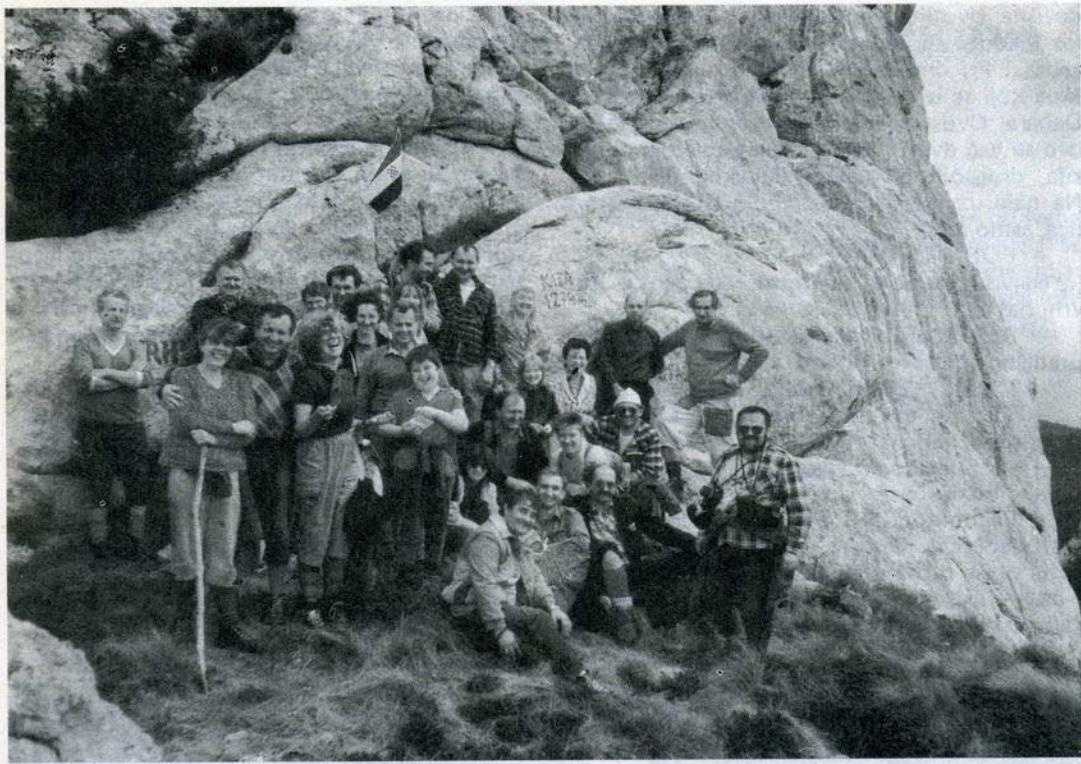
na oblacima. Smještaj na livadi u velikim vojničkim šatorima bez dna nije izazvao oduševljenje. Navečer, poslije predavanja s projekcijama, većina starijih vjerojatno se zabavljala u hotelu, dok su se mladi, kad je kiša jenjala, sakupili oko logorske vatre iza šatora. Nas nekoliko starih našli smo se s njima. S mikrofona su treštali suvremeni zabavni ritmovi, a mladež je sjedila ili stajala oko vatre – ukočena, nijema, gledajući u plamen. To je, sa čuđenjem, prva zamjetila Manja:

— Zašto su ta djeca tako mirna, nepokretna? Gledaj, kao da su hipnotizirani! Svi zure samo u vatu?! Kad sam ja, nekad, vodila omladinu na ljetovanje, ona je pjevala, plesala, živo se zabavljala kad smo s večeri napravili logorsku

Šator recepcije na Danu planinara Hrvatske. Lijevo poštarski sandučićem (za taj dan je izrađen posebni žig pošte Gospić), zatim članica PD „Kamenar“ i članovi Gospodarske komisije PSH koji su sudjelovali u organizaciji i prodaji suvenira: Drago Konestra, Tonček Kralj, Franjo Jerman i Franjo Znika. U lijevom kutu amblem 20-godišnjice puta „Po planinama Hrvatske“

Foto: V. Strašek

U nedjelju 2. rujna članovi PD „Novi Zagreb“, koji su i pripremili trasu, organizirali su zajednički obilazak Dabarskih kukova

Foto: V. Strašek

vatu. Što je ovima? Pa to nije normalno — i šezdesetogodišnja temperamentna Manja počne u taktu s muzikom plesati oko vatre, a Veljko i ja diskretnije za njom, ne bismo li trgnuli začaranu omladinu. Ali ona ostade nepokretna, bezglasna. U vlažnu tamu samo je besmisleno urlao mikrofon, a sjajni, topli plamenovi s rojevima iskrica gotovo sablasno su osvjetljivali nepomične mlade likove. Stvarno čudno! Je li to zato što je prava vatra u urbanim sredinama postala prava rijetkost, pa je sada elementarnoču pojave općinila mlade? Tko zna.

Drugo jutro, tmurno i magleno, trebalo seći na izlet. Prvi smo posjetioci novoga, još nezavršenog i ne sasvim istraženog puta kroz Dabarske kukove. Podijelili smo se u tri skupine, za tri smjera. Staza je velika pa je ne bi svih u jednom danu mogli obići. Ovako će svaka grupa obići jedan dio. Naša je skupina krenula, kako su nam rekli vođe puta, na Žuti vrh, lijevo uz travnati bok sasvim osebujne planine Kize, koju nismo ni nazreli, jer je oko nas bila gusta magla. Sreća da smo je posjetili jučer rano poslije podne, a i ranijih godina s profesorom Forićem (ime od milja za prof. Forenbachera). Sada smo se popeli do ruba neke šume i u plit-

koj vrtači zastali da se odmorimo i saslušamo upozorenje vođe da se ne odvajamo, jer bi se u ovoj magli pojedinci lako mogli izgubiti. Krenu smo dalje. Šuma je mjestimice uzmicala pred stijenjem. Put je na jednom mjestu vodio kroz podulji uski prolaz između dviju klisura. Neki Splićanin napomene:

— Ma take tisne kale imamo mi i u Splitu.

Zamalo smo se niz stijenu spustili u okrugli prostor kao u „predvorje gorskog kralja“. Glatki stjenoviti zidovi bjelasali su se kroz maglu, a rijetki nepravilni stupovi bukava nosili na vrhu zelene arabeske lišća. U dnu drugoga takvog tajanstvenog predvorja, otvor velikog luka u masivnoj stijeni, kao vrata drevnog začaranog dvorca, propustio nas je u novi prostor s kamenom terasom ukrašenom raznim žbunjem. Samo je nedostajao medo. „U predvorju gorskog kralja“ pjevalo je u meni Grieg svoju „pjesmu“ iz Peer Ginta. Ljudskom, planinarskom rukom dotjeranim i popravljenim silascima i usponima po stijenju stigosmo na jedan prijevoj. Magla se, kao čarolijom, razišla, a u oči nam je upravo prasnuo divan vidik. Uz rubove velike zelene padine šiknule su uvise nepravilne stijene fantastičnih oblika: zvonici, obelisci, lepeze, razne ču-

dovišne životinje, golema glava Indijanca, kolos Madone na klecalu, vitke gospe elegantnih skuta... Pri dnu zelene padine je širok prosjek, kroz koji se iz dubine tamnila baršunasta šuma Dabara. Ovo više nije predvorje gorskog kralja, ovo su već dvori njegovi. Svijet golemih dimenzija, drugačiji od našega ljudskog, usitnjenog. Na naše uzvike divljenja, vodič Krešo, ozarena lica, samo reče:

— FORMA VIVA!

Najviša forma u toj forma vivi bio je Žuti vrh, naš cilj.

— Bože moj, pa tko je otkrio i markirao ta predivna mjesta? — pitam.

— Mi! — odgovara Krešo.

— Tko ste to, vi? — nastavljam s pitanjima ja, općepoznata neznačica.

— Planinarsko društvo „Novi Zagreb“

— Tko osobno?

— Pa, doktor, ja, Joža...

Izvlačim iz njega, a poslije i od Jože, dosta škrte opise o tome kako su dolazili, promatrali, istraživali, pokušavali prodrijeti u kukove, vraćali se bez uspjeha, pa opet i opet tražili, dok

im konačno nije uspjelo pronaći put u taj skriveni, jedinstveni planinski zakutak, pun čudne, divlje romantike. Hvala tim divnim zanesenjacima što su nam otkrili nove ljepote ovog dijela Velebita!

Žuti kuk je stvarno pri vrhu žut od žutih lišajeva, ali se na nj nismo penjali, jer je prestrm a nije osiguran. Zato smo se penjali, dokle smo mogli, po obližnjim kukovima, koji su bili pristupačni. Žuti vrh ima i svoj pečat, vrlo lijep: tamni kameniti dvostruki vrh, a u podnožju bijeli kozorog, a ima i novu nerđajuću kutiju u kojoj se pečat čuva, sve djelo članova Planinarskog društva „Novi Zagreb“.

Duboko me uzbudio ovaj krajolik, te kame-ne monumentalne forme, prastare, pune, teške, a živopisne; statične, a tako nabijene, gotovo do eksplozije, dijelom kozmičke energije.

FORMA VIVA!

Na silasku s kukova pripila sam dlanove uz moćnu stijenu i mojim je tijelom prostrujala snaga, radost, mir i ponos, jer — to je djelić moje domovine!

Na Danu planinara Hrvatske (slijeva): ing. Aleksandar Kekić, direktor „Projektbiroa“ Gospić koji radi projektnu dokumentaciju za novi dom, mr. Petar Stanić, predsjednik odbora PSH za izgradnju doma, dr. Petar Bašić, potpredsjednik Skupštine općine Gospić, Vlado Mihaljević, predsjednik PSH, dr. Nenad Vađić, predsjednik PD „Novi Zagreb“, Nikola Aleksić, tajnik PSH, Zdravko Ceraj, potpredsjednik PS Zagreba i Ivica Martinek, potpredsjednik PSH

Foto: V. Strašek

Stazom radosti kroz Dabarske kukove

Dr. NENAD VADIĆ

ZAGREB

„Što je najteže od svega?
Ono što ti se čini najlakše:
Očima vidjeti
Što pred njima leži“
J. W. von Goethe

U tomu našem neobičnom, raznorodnom i mnogolikom bavljenju planinom zbog radosti, ljepota je, vjerojatno, jedina neprijeporna vezna nit kojom je moguće sve osobitosti pojedinaca i načine doživljavanja skupiti pod zajednički pojam planinarstva.

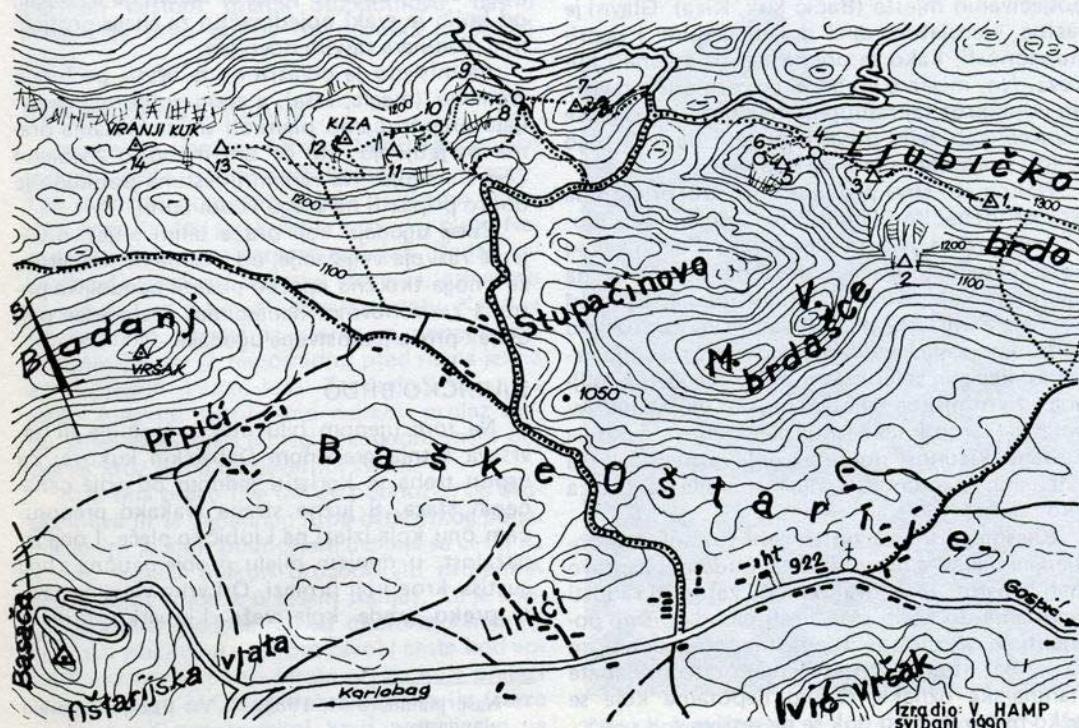
Među mnogim, više ili manje znamen pojedinostima Velebita, koje se ponekad, zbog prepoznatljivog skupljanja mnogih značajki, poistovjećuju s planinom u cijelosti, Dabar-ski su kukovi sigurno najljepša cjelina! Ljepota i maštovitost kojom je priroda poslagala i oblikovala kamen vapnenac unutar jedinstvenog okruženja što ga čine Dabri, Oštarijsko polje i more s Pagom neponovljivi su. Tek maleni dijelovi te ljepote poznati su planinarima, onoliko koliko su dostupni opažanju s poznatih i češće

OD LJUBIČKOG BRDA DO VRANJEG KUKA

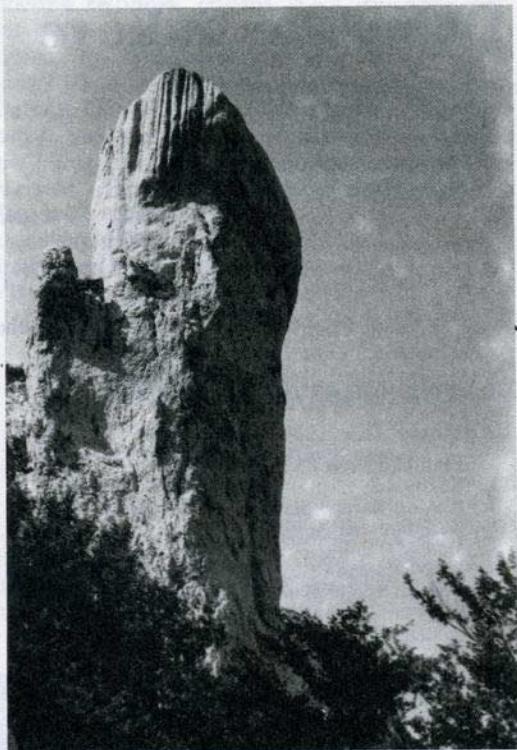
Legenda

1. Ljubičko brdo 1320 m
2. Božin kuk
3. Kuk od Karlne plane
4. Karlina plana
5. Medvjedi kuk
6. Medvjeda vrata
7. Kuk od Špiljić planine 1232 m
8. Alaginac
9. Grabar 1255 m
10. Mala košanica
11. Kuk od pećica
12. Kiza 1274 m
13. Žuti kuk 1180 m
14. Vranji kuk 1121 m
- ..... Markirani putovi

Mj 1 : 30.000

Izradio: V. HAMP
svibanj 1990

Između Grabara i Kize: detalj iz Kuka od Pećice

Foto: Dr. N. Vadić

posjećivanih mesta (Bačić kuk, Kiza). Glavni je razlog, vjerojatno, opći dojam divljine i nepriступačnosti, kako se doima taj niz stijena i kukova. No, misao o grebenskom prolazu, od vrha do vrha, kroz taj raščupani bijeli niz, naravno se nameće kao želja posjetiocu koji ga je mogao pratiti pogledom s jednog od krajeva.

Nakon što smo pronašli i označili pristup na Grabar, označiše planinari iz Gospića vezu Ljubičkog brda s Kizom za potrebe Planinarskog puta Velebita. Tražeći pristupe i prolaze na Medvjedi kuk, Kuk od Šmiljić plane, Kuk od pećica i Žuti kuk, shvatili smo da je Grabar bio lakši dio posla, a doživjesmo najraskošniju izložbu ljepote velebitskog krša, njegovoga biljnog i životinjskog svijeta. U takvu okruženju zaboravljali smo i neke iskonske strahove, tako da su nam skladnost pokreta i boja rasnih poskoka zatečenih u odmoru (Alaginac) bile radost za oko i dušu!

Bijasmo podosta opterećeni strahom od posljedica nailaska mnoštva u taj čudesni i zapravo mali prostor. Ipak nismo mogli zatomiti radosti i saznanja do kojih smo došli pa odlučisemo podijeliti ih sa sličnomišljenicima, omogućivši im da se, bez straha i opterećenja, prateći poznate planinarske oznake, raduju ljepotama koje se teško mogu shvatiti dok se ne dožive.

Vjerujemo da će se tim stazama i vrhovima, budući da nisu predviđeni za skupljanje trofeja, kretati samo dobronomjerni znatiteljnici. Oni, koji se iskreno znaju radovati darovima što nam ih nudi priroda, naročito takvima, neponovljivima, kakve nam pripremi Velebit. Oni, koji volje bjelinu velebitskog kamena i ne žele truda u traženju ljepote. Oni, koji znaju kako se treba ušuljati u okrilje planine, ne ostavljajući za sobom tragova, tek ponijevši sjećanje, sliku ili priču...

Napokon, ovim poslom, koji nam je činio izuzetnu radost, sačuvali smo dio vrijedne kulture ovoga naroda. Spasili smo od konačnog zaborava bar dio nazivlja (toponima, oronima), koje je, zbog nebrige i nedostatka odgovornosti (ili oholosti?) prema povijesti ovoga čestitog naroda mnogih poslenika, gotovo izgubljeno.

Za potpuno razumijevanje nužno je proučiti prije objavljene tekstove*; preporučamo konzultiranje topografske karte VGI, izdanje 1980., razmjera 1:50.000 (prema kojoj je rađena priložena shema), ali i pažnju na ozbiljne greške na postojećim shemama rađenim za potrebe Velebitskog planinarskog puta.

Uobičajeno je da se uz ovakvo predstavljanje navedu i podaci o vremenu potrebnom za obilazak. Kako je staza namijenjena uživanju, jasno je da je to gotovo nemoguće učiniti. „Herojski“ se ona može proći u jednom duljem danu. Preporučamo podijeliti posjetu barem na tri dijela, od kojih je svaki pojedinačno za snage prosječnog planinara sasvim dovoljan.

Besmisленo je odlaziti na te šetnje po lošem vremenu (magla, kiša), a zbog potpunog doživljaja preporučamo planirati smjer kretanja prema osvjetljenju, što će biti naročito značajno kod snimanja. Na nekim mjestima potrebno je dobro pripaziti na snagu i čudi bure!

Zbog ugodaja koji pruža biljni svijet, u vrijeme razvoja vegetacije, od travnja do kolovoza, za onoga tko zna opažati postoji neodoljiva potreba za ponovnim nailascima. Zrela jesen pak uvijek pruža jedinstvene ugodaje.

LJUBIČKO BRDO

Na tom lijepom bilu obično počinje ili završava šetnja grebenom Dabarskih kukova. Za uspon treba se koristiti jednom od prije označenih staza. S južne strane svakako preporučam onu koja izlazi na Ljubičko pleće. I ona je, nažalost, u donjem dijelu problematična zbog gustišta kroz koji prolazi. Od vrha valja nastaviti preko grede koja veže Ljubičko brdo s

*Naše planine 3-4, 1987, N. V.: Biserje se rasulo planinom

kukom nad Karlinom planom, prateći oznake koje su, u ovom trenutku, već u prilično lošem stanju. Razgled s Kuka od Karline plane zaista je dojmljiv jer smo na najvišoj točki grebena, ali daje tek naslutiti što nas očekuje u nastavku puta. Medvjedi kuk, primjerice, s te visine djeleže skromno i ne baš uzbudljivo.

MEDVJEĐI KUK

U okružju Karlne plane, toga jedinstvenog kutka mira i ljepote, pokazuje Medvjedi kuk svoje pravo lice, kojim se umnogome razlikuje od ostalih kukova u nizu. Sav razbacan i razlomljen daje pomalo dojam teže pristupačnosti. Objektivno uspon na njegov vrh i jest malo teži nego na druge kukove, ali zato zanimljiv, s nizom zgodnih pojedinosti. Na južnom boku krasi ga pravi „čučavac“. Nad dobro uočljivim žljebom, kroz koji vode oznake prema vrhu, nadvila se izbrzdana stijena nedoljivo podsjećajući na glavu poskoka. Prijе vrha treba proći i zanimljivu, nisko nadsvođenu policu. Na drugom kraju kuka smo neposredno nad zanimljivim prolazom među stijenama zvanim Medvjeda vrata. Silazak po ukošenoj polici, dugoj nekoliko metara, olakšan je postavljenim čeličnim užetom. Od Medvjedih vrata oznake vode desno u šumoviti dolac pod kukom, na stazu koja s Karlne plane silazi na cestu. Cestom u smjeru Stupačinova ima oko 300 metara do raskrižja na Velikoj kosici: ravno glavnom cestom prema Stupačinovu, desno cestom za Crnu dulibu do odvojka za Šipilić planu.

KUK OD ŠPILJIĆ PLANE

Uspon je ugodna šetnja. Neobičan dojam daje joj cesta (strateška?) kojom se krećemo. Tek slikovito poredane stijene u vršnom dijelu daju naslutiti što se skriva u nastavku puta. Nekada to bijaše prvorazredan pašnjak. Danas, zahvaljujući rijetkom nailasku čovjeka, osjećamo se kao da smo u botaničkom rezervatu. Kako je već napisano, ugodaj na vrhu je po mnogočemu neponovljiv, jer je neposredno pred nama jedna od najljepših izložbi krša. Trasirajući spust na sedlo Alaginac tražili smo najlakši prolaz među stijenama i tako izbjegli neugodni strmi odječak kroz šumu na sjevernoj strani.

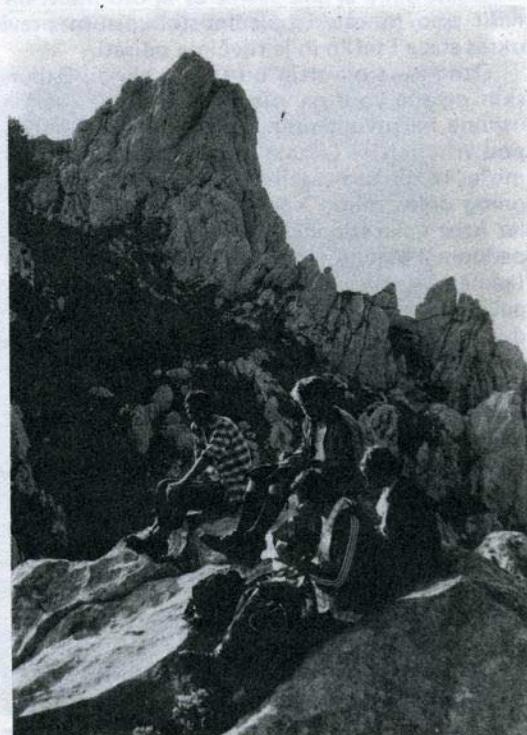
Kuk ima pravo lice tek od podnožja, od Stupačinova ili sa zapadnog ruba oštarijskog polja. Njegovim južnim podnožjem uspinje se cesta na Veliku kosicu (nakon ovogodišnjih proljetnih bujica mjestimice je u lošem stanju). Ta je strana terasasto građena. Iznad okomita kamenog zida što počinje na oštem zavodu ceste kod vode Kamenice je donja terasa preko koje prelazi konjska staza iz Crnog Dabra za Oštarije (staza je na novoj topografskoj karti pogrešno a na

staroj točno ucrtana!). Tu smo stazu označili zbog praktičkih i estetskih razloga. Ona skraćuje put i olakšava kretanje putniku koji s Alaginca kreće prema Ljubičkom brdu (i obratno), a ne želi preko Šipilić plane. Olakšava i čini lijepšim i zanimljivijim kretanje s Alaginca prema Oštarijama, ali i odlazak prema Kizi i mimo kuk Grabar. Put je vrlo lijepo proveden a ima dvije osobite posebnosti: jedna je travnata zaravan zvana Mala plana u donjem dijelu, pravi cvjetnjak. S ruba stijene, na koju upućujemo kao vidikovac, lijep je vidik na cestu i Stupačinovo, a izuzetna je slika kukova poviše — Grabar i Kuk od pečica pokazuju tu svoje osebuje lice; druga je zaravan u gornjem dijelu, neposredno pred prijevojem Alagincem — prekrasan šumovit dolac ograđen uspravnim slikovitim stijenama, u kojem se čovjek osjeća kao u svetištu.

Alaginac je, zbog ugođaja koji pruža, pravo mjesto za odmor, sada ne više samo za putnika koji putuje u Crni Dabar ili Oštarije.

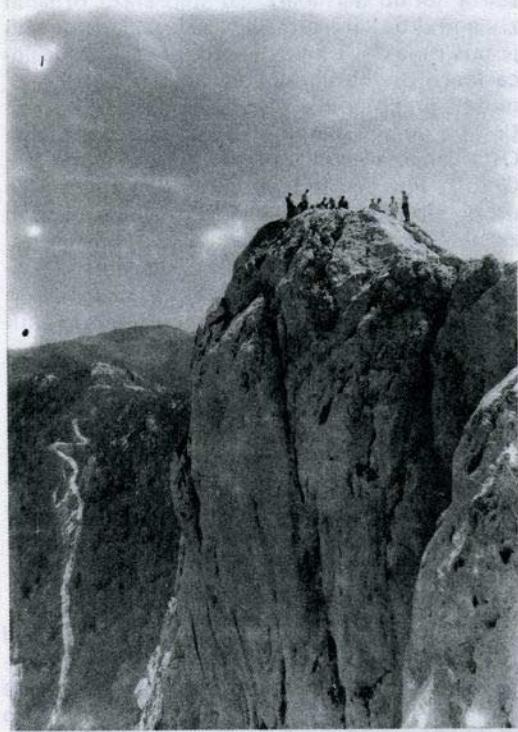
ŽUTI KUK

Na gornjem kraju Velike košanice pod vrhom Kize upućuju oznake prema Stupačinovu i Žutom kuku. Bilo je, srećom, previše praktičkih teškoča pri traženju prolaza ravno grebenom od Kize. Tražeći lakši pristup kuku

Kiza s Kuka od Pećice

Foto: Dr. N. Vađić

Grabar

Foto: Dr. N. Vadić

našli smo mnoštvo pojedinosti, koje su pravi ukras staze i teško ih je riječima opisati.

Oznake se odvajaju od staze koja od Baburških ograda vodi na Kizu s ruba šume, nakon uspona na prvu terasu. Obilaze duboku vrtaču pod vrhom Kize („jama pod Kizom“), u koju se može bezbrižno baciti pogled s ruba ograde prvog dolca mimo koju prolazimo. Slijedi prolaz kroz uska stjenovita vrata pod stijenu na zapadnom boku te vrtače. Ovdje zbog naravi tla (kamen – vlažna zemlja) i nagiba treba biti pažljiv! Nakon prelaska zida u prvom smo od dva prekrasna pošumljena dolca. Kada se na drugom kraju prođe kroz lučno nadsvoden prolaz (golema stijena što leži pred izlazom govori da je on nekada bio znatno niži) i dođe u malo predvorje, stječe se dojam kao da smo upravo prošli kroz neku tvrđavu. Slijedi prebacivanje preko zida. Odmah na početku ne treba propustiti skrenuti nekoliko metara lijevo na

otvoren hrbat označen kao vidikovac. S jedne strane zbog vidika na vrh Žutoga kuka, a s druge radi pogleda na greben prema kojemu ideo. Tamo nas čeka prvi izložak iz jedinstvene kiparske radionice u koju ćemo stići: redovnica pred žrtvenikom u molitvi!

Spuštamo se u Javorovu dolinu, ali navraćamo desno i u drugi dolac, mali hram s pećinom u zapadnoj stijeni, Grginom pećinom.

Po izlasku na hrbat, na rub livade s koje se otvara dabarska strana Žutoga kuka, ostat će zbnjen i zadivljen i najbolji poznavalac krša i Velebita. A pravo iznenađenje dolazi tek kada se spustimo u samo podnožje kuka i osvrnemo unatrag. Možda će nas nestvarnost maštovite, čarobne kiparske izložbe koja je pred nama, pomaš i uplašiti!

Izaći na najvišu točku kuka, na kojem je malo mjesta, nije baš jako jednostavno, a niti nužno, jer boravak na površini zapadnog kuka pruža dovoljno radosti i doživljaja.

Zasad je ovdje kraj priče o planinarskoj stazi kroz greben Dabarskih kukova. Na put prema Vranjem kuku mogu dalje samo oni koji se besrijekorno snalaze u bespuću ovakvoga terena.

GRABAR

Mnogo lakše nego smo očekivali našli smo primjereni silazak s kuka na sedlo Alaginac. Tada smo, zapravo, počeli posao na označavanju grebenske staze kroz Dabarske kukove. Uspon je s te strane čak ponešto jednostavniji nego sa zapadne. Obje se oznake sastaju na gornjem rubu šume, malo ispod vrha, nekako u visini „okna“. Taj izuzetno lijepi kuk očito više nije usamljenik, a vjerujemo da će planinari upamtiti i njegovo pravo ime.

KUK OD PEĆICA

Najčešće „ostane dužan“ prilikom švrljanja ovim stazama. Valjda zbog vjerovanja kako je Kiza „ono pravo“. Istina je da se Kiza uopće ne može doživjeti ako se ne nagleda s vrha toga kuka. Vratiti se treba svakako istim putem do Male košanice, na stazu za Kizu. Kraćenje (koje je moguće) može biti opasno za one koji se kreću prema Kizi ispod kuka. Direktan grebenjski prelaz do Velike košanice pod Kizom, iznad Žestikove doline ili kroz nju, samo je za penjače.

PRETPLATA U 1991. GODINI

U idućem broju bit će priložena novčana uplatnica radi preplate u 1991. godini. Zbog sadašnjih nestabilnih cijena papira nije još konačno određena, a visina će joj biti otrpilike protuvrijednost od 20 do 25 DEM.

Ep iz Moračkih planina

SAKIB KLIKO

JAJCE

PRVI KORACI

Već sam odavno postao rob crnogorskih planina i zbog toga robovanja spremam sam i na najveću nepromišljenost, pa tako i na samačko, višednevno lutanje Moračkim planinama. Često sam na ovom putovanju pjevušio pjesmicu: „Neka nam nebo sudi koliko smo ludi...“ Da sam lud to sigurno znam. U životu sam uvijek pokušavao pronaći pravu ludost. Čini mi se da sam ovog puta u tome potpuno uspio. Za svjestan ulazak u ludosti trebalo je mnogo moralne snage i još više vjere, kako u sebe tako i u druge, a i u budućnost. Mnogo je puta trebalo posrnuti i pritom iz svih nevremena, oluja i pomrčina iznijeti živ plamen razbuktale baklje i ljepote. Hoću reći, sve što sam dugim nizom godina življenga u planinama naučio, moram uložiti u ovo ludovanje.

Kada sam se pripremao za ovaj put pronašao sam zabilješku: „...Pa ipak, pored svih neslućenih ljepota prirode — tamo, gdje je zemlja bujna, kao i u predjelima golog kamena — Crna Gora daje dojam nečega divnog i tužnog. Divno

i tužno, to su, čini se, jedina dva epiteta u rječniku jednog putopisca između dva rata po našem jugu, a danas se o ovim krajevima piše i mora tako pisati najbiranjim riječima.“

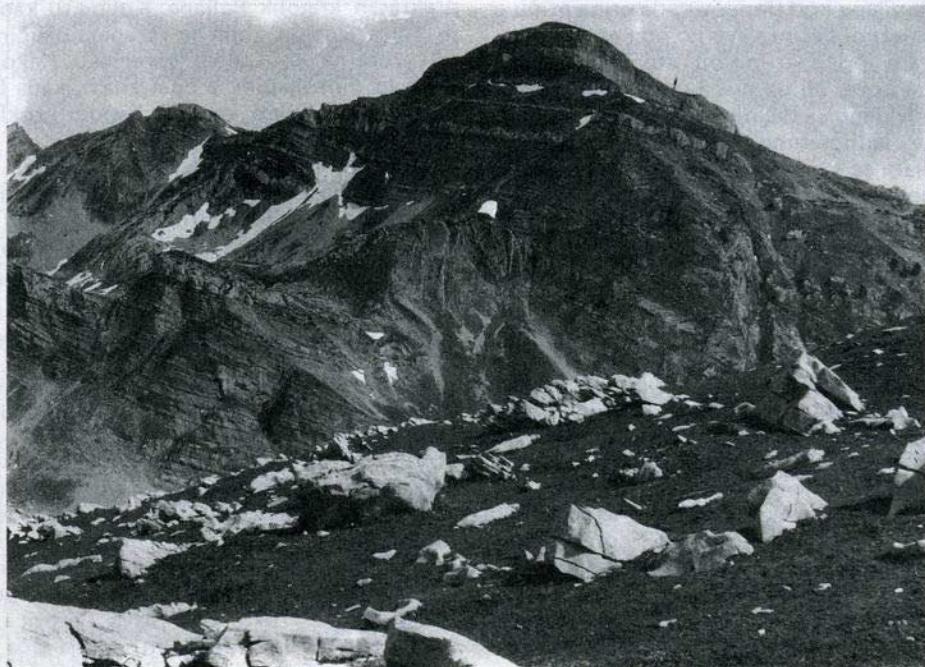
I kad krenuh na ovaj put sjetih se Šimićevih stihova:

Pođoh sam

Ali' za mnom prerano uputiše smrt.

Slutnja! Zašto, kada sam čvrsto odlučio da upoznam ovaj kraj? Hoću da znam svaki puteljak, svaku stazu, panj u šumi, izvor kraj puta, katun na pašnjaku, hoću da pričam i pišem o toj ljeti, neću da to više budu gluhonijeme Moračke planine. Hoću da pričaju mjesto mene jer sam ja previše brbljiv, a ja ću samo pokušati pisati o njihovim krasotama. Hoću reći, dat ćemo dušu jedni drugima.

U ostvarivanje svojih nakana krećem početkom ljeta 1990. godine. Kao i sva putovanja Crnom Gorom, započinjem u Nikšiću. Tamo su moji pobratimi iz „Javorka“ s kojima se uvijek rado sretam. I ovoga puta susret je bio srdačan i koristač. Bio je to susret koji je činio stepenicu, a možda i više, do ostvarenja moga cilja.

Kapa Moračka uistinu ima oblik kape

Foto: Dr. Ž. Poljak

Poslije ugodno prospavane noći u Nikšiću, prvim jutarnjim autobusom odlazim u Gornje Morakovo. Tu zapravo počinje moje putovanje. S teretom na leđima koji bi više pristajao magarcu no čovjeku što želi obići Moračke planine, krećem put Blaca. Put je obilježen, vodi kroz lijepu bukovu šumu i prava je uvertira prije jednoga velikog djela. Blaca su prva kap rose moračkih zora i sutona, prvi biser u velikom derdanu. Oveća je to i zelena poljana, obrubljena strmim stijenama, prošarana potočićem. Na zapadnom rubu je ruševan planinarski dom „Boris Kidrić“. Bila je to prava kuća i na pravom mjestu, ali ne i s pravim vlasnikom i korisnicima. Premalo je reći samo — šteta!

Blaca ovdašnji ljudi zovu Zabranak. To je od vremena Nikole, crnogorskog kralja, koji je po dolasku na vlast u Crnu Goru ovaj krajolik stavlja pod zaštitu, bolje reći zabranu, i tu provodio svoje najljepše trenutke odmarajući se u miru gorskome i u lovu s velikim državnicima i gospodom svoga vremena.

Svjestan da svijet nikada neće izgledati onako kako ga ja zamišljam i želim, poslije dužeg odmora i razmišljanja krećem put katunskog naselja Rekočice, kamo prilično lako stižem pomazući se kartom i uputama svojih pobratima.

Prvi susret sa goršacima, prva čašica dobrodošlice, prve priče iz života ovih ljudi, zbog čega i jesam tu. Željni su ovi ljudi susreta i priča. Ove su godine samo tri porodice u Rekočicama. Ne znam tko je radoznaliji i tko je sretniji kad dođe do novog saznanja. Starina Krsto Đurđević iz sela Slapa kod Danilovgrada priča priču o velikoj snježnoj pećini sjeverno od Petrova vrha. Niže Krsto priče o pećini što kaže da se Dudeljača zove, ali uz priče prolazi i moje vrijeme predviđeno za daljnje putovanje.

Poslije jednosatnog i ugodnog ljudovanja pozdravljam se s goršacima i krećem put katuna Maganika, odakle planiram uspon na Maganik. Nemoguće je ne stići tamo kamo naumite kada vam ovdašnji ljudi objasne put. Oni to rade krajnje iskreno i stručno, kao zakleti alpski vodiči.

Stižem u prostor Maganik katuna. Susret sa starinom Milanom Bulatovićem koji mi daje prve i osnovne upute. Ispred Milanove kolibe, zapravo kod njegove domaćice, ostavljam stvari i poslije kraćeg odmora krećem put Međedeg vrha (2139 m). Idem prema sjeveru strmim udoljem što ga čine padine Kokovog vrha i Međedeg vrha, do prevoja na grebenu između njih (Crnogorci prevoj zovu štrbinu). S prevoja, desno po grebenu, idem ka vrhu Međedem. Često nailazim na dijelove aviona koji je udario u Babine zubove. Ovdje su neprestano u pokretu samo oči koje lutaju uokolo i misli koje rješavaju zakone planine. Ovo su moji prvi koraci u Moračkim planinama. I pomalo neočekivano,

put se počinje penjati pravo u oblake, prema suncu koje se prepliće sa zamršenim grebenima.

Pored betonske piramide na vrhu stajao sam umoran i oznojen kao žetelac. Umor odgonim spoznajom da je svaki početak težak i da je samo još rođenje ljepše od putovanja u nepoznato. Oči mi izazivaju Moračke planine, te kamene grudi Crne Gore, Treštanu vrh i Babini zubovi, dragulji na tim gizdavim i rodnim grudima na kojima se rada i gasne svjetlost što uokviruje dnevne patnje. Uz tvrda rebra planinska iz doline se penje uzavreli zrak što donosi miris košanica.

Prije povratka s vrha, kao i uvijek, razmišljanje i zabilješka: Planine su kao i žene, opijaju tajanstvenom ljepotom. Zbog njih su glasoviti junaci, opake megdandije i krvnici, postajali smiješni i zasljepljeni od zažarenih čula i pijanstva mašte do tog stupnja da su njihove ličnosti smiješno izgledale i djeci. Nemojte se smijati mojoj zasljepljenosti i ludorijama, pa ja sam samo običan i ubogi smrtnik koji vječno luta od planine do planine.

Umoran ali zadovoljan ponovo sam na katunu Maganiku. Domaćica služi kavu i ručak. Priče idu do beskraja i, poslije svake, ponovo bivam sretan kao dijete kad dobije sitniš ili slatkiš.

Moj skitački duh tjera me dalje. Danas kanim do katuna Poljane. Dobar me dio puta prati neki dječačić. Sa svih se strana širio miris ugažene trave, ovčijeg mlijeka i težak dah balege. A onda, sasvim iznenada, preda me izroni prekrasan krajolik Poljane. Kolibe su kao kutije šibica između kojih je razapet paučina put jedra na nasukanom jedrenjaku. Kako mi se sve ovo čini lijepim, a opet znam, kada bih tu morao život živjeti, ovu bih ljepotu proklinjao. Ipak: caru carevo, bogu božije.

Poljana. Katunsko naselje i moja mala baza. Opija me sinteza mirisa balege i majčine dušice. S vremenom na vrijeme prhne ptičića i moj radoznali pogled je tamo. Preda mnom je susret s planinom o kojoj sam najviše sanjao. Osjećam dah Treštanog vrha.

TAMO GDJE TIŠINA ŠAPĆE

Sinoć, dok sam sjedio u katunu Novice Bulatovića, radoznali volovi su razrušili moj platneni dom što „Hipik“ se zove. Nisam ljut. Svatko živ ima pravo na radoznalost, na istu onu koja je i mene dovela ovamo i u Novičinu kolibu. Iz priče ugodne saznao sam da je Novica sin Minjin, sin starine koji jedini zna pravi, možda i jedini put do Treštanog vrha. Minja je starina koji je tim, samo njemu znanim putem, vodio godine 1975. Branislava Cerovića (vidi NP 9–10, 1975, Čudesni vrh). Minja sada živi u Titogradu s dobrim godinama na grbači i s tajnom samo njemu znanom. Još kod kuće sam

Kameni stol i klupe uz jedan morački katun

Foto: Dr. Ž. Poljak

vjerovao da će ta tajna mojim dolaskom ovamo biti razrješena. I sada pred polazak na viđenje sa tim čudesnim vrhom isto to vjerujem.

Već s prvim zracima sunca krećem na to viđenje. Ispratili su me i dugo pratili moji domaćini. Poželjeli su mi sreću i rekli da će me čekati s ručkom i da bi bili sretni da to bude i slavljenički ručak.

Uz stalne pratioce na ovakvima putovanjima — cepin, ranac, fotoaparat i olovku — redovito nosim i geografsku kartu. Nju više no i jednu sliku želim ispitivati, uspoređivati i utvrđivati odgovara li istini. Kad mi pođe to za rukom onda zaista viđim da to nije samo grafikon ne baš svakom čitljiv, nego pravo umjetničko djelo koje je plod maštete i snova. Sjedeći na Svaraševu pokušavam grafikon dopuniti putem kojega nema i pogledom s Treštanog vrha te načiniti djelo do ovog trenutka neviđeno.

Ista misao i želja prate me još od kuće, po-većavaju se usponom s Poljane do Svaraševa i tu dosežu vrhunac. Krećući se stazom prema kotlu Pošćenje, stazom što ju je sam davo ovuda provukao, razmišljam o onome što me očekuje, a zapravo je to nemoguće, jer na Treštanom vrhu i oko njega vlada pravi geološki kaos. Povisao na to da ovdje nema vode i da je ovo vrh što svoje posjetioce muči žedu, još više povisuje temperaturu ionako visoku.

Polazeći ovamo znao sam da je ovo čudna planina, još čudnijeg imena. Mnogi su oko nje

obljetali kao leptirovi oko ulične svjetiljke i ostali doživotno opijeni sjajem njene ljepote i magijom vatre njenog bića.

Treštan vrh ima sve osobine izazovne mla-de Crnogorke, čak i više od toga; prkosu životu i smrti. Prkos mu je cijelo biće i divljina što se otkriva čudnom ljepotom. Prkos mu je osveta za neshvaćene ponore njegova ljubavnog zanosa i zavjera i osveta za doživotna robovanja i ponizavanja. Ovo je prkosna planina, šutljiva i prepuna sebe i svoje čarobne sile.

Branislav Cerović, najuporniji leptir koji je oblijetao ovaj vrh, pri jednom pokušaju da do-dirne dno njegove ljepote nije bez razloga zapisao: „Treštan vrh smo napustili a da na njegovu vrhu nismo podigli čovuljak. Možda će to učiniti netko uporniji. Ne znam mu ni ime, ni godine, ni boravište, samo jedno znam: on mora biti zaljubljenik ljutoga krša“.

Prolazak kroz Pošćenje je rješavanje pravog pravcatog labirinta, čije je rješenje ulazak u jedan novi, mnogo teži labirint. Kad postoji želja i volja u čovjeku, onda, čini mi se, nema toga što nije moguće uraditi i postići. Uspješno rješavam prvu zagonetku i stojim pred novim zadatkom. Mnoštvo je ulaza u labirint, a samo jedan je pravi. Dugo se odmaram, razmišljam i odmjeravam u nadi da ću pogoditi onaj pravi.

Gorim od želje i volje, sad još malo odlučnosti i sreće, i san postaje java. Ulazim u jedan žljeb. Uvjeren sam da je to baš onaj pravi. Na

početku, crvenom bojom ispisujem početno slovo imena svog, toliko sam siguran da je to pravi žljeb.

Sve što se dalje dešavalo bilo bi pravo mučenje za sve one koji krš ne nose pod kožom, koji ne žive s njim. Već poslije nekog vremena shvaćam da moj pravac ne odgovara onome koji je Cerović opisao. Odlučno idem dalje ni ne misleći što mi se sve može desiti. Pored volje, želje i moje tvrdoglavosti sada računam i na poznavanje osnova alpinizma i na snagu volje i duše.

Ubija me samoća i tišina koju remete moje duboko disanje, poneki oboren kamenić i dosadne muhe. Po prvi put ne mislim ni o čemu drugome nego samo da izvučem živu glavu. Sad dajem za pravo svima onima koji me redovno odvraćaju od mojih samačkih skitnji.

Sa hrabrima je sreća, a kada nam prigusti, kažemo, i Bog. I meni netko pomože, zaključujem kad se nađoh na rubu najčudnijeg vrha svih gora ovoga svijeta. To zapravo i nije vrh nego velika zaravan, komad mjeseceve površine ili mozak svih gora svijeta s vijugama što svojom dubinom mrače svijest.

Stojim na samom rubu visoke zaravni Treštanog vrha preko koje je nemoguće proći. I dalje prema Razbijenoj jeli i Mrtvici se ne može, osim očima i mislima, a i to samo donekle, jer se ispred mene vidik gubi u uzavrelom zraku iz kojeg izviru obelisci kao orijaški spomenici nepoznatoga svijeta.

Stojim na nepoznatom vrhu, koji to i nije, a ipak se osjećam kao osvajač, gord kao ratni osvajač, s neobjasnivim pitanjem: otkud u nas planinara ta vječita težnja za osvajanjem, vječita skitnja na istok, na zapad, sjever i jug? To pitanje živi i nastaviti će svoj život koliko i planine i vječno ostati bez prava odgovora. Jedno je sigurno: ta težnja i skitnje vode nas ka sreći i zadovoljstvu, ka osjećaju uzvišenosti.

Novi je cilj, moje spasenje, sedlo između Pošćenja i Velikog dola. Pravi ekspediciski pothvat. Ličilo je na kretanje glečerom s mnoštvom pukotina. Već poodavno sam popio sve zalihe vode, a i one koje se nalaze u organizmu skoro su nestale. Imam osjećaj da se sušim kao biljka. Tisuće kamenica još mi povećavaju žđ, a odavno su suhe. Blizu sam sedla. Babine zube skoro da mogu rukom dodirnuti. Ispred mene je komad snijega. Samo da mi je stići do njega.

Suh kao duhan sjedam na neku kamenu po-

licu i gledajući u Babine zubove stvaram u sebi sliku tragedije što se tu desila. Nisu li ovo planine zadužene za pomor ljudi? U ovakvim trencicima čovjeku je svašta na pameti. Oči i misli i dalje djeluju, ali ne idu daleko kao obično. Mislima sam na Poljani, a očima lutam po kamenicama u nadi da nađem koju kap vode. I čudo! Više nego i čudo: velika kamenica puna vode. Pijem kao ludak. Poslije nekog vremena osjećam da je voda i hladna. Zar je sve to moguće?

Kad sam sakupio novu snagu počinjem malo razgledavati. Pa ovo nije obična kamenica. Prvo sam vidio da iz nje voda otječe, a razina joj je stalna. Znači da mora i dotjecati, što doista i jeste tako. To više nije obična kamenica, nego pravi izvor. Svoju sreću nisam u stanju opisati. Nema više onoga žala što nisam razrješio zagonetku oko pristupa Treštanom vrhu. Ovo otkriće je mnogo vrednije od mog uspona koji bi moje ime upisao kao ime prvog osvajača. Neka ovo bude moj dar onima koji ovamo dođu sa ciljem koji je meni i dalje ostao san, priča za razmišljanje i mora u dugim noćima. I opet bih bio sretan ako ovo otkriće nekome pomognе pri ostvarenju želje koju svи planinari mogu smatrati zajedničkom.

Vraćam se pred katon moga domaćina Novice. Umoran sam i slomljen, dlanovi mi gore. Dugo ni riječ ne uspijevam progovoriti. Nikad mi u životu nije tako prijala obična crna kava. Još ničega nisam pravo svjestan. Možda tek kući kada dođem. Ručak ipak shvaćam kao slavljenički, a koliba koja pruža samo nužne uvjete za život učini mi se kao hotel što mu dopisuju „grand“ i „de luxe“.

Za ručkom mi Novica priča da Treštani vrh nije za samca i da je tamо vrlo teško bez dobra pratioca. Kaže da se mnogo brinuo dok sam ja tamо bio i da je sa zebnjom isčekivao moj povratak. Na kraju, onako roditeljski reče: „Vidim, dobar si čovjek, pošten i poznaćeš planine, ali nemoj, sreće ti, da više ideš sam. Možeš negdje mrčiti u provaliju i onda ti džaba sve.“

Svi me kore zbog moga samotnog skitanja i čini mi se da će nešto morati mijenjati. Možda mi stvarno to skitanje može doći glave. Sve što sam tog časa želio bilo je da opružim svoje umorno tijelo. To sam objasnio svojim domaćinima i oni poželješe da to učinim u kolibi, na krevetu. Uz zahvalu sam odbio i otišao u svoj šator da još koji trenutak slušam šapat tišine.

(Konac u idućem broju)

Tri puta u sjevernoj stijeni Mt. Everesta

BOŽICA PAPEŠ-MOKOS

ZAGREB

PRVI PUT (28. kolovoza 1989)

Podno zapadne stijene Changtsea, preko gornjeg dijela ledenjaka Rhongbuk, u mračnoj se noći miču samo bljedunjava svjetla baterijskih lampi. Četiri snene spodobe koračaju utrtom stazom u snijegu, sporo se primičući podnožju sjeverne stijene najvišeg vrha na svijetu. Tišinu, ne osobito hladne noći, prekida povremeno dali ili bliži, uvijek potmuli šum, veće ili manje lavine. Mirno je i tiho, bez vjetra, uspavana, go-to romantična himalajska noć.

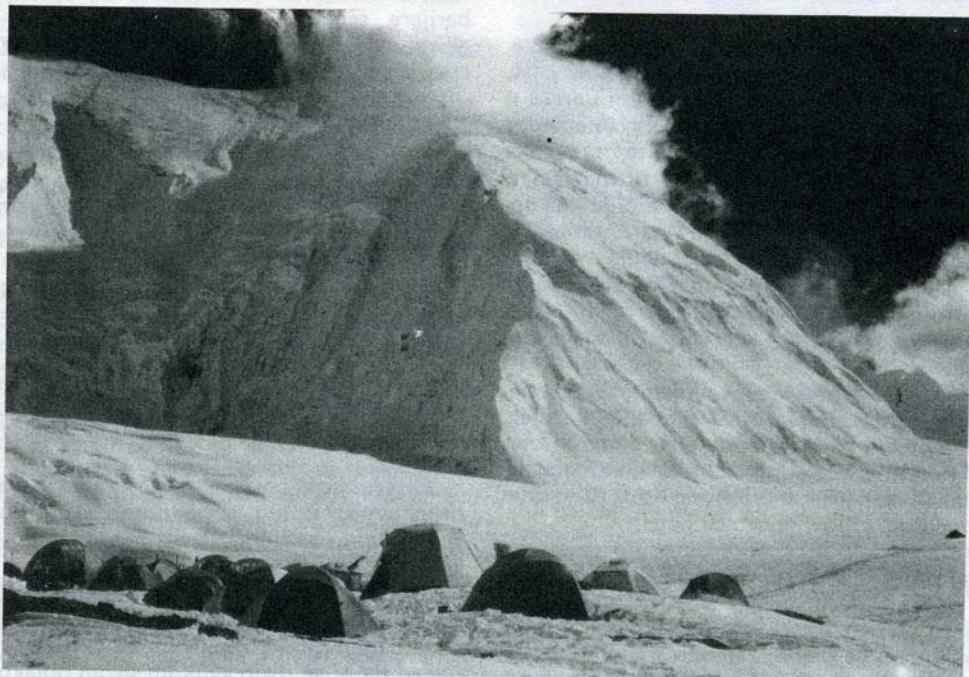
Nekih osam sati poslije na oko 6650 metara nadmorske visine. Sa zapada se, preko sedla Lho La, uvlače, migolje i valjavaju sivi oblaci. Dolje se svijet pretvara u mekanu, podatnu, svilenu, gibajuću masu. Nestaje ledenjak, nestaju šatori, skije i ljudi — sve postaje samo gusto i sve gušće lelujavo sivilo.

Bero (Mokos) i ja smo na suncu. Ali kakvom suncu! Strašna je sparina, ni daška vjetra. Zlatne zrake podnevnoga sunca nam ispijaju svu snagu, najradije bismo gurnuli glave u snijeg. Skidamo sa sebe sve što se može. Sve sam očekivala od Everesta, svemu se nadala, ali ni u

jednom trenutku nisam pomislila da ću umrijeti od vrućine.

Odozdo nam javljaju da se spremaju nevrijeme i da bi najbolje bilo da se pokupimo odavde. Pogriješili smo noćas kada smo u podnožju čekali svitanje i zato prekasno ušli u stijenu. Sve je bilo dobro dok se iza grebena nije pojavilo sunce (u svoj svojoj toplini). Bero i ja smo naizmjence izvlačili fiksnu užad iz snijega, Ranko (Žnidarić) nas je slijedio, a Nino (Kurtalj) još nije bio dovoljno aklimatiziran, pa je odustao od daljnog mučenja na oko 6400 metara.

Sada smo tu gore, ni na nebū, ni na zemljī, zazapureni, nervozno dahćemo i svadamo se. Ja bih nešto pojela, a Bero zahtijeva da odmah počnem silaziti, jer da će se svakog časa niz Veliki kuloar sručiti lavina. Volim se suprotstavljati (pa i ako nisam u pravu), a osim toga ne mogu vjerovati da smo tako zle sreće, pa stočki žvačem suhe šljive i groždice. Povremeno se ipak sumnjičavo zagledam gore visoko u ledeno-prijeteći izgled Velikog seraka. „Zašto bi baš sada i baš nas?“ — ne dopuštam mislima da oblikuju zastrašujuće slike velike lavine niz Veliki kuloar.

Logor 1 (5900 m), u pozadini zapadno rame Mt. Everesta, sasvim desno sedlo Lho La

Foto: B. Papeš-Mokos

Nakon nekog vremena stiže Ranko, pa se svi zajedno spuštamo u nemirnu maglu, kao u neki golemi uzavreli kotao. Na dnu kotla otetamo do skija i nakon dvadesetak minuta, u kojima se desilo ooho skijaških padova i nekoliko promašenih ledjenjačkih pukotina, uvlačimo se u toplinu Logora 1. Tamo nas sručano dočekuje naš kuhar Rinzi, pružajući nam još sručnije porcije tijesta s gulašom.

DRUGI PUT (06. rujna 1989)

U neko doba noći, neispavani, nevoljko se izvlačimo iz topnih vreća. Gledamo kako vani pada snijeg. Već znamo da to nije ozbiljno snježenje i da se kroz snježnu izmaglicu mogu nazrijeti zvjezde na mračnom nebu. Nema isprike, treba krenuti u noć. Četvero nas je: Bero, Marjan (Kregar), Leptir (Edin Alikafić) i moja malenkost.

Sve do ulaza u stijenu osjećam se izvrsno, a onda mi se, pri prelazu preko rubne ledjenjačke pukotine, počinje rađati osjećaj mučnine u želucu. Marjan je kao vilenjak odmicao uz strmu stijenu i nestajao u mraku, Bero je ispred mene, a Leptir, koji je bio zaostao, sad me susiže. Upravo sam se borila protiv mučnine i prvog kamenog skoka, kad je Leptiru, na najnezgodnijem mjestu, ispalala dereza i otkotrljala se u vječni mrak. Leptir se morao spustiti natrag, a ja sam morala uzeti svu hranu i opremu iz njegova ruksaka. Srećom, Leptir se nikada nije volio pretovariti.

Pred svitanje me napušta osjećaj mučnine. Ruksak postaje sve teži. Polako kao vječnost, korak po korak, penjem se, zabadam dereze u led i tvrdi snijeg, grebem po stijeni, upadam u dubok snijeg, zapinjem o vlastite, prevelike hlače, otsklizavam natrag... Ne razmišljam o smislu i besmislu toga, samo želim ići prema gore. Svijet ispod mene uopće me ne zanima. Tamo gore očekujem ispunjenje nekih nejasnih želja. Nije to ni strast, ni ljubav, ni potreba za avanturom, ni čežnja za slobodom, ni ostvarenje snova iz djetinjstva... ništa od svega poznatog.

U rano poslijepodne prevalujemo zadnje metre uspona do malog šatorića ukopanog u snijeg, na rubu stijene. Mirno je, sunčano i sasvim tiho tu gore. U sumrak je dolina mračna, a Changtse, Kumbutse, Lingtren, Gyachung Kang, Cho Oyu i mnogi drugi vrhovi crveni su i pusti.

Jutro je, kao i obično, osvanulo sa sasvim čistim, modrim nebom. Čitav taj dan ćemo provesti na oko 7000 metara. Marjan je još jučer sondirao greben ispod šatorića i označio mjesto na kojem će danas, zajedno s Berom, početi kopati, piliti i sjeci led i tvrdi snijeg. To je početak postavljanja Logora 2, duboke snježne rupe u grebenu. Malo im pomažem, ali uglav-

nom otapam snijeg i kuham čaj. Poslije stižu Šep (Branko Šeparović), Mario (Bago), Bočo (Boris Kovačević) i Nino.

Te su se noći oblaci digli, zapuhao je vjetar, pa je novi snijeg. Spavali smo u rupi i ustali tek kada je kroz snježne stijenke prodrla svjetlost. Beru je noćas boljela glava. Mene glava ne boli, ali se osjećam pomalo lelujavo, kao da sam se malo napila.

Silazim po strmom grebenu kroz svježi pršić, „apsajlam“ niz kamini, brzo se spuštam. Postaje vruće. Gledam prema gore, ne vidim Beru i malo, sasvim nepotrebno, brinem. Sve je toplije, a lagano sipi snijeg. Treba svakako požuriti. „Apsajlam“ niz kameni skok. Brzo silazim niz fiksna užeta na snježno-ledenoj padini. Bero se pojавio na trenutak visoko na grebenu, a onda su ga ponovo sakrili oblaci. Još samo jedan „apsajl“, pa prelaz preko rubne pukotine i uskoro ću nazrijeti skije u magli. Vruće je.

Pored skija čekam Beru. Gledam maglom obavijenu, neprijaznu stijenu. Čuju se mukli zvukovi lavina, za koje ne znač gdje su i odakle dolaze. Bero je još visoko. Desno od njega se prospila lavinica pršića. A onda još jedna, malo veća. Jedva ga nazirem u oblaku raspršenoga snijega.

Poslije, nakon što smo, nabadajući kao slijepci kroz mlječnogustu maglu, pronašli put prema Logoru 1, sa Zapadnog se ramena spustila prava, dojmljiva lava. Prvo smo čuli tutanj, a onda je, srećom, s nama suprotne strane barijere seraka, izronio lavinski oblak, kao gljiva nakon atomske eksplozije. I da me nije bilo strah, divila bih se toj elementarnoj snazi.

TREĆI PUT (17. rujna 1989)

Tri dana smo sjedili u Logoru 1 (5900 m) očekujući ljepše vrijeme i podnošljivije uvjete. U srijedu, 14. rujna lagano sipi snijeg i sve me podsjeća na rane romantične izlete u Julijske Alpe. Kroz otvor šatora gledam gavrana. Stoji na kamenu pored bambusova štapa na kojem je pričvršćena špaga s molitvenim zastavicama. Velik je, crn, golema kljuna i blistavih tamnih očiju. Otresa sjajno perje tek kad mu glava sasvim pobijeli od snijega. Drugi raskopava svojim snažnim kljunom snijeg, u potrazi za otpacima.

Čitavo poslijepodne razgovaramo i pomalo drijemamo. Ispred susjednoga šatora-kuhinje Rinzi glasno zavzoni žlicom o tavu za poziv na večeru. Odmah potom se začuje potmula grmljavina. S obzirom na prijašnja iskustva s lavinama koje su padale s Changtsea, nismo se pretjerano uznemirili. Vavo (Velimir Barišić) čak je izšao da bi se divio velikom sivom oblaku. No, oblak se opasno približavao. Marjanu je odmah bilo jasno što će se desiti, pa je Vavo u posljed-

nji čas naglavačke uskočio u veliki šator. Ni-smo do kraja ni zatvorili patentni zatvarač, kada je počelo! Podupirali smo iznutra šator, koji se tresao, savijao i podrhtavao. Snažan vjetar nosio je snijeg i led i svom ga snagom šibao kroz ventilacijske otvore u unutrašnjost šatora. Iako nam se činilo da to nikada neće prestati i da će nam vjetar raznijeti šator u krpice, uskoro se sve smirilo. Izašli smo da procijenimo posljedice prirodne nepogode. Tri mala šatora su srušena, šatorska krila razderana, a šipke izvijene. Gavranovi su se razletjeli, a molitvene zastavice vise tužno očerupane. Hladno je, a snijeg i dalje pada.

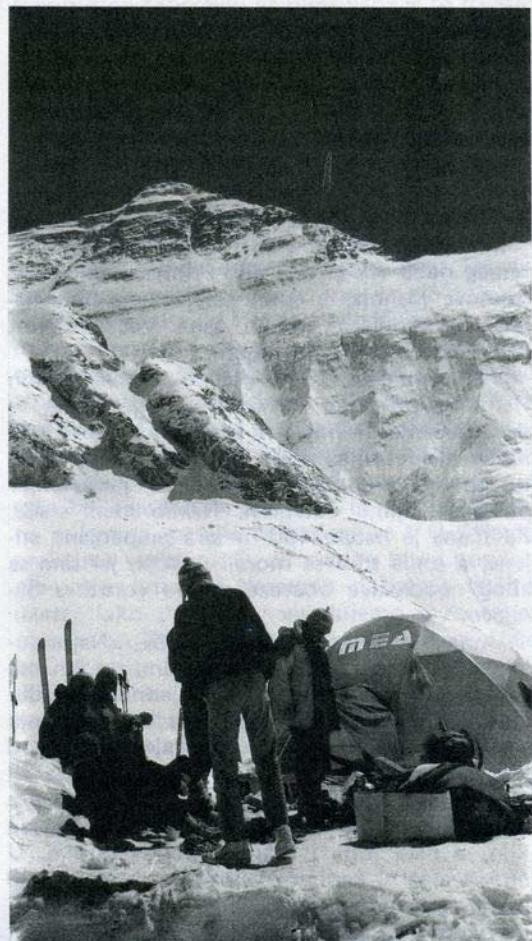
* * *

Pun mjesec! Noćas smo na posebnom zadatku. Lavine su nam po treći put potrgale fiksnu užad, pa nam je Darko (Berljak) povjerio osiguranje najtežih i najizloženijih dijelova stijene. Zamjenit ćemo duga, 100-metarska fik-sna užeta pravim, 40-metarskim penjačkim užetima.

Noć je tako obasjana mjesecinom da su baterijske svjetiljke sasvim suvišne. Posla je puno jer je užad ili sasvim uništena ili pokrivena debelim slojem snijega i leda. Polako napredujemo. Naprtnjače su pune opreme i zato teške. Marjan, od svih nas najiskusniji, ide naprijed. Poslije ga, pred svitanje, Bero zamjenjuje. Iz smjera Nepala stigli su visoki koprenasti oblaci, no poslije su se rasplinuli na jakom suncu i vjetru.

Oko podne smo već jako umorni i rijemama nam se. Najvažniji dio posla smo napravili i mogli bismo se vratiti. Ali, nel! Bero hoće dalje, pa prti dubok snijeg po grebenu. Bilo je sasvim prirodno što je nakon nekog vremena posustao. Ali sada se i Marjan razbudio, pa poletno grabi prema gore, a onda još zabija klinove i postavlja „stremene“ za lakši prolaz kroz strm i stjenovit kamen. Iznad kamina su se Bero i Marjan počeli držati nekako neodlučno, kao da ostatak života namjeravaju provesti na tom, sasvim nedobnom mjestu, razgledavajući okoliš. Shvatila sam — na meni je red.

Snijeg je dubok i treba ga priti. I tako prtim snijeg na skoro 7000 metara visine, korak po korak. Hvatom zrak kao riba na suhom. Sunce se zapiljilo baš u mene. Hladim se snijegom nabacujući ga sebi za vrat i prislanjajući na obraze i čelo. Greben je strm, snijeg je mekan, pa se često, za dragocjen korak odskliznem natrag. Ne pada mi ni na kraj pameti da odustanem, toliko ipak držim do sebe. Osjećam neko unutrašnje zadovoljstvo u toj borbi protiv malodušnosti i vlastite inercije. Povremeno se okre-nem prema svojim partnerima, a oni me šutke i sa zanimanjem promatraju.

Loger 1, u pozadini sjeverna strana Mt. Everesta

Foto: B. Papeš-Mokos

Posljednjih nekoliko desetaka metara gazim dubok, mokar, lavinama sklon snijeg. Ulaz u snježnu rupu je zatrpan. Nestrpljivo razgrćem snijeg cepinom i napokon — ugodna svježina. Nakon punih 17 sati hodanja i neprospavane noći nisam baš puna elana, moram se prisiliti da pronađem potreban pribor, upalim kuhalo, nagrabim snijeg i otapam ga za čaj. Stiže Bero, malo poslije i Marjan. Crni su u licu k'o vragovi, koža spaljena, usne modre, oči crvene. Iscrepljeni su i dehidrirani. Drago mi je da kuhalo dobro radi, pa će i čaj biti uskoro gotov.

Peta zagrebačka alpinistička ekspedicija „EVEREST '89“

Organizacija: Planinarski savez Zagreba

Voda: Darko Berljak

Cilj: Mt Everest (8872), smjer kroz Veliki kuloar u sjeverozapadnoj stijeni (u jesenskom terminu)

Pad

MIODRAG RAKIĆ

SARAJEVO

Stazica se strmo probija naviše, stalno vijugajući kroz zaraslu bukovu šumu. Plavetnilo je senjeg neba tek povremeno primjećujemo kroz spletove raslinja, a tamnozelena boja lišća na govještava odlazak topnih dana. Već treći put prolazim ovuda s istim ciljem.

Koncem ljeta 1974. godine, odmah nakon Haminog povratka s Kavkaza, dogovorimo se da u sjećanje na tragično poginule članove kavkaske ekspedicije Medu, Viktora, Nenu i Antu, ispenjemo u Izgorjeloj grudi na Prenju smjer posvećen njima četvorici. Nismo imali sreće. Za nama je ostalo 400 metara prepenjane stijene, a onda smo se morali povući, jer sam se zbog neodložive obaveze morao vratiti u Sarajevo.

Juna 1975. pokušavamo ponovo. Napredujemo brže nego prvi put, međutim, pred nama su nove teškoće. Nailazi samo jedna lakša dužina, ali stijena tako „diše“ da bi i najmanja greška bila sudbonosna. Potom zajeda, jedno od ključnih mjeseta. Hami je trebalo tri sata za 30 metara ove prevjesne zajede, a onda ponovo moja dužina. Ruke umorne, čekići ne pogoda klin, a usta suha i hrupava poput turpije. U čuturicama ni kapi vode. Ipak, još je novih 100 metara stijene iza nas. Slijede vrtoglavci spustovi po užetu i ljudjanje na 400 metara iznad zemlje, hvata nas noć i primorani smo na bivak. Polovinu noći proveli smo sišući male kamičke ne bismo li bar malo prevarili žed.

Prošlo je više od godinu dana nakon toga pokušaja. Za nama su ostali mnogi usponi, a sjećam se da smo još za vrijeme pamirske ekspedicije razgovarali o Izgorjeloj grudi. Nižu se dani i tjedni treninga, prisjećamo se svakog oprimka u stijeni, svakog klini i nogostupa, do u detalje planiramo opremu dio po dio i, konačno smo opet pod veličanstvenom 500-metarskom vertikalnom Izgorjele grude.

Prvi metri već poznatog smjera ostaju za nama. Počinju i prve teškoće, međutim, to nas ne zabrinjava. Prošli smo ih već dva puta. Negdje visoko iznad zemlje znojim se u najtežem slobodnom detalju, a misao ipak leti nekoliko ras-težaja više do velikoga crnog kamina, vidljivog iz podnožja. S njegova dna smo prošli put odstupili. Sat i po kasnije izdosošmo na usku travnatu policu koja nam se čini poput velikoga trga i odlučimo se za bivak. Gore, iznad nas, ponovo su teškoće i nemoguće ih je svladati za vidjela, a u ovom dijelu stijene tu je jedino mje-

sto za kakav-takav bivak. Noć je protekla u prevrtanju s kamena na kamen i pokušajima da se samo penjačkim vjetrovkama zaštitimo od hladnoga daha planine.

U prvo svitanje krenusmo. Neugodno, loše osiguravalište pod zajedom, Hamo polagano napreduje sve više i čestitamo sami sebi što prošli put prilikom povratka ne povadisemo klinove. Nedugo zatim i sam se zaljuljah u ljestvicama i uskoro ugledah Hamu u podnožju crnog kamina. Desna strana kamina je prevjesna, kršljiva i odozgo kaplje voda, a stijena je pokrivena algama. Ljeva je pak okomita i glatka, pa jedinu mogućnost pruža vijugava uska pukotina, koja se isprekidano pruža naviše. Trenutak promatram problem, pažljivo raspoređujem opremu i već zabijam prvi klin. Hamo pažljivo prati svaki moj pokret sa svog „štanda“. Jedna nogu mu je u ljestvicama, a druga samo vrhom cipele oslonjena na mali nogostup. Visi. Napredujem polagano; iza mene ostaje niz klinova kao trag u do tada nedirnutoj stijeni. Pukotina me dovela do krajnje lijeve ivice kamina i vidim da opet skreće udesno put kraja kamina, zatvorenog prevjesom. Na trenutak prestajem s radom. Desetak metara piže bijeli se Hamina kaciga, a duboko dolje u podnožju stijene nazirem pokretne točke na siparu. To naši mlađi drugovi promatraju naš uspon. Svuda oko beskrajni prostor, sve tamo do Čvrsnice.

Ponovo tražim klin na pojasu i već se pomalo brinem što sam morao tući samo „vertikalce“, jer je u cijelom nizu klinova samo jedan siguran. Snažni udarci čekićem i s radošću slušam poj klinu dok ga zabijam duboko u pukotinu, a onda – kao da je golema masa Izgorjele grude sunula put neba. Vidim kako mi pred očima munjevitno bježe nejasni obrisi stijene, čujem zvečkanje opreme dok letim prostorom i Hamin uzvik: „Rakaaaaa...!“ Nisam osjećao ni trzaje užeta dok su se klinovi pod udarom tijela čupali iz stijene, nije bilo ni straha, niti bilo čega drugog osim strelovitog leta stijene u nebo i čudnih zvukova oko mene. Ne osjetih ni udarac kada je uže prestalo da teče. Ugledah kako stijena nalijeće na mene, instinktivno ispružih noge i zaustavim udarac. Odjednom osjetih neprirodnu tišinu. Polako sam se ljudjao na kraj užeta, a gore iznad sebe ugledam zabrinuto Hamino lice. Lagano svladah ta dva-tri metra do njega, a onda pogledah gore.

Skoro čitav trud je otišao u nepovrat. Kli-

novi počupani, vise na užadi. Pijemo sok. Hamo predlaže da on ide prvi. Odbijam. Bojim se da će zauvijek ostaviti stijene ako sada odustanem. Malo poslije ponovo visim u klinovima. Dolazim do jedinog „horizontalca“, na njemu sam i ostao visiti, i molim Hamu da ga izdvoji kada bude izbijao klinove. Nekoliko metara više vidim klin do pola zabijen. Nisam ga stigao ni zabiti do kraja, a pao sam. Polako, centimetar po centimetar, krećem se navise, a onda me poče hvatati strah. Sada moram zabiti klin u istu pukotinu u koju je bio zabijen onaj što se iščupao. Ulazim u ljestvice kao da su od paučine, polagano ih opterećujem i već se ubacujem u onaj do pola zabijeni klin. Osjetih kako klin u kome stojim pod mojom težinom „secuje“. Sada neću proći sretno. S naporom svladam strah, tučem još dva kлина sumnjevne čvrstoće i tek što sam se ubacio u njih, osjetim trzaj i tijelo ostade da visi o onom do pola zabijenom klinu. Noge uzalud traže oslonac.

Danas se više točno ne sjećam svega. Znam da sam tukao još dva ili tri klina tu u blizini, znam da sam nastojao težinu rasporediti na sve podjednako i da sam onda krenuo dalje. Napredovao sam još jedan metar, a onda je pukotina nestala i do izlaza iz kamina bilo je još tako malo, još samo metar ili metar i po ovoga prokletog kamina. Osjećao sam da gore više nema ovakvih teškoća, ali kako gore? Mislim da je Hami sinula ideja. Mi smo za svaki slučaj poniželi borer i nekoliko ekspanzivnih klinova, a

sasvim smo zaboravili na njih! Sada je to trebalo nekako dopremiti od Hame do mene. Stojeći u lošem klinu, polako užetom privukoh najlon kesu, milujući je pogledom i tepajući joj koješta samo da ne ispadne, jer bi gubitak borera u ovoj situaciji značio povratak, a onda vjerovatno i četvrti ulazak u stijenu. Nimalo privlačna perspektiva!

Bušio sam stijenu u nekom kosom položaju, ličeći sam sebi na pauka s dugim nogama, samo što se nisam mogao kretati poput njega. Dvadeset minuta poslije ekspanzivac je bio zabijen. Odahnuo sam viseći o njemu točno iznad Hamine glave. Još jedan napor, omča nabačena na mali Zub više prevjesa, još jednom se zaljuljah iznad praznine, a onda mi se iz grudi ote krik olakšanja. Tek što je glas zamro u okolnim stijenama, začuh Hamu kako glasno psuje. Pomiclio je da ponovo padam! Nedugo zatim ponovo smo bili zajedno na štandu. Više nas je još jedna pukotina (poslije ocijenjena sa V+) i Hamo preuzima vodstvo. To su ujedno bile i posljednje veće teškoće. Narednih nekoliko dužina užeta, iako umorni, napredujemo brzo smjeđujući se. Stijena, osim u detaljima, prestaje biti okomita i glatka te nakon 19 sati penjanja dostižemo vrh. Već je kasno po podne i nemačmo vremena za zadržavanje.

Gore na vrhu iza nas ostade klin i nekoliko kockica čokolade što ih, kao' nekada poganski narodi, prinosimo na žrtvu bogovima.

Čvrsnica: Pešti brdo s Velikog Vilinca (dolje Veliki kuk)

Telegram na velebitskoj stazi

PERICA KORICA
GOSPIĆ

Kiša me prala od polaska iz Divosela po izlasku iz automobila, kamo me dovezla Marijana iz Gospića, pa sve do „Gojtanova doma“ pod Visočicom. Izbora nije bilo jer dolaze planinari iz Slovenije. Oni su večeras naši gosti i valja se dokazati domaćinski. Petak je, radni dan je, i trebalo je naći tko će ih dočekati i smjestiti u kuću, u kojoj se dežura samo u ne-radne dane. Taj koji će sutra dežurati danas radi i tek u kasnije popodnevne sate može krenuti u planine. Naši gosti su krenuli jutros pješice iz Baških Oštarija, kamo su stigli iz Medvoda i Ljubljane, kao što je bilo dogovorenno telefon-ski.

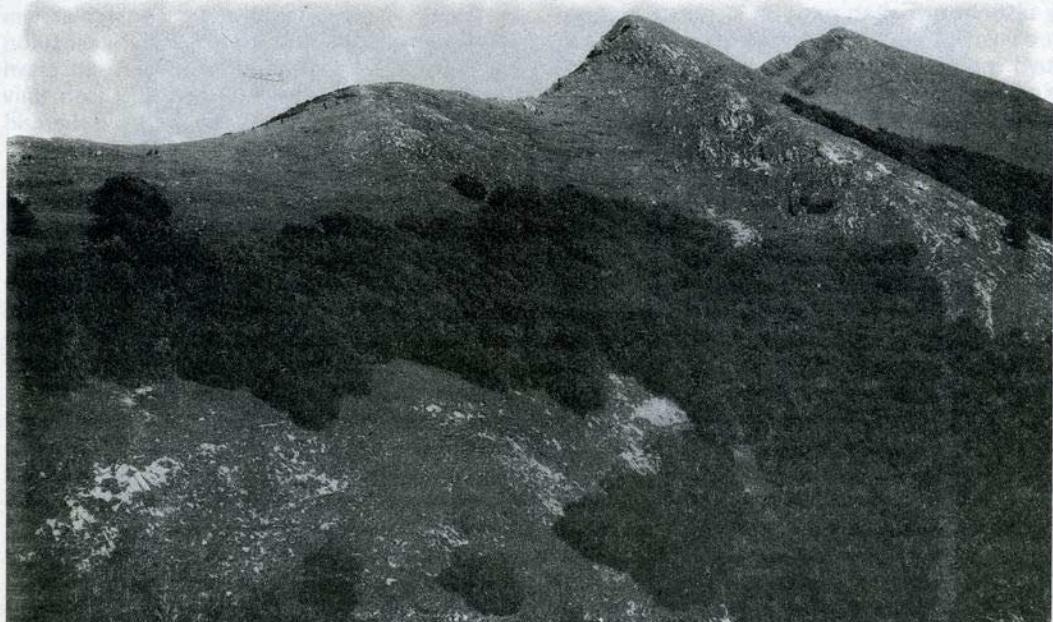
Iz Divosela krećem oko 14 sati bez obzira na nevrijeme. Valja goste pomoći, jer nitko nije slutio da će tako padati. Uspon je, to se zna, sklizak duž cijelog puta i puši se zagrijano tijelo ispod ogrtića što sam ga nabacio da mi zaštiti naprtnjaču.

Stižem oko 17 sati mokar kao miš. Otvaram vrata planinarske kuće sav sretan što ulazim u suhe prostorije. Vani je grdo i pomišljam kako li je sada njima koji su još negdje duboko u

planini. Pogotovo me na takve pomisli prisiljavaju gromovi što tresu oblacima. Iako je polovina mjeseca lipnja, poprilično je zahladilo. Tek što sam skinuo sa sebe mokar ogrtić i naprtnjaču, podoh prema prozoru da otvorim grije i dobijem malo dnevnog svjetla, kad se u mraku oglasi jedna muha i udari me u čelo. Ubrzo sam se uvjerio da nije bila sama. Kad sam založio vatru, nekoliko krupnijih muha razigralo se po prostoriji kao da su u svadbi. Dolaze mi gosti, a one se razmahale kao da su mi one gošće. Otvaram prozor i razmahujem se nekom suhom krpom kao manit tjerajući ih napolje u kišu i hladnoću, pa što im bude. Ne želim da mi gostima gade raspoloženje.

U kući je sve pripremljeno. Topla voda za čaj i kavu. Ugodno je zatopljena suha prostorija koja će im prijati kad dođu mokri i umorni. Sve je na svom mjestu, ugodan kutak.

Primiče se devetnaest sati i, zaista, konačno čujem ih dolje kod kišomjera na Stružici. Brzo izlazim pred njih. U koloni ih je devetorica, umotanih u ogrtice ispod njih se jedva primjećuju lica mokrih i umornih hodača.

Visočica sa Šiljka

Foto: P. Korica

Nakon ulaska u kuću na licima vedrina i zadowljstvo, iako su mokri do kože. Brzo se presvukoše i povješaše svoju mokru opremu po prostoriji da se suši. Odmah im pripremim čaj i kavicu, što tko želi. Neka se družina posluži, jer znam kako im sada paše topla tekućina.

Teku razni razgovori. Trudim se da im u svakom pogledu pomognem i pojasmim ono o čemu su pitanja. Tako će jedno od pitanja:

— Domaćine, znate li što nas je najviše obradovalo na putu od Oštarija do Visočice?

— Ne znam. Što li bi, osim lugarnice u Jelovoj ruji, u kojoj ste mogli za koji časak preahnuti.

— E, najviše nas je obradovao „telegram” što smo ga našli na stazi.

U prvi tren se ne sjetih o kakvom je telegra-fu riječ, no podsjetiše me. Na onoj čistini iznad Jandrine poljane na stazi sam ostavio napisanu poruku zaštićenu najlonom i pritisnutu kameničićima na kojoj je pisalo: SREĆNO BOTTE PRIHAJALI V PLANINSKO KOČO, KI BU ODPRTA (sretno nam došli u planinsku kuću koja je otvorena). Ova mi je misao došla, eto, nekako usput, bez mnogo razmišljanja, to napisah i ostavih na stazi. Iskreno me zadovoljili što im je to nešto značilo. Značilo im je, kako rekoše, zato što ih je kiša počela kvasiti još od Šugarske dulibe. Tamo su stigli u podne, počeli ručak i odmor, ali kiša ih je prekinula i pratila sve do kuće pod Visočicom, pet i pol sati dobrog hoda (od Oštarija do Šugarske trebalo im je sedam sati hoda). Što su se više približavali želenom cilju, sve su se više plašili hoće li kuća biti otvorena. Stoga im je poruka značila ohrabrenje za najteži završni uspon, koji nije ni odmorenijima baš lak.

Kad su pošli na spavanje, ja u kuhinji pripre-

mim za jutro što treba za vatru, čaj i ostalo. I tako, dok sve pospremih, ponoć je tu. Prileg-nem da i sam odspavam i odmorim se.

U predzorje oko četiri sata probudio sam se. Pričini mi se da vani nešto lupnu. Čuo sam zvuk limenke, kao da pada kanta kod šterne. Budući sam se sasvim rasario, potiho ustajem, dolazim do izlaznih vrata u hodničiću, osvijetlim ih i vidim — riglica je zatvorena iznutra, što znači da nije nitko izašao. Pažljivo otvarajući vrata opazih da nešto šmugnu iza ugla kuće. Idem prema šterni i vidim da je kanta prevaljena a voda prosuta. Zađem iza ugla i primjetim kako netko zamače iza obližnjeg bukovlja. Jest, stvarno se skriva, ali zbog čega, nije mi jasno. Sasvim polagano i pažljivo prilazim kroz rosnu i visoku travu i vidim — sagnut i meni okrenut leđima pravi velebitski medvjed nešto njuška u grmu. Vjerovatno je tu na domaku kuće netko od planinara nešto hranjivo bacio u grm i on je nanjušio. Kada sam ga dobro uočio i video ka-kva je to mrga, prosto sam bez svoje volje uz-viknuo: Što radiš? On se naglo trže, proderia se i jurnu u šumu. Nekoliko metara niže još se jednom razgalami i čujem kako lomi granje. Znači, naljutio sam ga i uplašio. Ustvari ne znam tko se od nas dvojice više uplašio.

Vratim se u kuću, založim vatru i pripremim čaj da ugostim narod koji je počeo da ustaje. I dok su se opremali, netko će od njih:

— Ja sam spavao odlično, samo sam čuo jutros neku galamu iza kuće.

Na to ču ja:

— Ništa nijesam primjetio jer sam spavao sasvim dobro.

Ne želim da im pokvarim dobro jutarnje raspoloženje i odam gosta koji nije bio baš poželjan i s kojim se, eto, nerado surećemo.

Visočica suncem obasjana

DARIJA IVANIŠEVIĆ

KAŠTEL SUĆURAC

Sunčano jutro. U zraku se još osjeća ljeto. U grupi nas je 20. Vozimo se u novom vatrogasnog autobusu. Raspoloženje veselo. Prepričavaju se ljetni doživljaji, jer smo svi još slani od mora. Tu su i zimske vjetrovke, za svaki slučaj, ipak se ide na Velebit. Prolazimo kroz Knin, gradić, koji je u posljednje vrijeme postao „centrom svijeta“. Cijeli je načičkan jugoslavenskim zastavama. Tržnica puna zeleni. Obnavljaju zgrade, grade nove. Samo rijeka Krka miruje, kao da nešto mudruje. Iza Knina nailazimo na jednom mjestu suho granje — ostaci nekadaš-

nje barikade. Dolazimo u Gospic. Predah za kavu i kupovinu.

Na poljima iza Gospića ljudi vade krumpir. Zaustavljamo autobus i dobivamo na poklon krumpira. Za cijenu niti čuti, dobro je rodio. Nama će dobro doći na Visočici. Ispod Velebita smo. Na livadi ostavljamo autobus. Sada treba polagati ispit. Među nama ima „mladih penzionera“, a i jedan novopečeni planinar. Šofer razmišlja hoće li s nama. Čuo je da put do Visočice nije „mačji kašalj“. Ipak ide.

Podižemo ruksake gledajući prema visinama.

Veseli nas nebo bez oblaka. Velik dio puta vodi nas kroz prekrasnu bukovu šumu, gdje sunce prodire svojim zrakama. Svi smo pomalo ozbiljni jer treba hodati četiri sata, a nitko nije baš u kondiciji. Nas Dalmatinče ljeti ubije sunce i more. Meni će ovo poslije 20 godina biti ponovni susret s Visočicom.

Poslije pola sata pješačenja susrećemo pravog ličkog gorštaka i pitamo ga je li daleko Visočica. Njegov je odgovor bio: AU... Sve nam je bilo jasno.

Gazimo dalje. Umor postaje sve veći, ruksaci sve teži, ali se ne damo. Nosi se i u rukama. Tu je krumpir, meso pa čak i teča brudeta, a ima i kantica. Nose se i limenke piva. Uspon je sve jači, sve je teže. Čute se zglobovi, škripe koljena, ramena bole, netko se hvata i za srce, ali ne posustajemo. Većina smo ipak prekaljeni planinari.

Osjećamo da smo blizu. Skupina Zagrepčana prenosi daske za krov. Mole nas da im pomognemo, a nama srce samo što ne iskoči. Pomoći ćemo, ali – sutra.

Vrisak: dom! U meni se bude sjećanja i uhvati me tuga. Moja Visočica ista, samo je meni puno godina više.

Novopečeni planinar broji žuljeve od novih

gojerica, ali to mu dođe kao planinarsko krštenje.

Vrh Visočice još je u suncu. U domu pucketova vatra. Iz ljeta ušli smo u zimu. Večer smo proveli uz pun stol i svjeće. Zagrepčanima obećavamo: Sutra će sve daske biti ispred doma. Za pomoći smo došli u pravi čas.

Jutro na Visočici vedro, pravo ljetno. Žene oko kuhinje, a muškarci u radnu akciju.

Ručak svečani. Juha lešo meso, krumpir. Ima se sve.

Visočica se kupa u suncu. Kad je najljepše, treba otići. Ostavljamo domarku i Zagrepčane uz pozdrav: „Vidimo se na Kozjaku!“

Spuštamо se tri sata. Opet koljena klecaju, ali srce je puno, a pluća pročišćena. Zahvaljujući Grlićevoj knjizi usput prepoznajemo mnogo samonikloga jestivog bilja. Čini mi se da je Velebit riznica jestivog bilja.

Bližimo se kraju. Dolazimo na livadu. Autobus nas čeka. Svi se osjećamo kao „raštimana harmonika“. Autobus juri prema Kaštelima.

Stižemo u Kaštel Sućurac uz pozdrav: „Ljetu je kraj – planina zove“.

Šofer dovukuje: „Upisujem se i ja u planinare.“

Veselimo se jeseni. Baš sad nas planine očekuju!

Veliko Rujno i crkva Sv. Marije

ETNOLOŠKA CRITICA S VELEBITA

Iznad Starigrada Pakleničkog i prekrasnog nacionalnog parka Paklenice, a u podnožju najviših vrhova Velebita (Vaganski vrh 1757 m, Sveti Brod 1751 m), na nadgornju južnog Velebita na nadmorskoj visini od 900 metara, nalazi se prostrano gorsko korito, polje Veliko Rujno, gdje se nalazi crkva Gospe od Rujna. Veliko Rujno je poznato kao najviše Velebitsko polje i kao sezonsko stanište sa stanovnicima iz okoline Starigrada Paklenice. Ovdje oni imaju ljetne stanove s obrađenim vrtovima, a stoka nađe ljeti svježe trave dok u priobalju vlada suša.

Na sredini Velike Rujanske ravni, s južne strane užvišenja „Gradine“, ostatka jednoga većeg i značajnijeg pretpovijesnog ilirskog naselja, blizu kuće obitelji Marasovića i starog puta razabiru se ostaci mjesta gdje se nalazila stara srednjovjekovna crkvica Velike Gospojine. O toj staroj crkvi Sv. Marije nemamo zasad pisanih podataka a stara tradicija dosta je oskudna u starih Podgoraca. Prema svemu ova stara crkva mora da je izgledala kao ostale planinske zav-

jetne crkvice, vjerojatno je bila malih dimenzija i zidana od kamena s upotrebom žbuke. Imala je krov na dvije vode i bila pokrivena šimlom. Budući da je s vremenom postala sasvim trošna i premalena za potrebe liturgije, bila je godine 1930. razgrađena. Sav kamen od stare crkve upotrijebljen je za izgradnju nove današnje crkve Sv. Marije. Među najvećim postojećim velebitskim zavjetnim crkvicama dobro je sačuvana i još uvijek sasvim dobro odgovara svojoj namjeni.

Od stare crkve, na ovome prvotnom mjestu, ostao je samo oltar koji su starosjedoci posebno štovali, zbog nekog groba „nevina djeteta“ što je pod njim sahranjeno. Stara crkva bila je nadaleko poznata kao crkva Velikorujanske Gospe koja se slavi 15. kolovoza na Veliku Gospu. Toga se dana ovdje održavao velik narodni god (zbor), a uz njega misa, ophodnja i zavjet, a poslije dugo u noć narodno veselje i slava. U tom svetkovnjisu posebno je bio zanimljiv prastari običaj koji se održao otplikle

Crkvica Sv. Marije na Velikom Rujnu za vrijeme mise

Foto: T. Vinščak

do 1960., a odnosio se na blagoslov polja preko kojega je, uz molitve i pjesme, kretala procesija.

Oko 20 metara južno od stare crkve izgrađene je 1930. zbog liturgijskih potreba nova prostorija crkva Sv. Marije — Velike Gospe od Rujna, koja se slavi svake godine 15. kolovoza. O gradnji ove crkve danas nam svjedoči sačuvan kameni natpis postavljen visoko iznad ulaza u crkvu, a koji glasi: POMOĆU BOGA I STAROGRADACA NA ČAST VELIKE GOSPE PODIGAO DON ANTE ADŽIJA 1930.

Ova nova crkva podignuta je također pokraj staroga puta u jednoj kamenoj ogradi, kao jednobrodna građevina pravokutne osnove, orijentirana točno istok — zapad. Njene vanjske mјere iznose 8,25 x 5,20 m. Krov crkve je na dvije vode. Na pročelju se ističu vrata uz koja sa svake strane ima po jedan prozor. Iznad vrata je natpis koji govori o gradnji crkve, a malo više je zabat s preslicom i jednim zvonom. Nasuprot ulazu, malo odvojen od zida, oltar je s postoljem na kojem stoji drveni kip Velike Gospe, zapravo obično rustično djelo iz novijeg vremena. Kip je odjeven u bijelu dugu svilenu haljinu. Po kipu se još nalaze nanizane stare krunice, poneki đerdan, orglica i planinsko cvijeće. Zidovi crkve u ove svećane zavjetne dane posve su prazni, goli, bez ikakve slike ili zavjeta, sve je to nestalo s razgradnjom stare kapelice.

Sa sjeverne strane prizidana je manja prostorija koja služi kao sakristija ili za noćenje svećenika (župnika) kada dođe na Rujno. Ovaj prostor je veoma neudoban i hladan, ali ipak predstavlja mjesto gdje se čovjek može zakloniti i zato ovdje katkada noće planinari i dobronamjernici Velebita, te najljepše hrvatske planine. Do ove prostorije, tzv. konaka, dograđena je poslije 1930. velika cisterna u koju se sakuplja kišnica sa crkvenog krova.

Svetište Gospe od Rujna sa crkvom prilično je nepristupačno, jer se do njega može doći jedino planinarskim stazama, što samoj proslavlji blagdana Velike Gospojine, kako ovdje kažu, daje poseban, pravi, istinski hodočasnici ugođaj. Iz Starigrada do crkve treba dva-tri sata hoda, s južne strane od planinarskog doma u Paklenici oko tri sata, najviše s ličke sjeverne strane Velebita iz doma pod Štirovcem, preko tri sata. U crkvu dolaze uglavnom mještani iz Starigrada, Selina, Tribnja, Šibljine i okolnih zaselaka (Ramići, Parići, Marasovići), kao i brojni planinari, etnolozi i ostali narod. Sama crkva spada u župu Starigrad. Župnik u Starigradu je vlč. don Tomislav Baričević, koji je svojim zlaganjem i uz pomoć župljana temeljito obnovio ovu crkvu na Rujnu, a obnavlja također i župnu crkvu u Starigradu. Ovogodišnje liturgijsko slavlje bilo je posebno svećano budući da se slavilo šezdeset godina od izgradnje nove Crkve, koju

je 1930. g. podigao don Ante Adžija.*

Liturgijski čini sastojali su se od tri dijela: križnog puta, svečane euharistije i procesije. Križni put je predvodio don Baričević. Budući da nije bilo klasičnih postaja, ovaj je oblik pobožnosti bio usmjeren na kretanje po livadi, a svaku je postaju simbolično predstavljao po jedan cvijet. U križni put su uključene i patnje hrvatskog naroda tokom višegodišnjeg ideologiziranog jednoumlja, a poseban naglasak je stavljen na ulogu i život uzoritog gospodina, blagopokojnog kardinala dr. Alojzija Stepinca. Dijelovi iz njegova života paralelno su uključeni u križni put kroz pojedine postaje. Svečanu euharistiju je predvodio benediktinac pater Jozo Milanović, uz koncelebrante vlč. gospodina Mije Gorskog, župnika iz Dugava u Zagrebu, i domaćeg župnika don Baričevića. Pučku propovjed je krasnoslovio o. Milanović, uz veličavši euharistijsko slavlje isticanjem prirodnih ljepota Velebita. Tokom misnog slavlja pjevale su se hrvatske marijanske pjesme.

Nakon mise muškarci su iznijeli veliku sliku Majke Božje na nosačima iz crkve i nosili je oko čineći ophod, a narod i svećenici su ih pratili pjevajući litanije Majke Božje, čime je počela procesija koju je predvodio domaći župnik. Obredi su završeni pjevanjem „Lijepo

* Don Ante Adžija, starigradski župnik potaknuo je 1933. godine osnivanje podružnice Hrvatskog planinarskog društva „Paklenica“ (osn. 23. travnja, sa 16 članova). Okupljala je uglavnom seljake, a predsjednik joj je bio don Adžija do 1939. Po sljeđenju toga je podružnica, zbog malog broja članova, pretvorena u povjereništvo. Don Adžija ubijen je za vrijeme rata.

naše“ ispod hrvatske zastave, koja se nakon toliko godina zavijorila i na Velebitu. Cijela svečanost se odvijala pod vedrim nebom (temp. preko 35°C). Oltar je napravljen na improviziranom podiju. Na kraju su gostoljubivi domaćini ponudili goste juhom, janjetinom, domaćim kruhom ispod peke i vinom, a mi smo produžili dalje na Velebit prema Širovcu do pastirskih stanova na izvoru Marasovcu, kako bi se uveče mogli vratiti do planinarskog doma u Paklenici i uputiti prema Zagrebu.

Spomenimo i to da se nekoč dan poslije slavio Sv. Rok. Tada bi se narod ponovo okupio, držala bi se misa i zahvaljivalo Sv. Roku za zdravlje, napredak stada i urod ljetine.

LITERATURA:

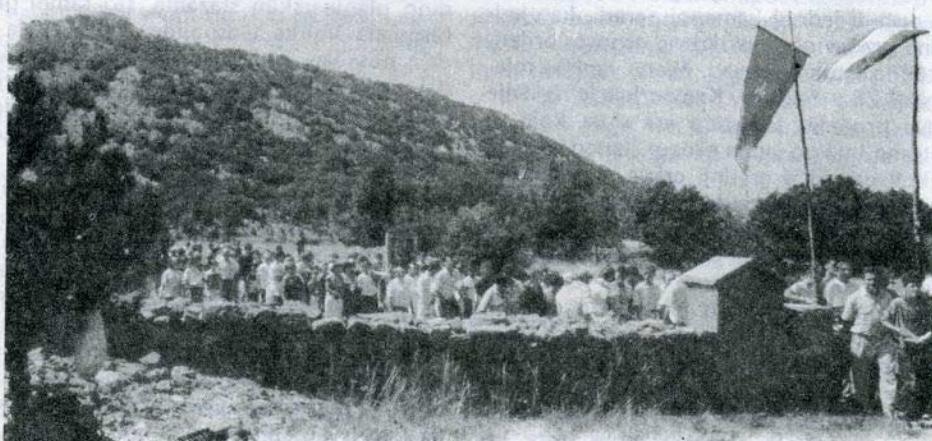
Senjski zbornik, god. 9, 1981–1982. — Senj. Ante GLAVIČIĆ, Prilog istraživanju starohrvatskoj sakralnoj arhitekturi na primorskim padinama Velebita i Velike Kapеле.

Vidjela, uočila, prisustvovala i zabilježila etnološko-ekološka ekipa Planinarskog društva „BITORAJ“ iz Zagreba u sastavu:

Zeljka Mirčić, tajnik

Jadranka Motika, voditelj razredne nastave
Dubravka Kletečki, voditelj razredne nastave
Jasna Rebrović, diplomirani etnolog i profesor
fran. jezika

Krešimir Blažević, dipl. etnolog (animatori)
Tomislav Vinšćak, mr. etnologije
Marijan Senjan, student teologije

Narod u ophodnji na Velikom Rujnu

Foto: T. Vinšćak

Planinarski šešir

SMILJA PETRIČEVIĆ

ZADAR

— Izgubljen je planinarski šešir sa značkama, draga uspomena jednog planinara. Moli se pošteni nalaznik da ga doneše kod orkestra — čulo se preko razglasa na sletu planinara na Učki ljeta Gospodnjeg 1990.

Glazba svira, zastave se vijore, planinari se motaju, muvaju, pijuckaju, jedu, žvaču, smiju se. Netko nekoga glasno doziva preko glava, netko se odaziva, netko se grli, netko nešto viče. Opet se čuje glas:

— Moli se, najtoplje, poštenog nalaznika šešira...

— Vraga je šešir izgubljen i vraka će ga vratiti — reče jedan babac do mene.

— Ni planinari nisu više ono što su nekad bili. Izvitoperili se, postali lupeži i pijanice — reče neki čičica, naslonjen na svoj kvrgavi štap.

— Planinarim otkad znam za sebe, valjda me je i majka u rancu nosila na planinu, i nikada nisam čula da je među planinarima nešto nestalo ili da je nešto ukradeno. U ovo naše vrijeme sve se promijenilo. Eto, počelo se i krasti — dođa jedna starija gospođa koja je sjedila iza mene.

— Naučili smo od vas starijih kako se krade, drp-sistem — nakesi se neki čupavac, neodređene dobi, s nekakvom šeširom na glavi više nalik na dječju noćnu posudu nego na šešir. Iz tog nazovi-šešira visili su crni masni makaroni. Valjda mu je mati kosu oprala zadnji put kada je bio beba u kolijevci. Nabio momak tu posudu na glavu, nasadio nekakve crne cvike na oči, malene poput dječje špekule, pa žmirkala na nas kao čoravi šišmiš.

— Moli se, draga je to uspomena...

— Moš molit koliko te voja, nije mu ga valjda vitar ispuva sa glave. Viš da je bonaca ka uje. Biće da ga je stavija kraj sebe dok je nešto plaća ili ispunjava one karte, škraba ime i brezime, a šeširu dojadilo stati na mistu, pa konta, kada već nisan na njegovoj glavi gren prominuti drugu glavu, bokun pametniju, i moj ti šešir noge steka pa uteka — komentira jedan Dalmatinac. Prominija gospodara, pogotovo ako je ima značaka na sebi.

— Imao je značaka — rekoh. I te kako vrijednih. Slučajno znam gospodara tog šešira. I godinama ga znam. Ne mogu ga zamisliti bez toga šešira. Otkad se ja motam sa zadarskim planinarima po sletovima i izletima, vazda ga imam na glavi. On je sastavni dio njegove ličnosti. I on ne bi bio on bez toga šešira. Nosi ga više od 25 godina. Naprosto, šešir je postao njegov

imidž. I kada bi se, slučajno, tijekom tih zajedničkih izleta i sletova neki zadarski planinar izgubio iz grupe, vrlo brzo bi mogao ugledati glavnokomandujućeg iz zadarskog društva, jer bi šešir na njegovoj glavi stršio iz mase. Uostalom, poznajem samo dva vlasnika takvih šešira, punih značaka. Oba su visoka i krupna. Jedan je Dane Gvožđurija iz Like, a drugi je naš Đuro iz Zadra. Siva eminencija zadarskog planinarskog društva, ustvari dugogodišnji noseći stup društva.

— Znači, Đurin šešir je u pitanju — reče Žaba iz Šibenika. Ža mi je bidnog čovika. Biće da je tužan.

Svakako da je tužan, pomislih gledajući Đuru kako sjedi na zidiću, pogнуте glave, poput viteza tužnog lika, pomalo ojađen, pomalo i razočaran. Tužan jer su najdraže uspomene njegova planinarskog života vezane za taj šešir. Prošao je s njime bunu i bunicu — kako bi rekao naš narod. Štitio mu je glavu od vjetra. „Čuva me od promaje da mi vjetar ne zviždi kroz uši” — znao bi se često našaliti. Štitio mu glavu od hladnoće, uši od smrzavanja, oči od udaraca vjetra. A kada bi sjeo na hladan kamen, obavezno bi sjeo ha taj šešir. „Čuva me i odozdo” — smijao bi se često toj svojoj navici. Hodao je s tim škrljakom po planinama i gorama, dolinama i docima, skitao se s njime po ovome bijelom svijetu, sam ili u društvu. Jednom, pričao nam je Đuro, dok je sjedio na nekoj livadi naišao mu je medvjed ususret. „Za bijeg je bilo kasno i nisam znao što ću raditi. Počeo sam šeširom mahati, pa ili zbog šešira ili zbog mene, uglavnom medo se okrenuo na lijevo krug i otkasao svojim putem.”

I sada toga šešira više nema. Vjerujem da se osjećao u ovim trenucima kao čovjek kojeg su skinuli do gola, razgoličili do gole kože pa mu se smiju. Čitala sam i ojađenost u njegovim očima. To je onaj osjećaj kada izgubiš nešto što voliš, nešto što te veže za nešto dragو, prošlo, nešto što se neće više nikada vratiti. Otišlo u nepovrat. Znam, nije tu u pitanju šešir kao šešir, taj komad tuljca što se nabije na glavu, jer se svugdje po Sloveniji može kupiti takav tuljac, ali to nije to. Taj novi tuljac nikada neće predstavljati vlasniku ono što mu je predstavljaо stari tuljac, koji ga je podsjećao na sve one lijepе i divne dane. To znam po sebi.

Ima u mom stanu jedna stara zelena deka. Prošla je ta deka sa mnom sve one radne akcije

dok smo kao omladinci gradili pruge i autoputeve. Prošla je ta deka sa mnom čitav jedan životni vijek. I ona je još tu. Kada se raširi prema svjetlu vidi se koliko je stará i olinjala – kao i njen vlasnik. I kada je gledam onako čupavu, staru, prozirnu, podsjeća me na mladost, na logorske večeri, na divne bosanske noći negdje na pruzi Banja Luka – Dobojske mjesecine, podsjeća me na bosanske sevdalinke koje je pjevao neki momak iz Tuzle, podsjeća me na one cigarete što smo ih pušili zajednički, svak jedan dim, pa šalji dalje. Podsjeća me na ravnu polju kuda je prolazio autoput, podsjeća me na mosorske kose i mosorske večeri, na večeri na Kozjaku, Biokovu, jer onda nisu postojale vremena za spavanje. I samo ja znam kako bih se osjećala kada bi mi netko ukrao tu deku. Majka mi prigovara kako me nije sram držati tu štracu u kući. Ne dam je, jer znam: kada bi ta deka nestala, zajedno s njom bi nestao i jedan dio mene i moje mladosti.

Citam i razočaranost u njegovim očima, jer poznajem tog čovjeka godinama. Svađam se s njim ponekad, režim na njega u vezi s planinarskim društvom i svim ostalim što je vezano za društvo, jer smo posve oprečni tipovi, ali to ne znači da ga ne volim kao čovjeka i poštujem kao druga. Citam ga kao otvorenu knjigu. Bila je to razočaranost čovjeka u jedno društvo za koje je cijelim svojim bićem vjerovao da je poštено (a to je odavno prestalo biti). Bila je to i razočaranost planinara koji je vjerovao u planinarski kodeks časti, jer se rijetko dešavalо da se krade među planinarima, ali, kako je rekao onaj čiča, davno smo svi prestali biti dobri i pošteni. Planinar je ipak samo čovjek, sa svim svojstvima čovjeka, i to što je planinar ne spašava ga da ne postane lopov u nekom trenutku.

– Znate, nisu svi planinari isti i ne vjerujem da mu je šešir ukrao planinar – reče čičica koji je sjedio pored mene. Ovdje se skupilo svake sorte ljudi, došlo ih je odsvuda i svaka muštra bečka je došla tu. I ponavljam, naprsto ne vjerujem da mu je šešir ukrao pravi planinar, pogotovo planinar kolezionar koji skuplja značke i trofeje oslojenih vrhova. Zamisli, hvališ se prijateljima pa veliš: „Vidi, ovaj šešir sam drpnuo nekom tipu na Učki zajedno s ovim značkama.“ Vjerujem da bi ga svi prijatelji planinari prezreli i okrenuli mu leđa. Zato ne vjerujem, iako nas ima svakakvih, da je to ukrao planinar. To je čapnuo kakav dripac, polakomio se za značkama, a šešir bacio u smeće, jer to je za njega običan komad krpe.

Znam da nisu svi planinari isti, niti je svugdje isto, ali – mislim ja – lopov ostaje lopov, bio on planinar ili ne. I krađa ide obrnuto proporcionalno s visinom: što je visina veća to su krađe rjeđe, pomalo i nezamislive, a što je dom

na nižoj nadmorskoj visini, to su krađe češće i učestalije. Bila sam u Sloveniji u Češkoj kući. Sjedila sam na teraci i pisala. Pala mi je olovka i otkotrljala se pod sjedište. Tražeći je, vidjela sam pod klupom niz pancerica, skijaških cipela, gojzerica svih brojeva i veličina, uredno složenih i zamotanih. Sasvim slučajno pogled mi je pao pod nadstrešnicu, a tamo gore vidjele su se uredno složene skije i skijaški štapovi. Kada sam upitala domarku kako se ne boji da joj ne ukradu te rezvizite, gospa Micka je uvrijedljivim glasom rekla: „Gospa draga, kaj vi mislite, da planinari potkradaju jedan drugog?“ – i pogledala me takvim prezirnim i bijesnim pogledom, kao da sam joj u najmanju ruku smazala muža za ručak.

A s druge strane, kod nas u Borisovom domu vrlo često nestaju stvari. Jedne noći Vukin ranac je odlutao iz doma, Topličine gojzerice su također jedne noći pobegle drugom vlasniku. A tek moj džemper! Krasan, crveni od mohera, koji je visio u blagovaonici i, dok si rekao „keks“, stekao je krila i odlepršao u tudi ranac.

– Ne, kod nas se ne krade, to se ne zove krađa, to se zove posudba, naši planinari su svi divni i pošteni – često puta bi znao reći jedan naš planinar, nepopravljiv optimista.

A opet, nije ni sve tako crno. Prije nekoliko godina izgubila sam ručni sat na putu za Manitu peć i kada sam navečer došla u dom, domar mi je predao sat, rekavši da mu ga je dao neki stranac.

– Ipak, onaj koji voli planinske vrhunce i prirodu, plemenit je i tako lako ne krade – reče na kraju neki Janez koji je sjedio blizu nas i slušao našu diskusiju o šeširu, nestalom, izgubljenom, ukradenom ili kako Vam već dragoo.

Planinari su zapravo sveci

Usputna razmišljanja jednog planinarskog outsidera

MARTIN SUŠAC

ZAGREB

Penjanje je više akt volje nego snage.

To mi je bilo „apsolutno kristalno jasno“ (ovu sintagmu kradem od Krieže) dok sam se sopćući uspinjao stopu po stopu 80%-tном strminom s gotovo praznim ruksakom. Ruksak sam ponio tek tako da bih, onako u plitkim cipelama, ipak barem malo ličio na planinara, a sav sam sadržaj zapravo mogao strpati u džepove.

Ispred mene je stenjao jedan podebeo planinar, a iza mene se penjao voda puta. Doktor (pišem velikim slovima zbog divljenja), s nekakvom dugačkom naprtinjačom na leđima teškom barem tridesetak kilograma. Ali što kažem „penjao“? Njemu je očigledno ovo penjanje bila obična šetnja. Stoga, mislio sam, on sigurno ne može shvatiti da je penjanje zapravo akt volje. A osim toga on je vjerovatno pozitivističkih nazora (to su uglavnom svi doktori) i, dakako, ne vjeruje u čuda neke duhovne energije. Ali vjerovao bi da je makar za trenutak bio ja. Jer, prosudite sami: Ako netko osjeti da više nema ni trunka snage i da će istog trena leći, kao na primjer ja kad smo bili na Kobili (odnosno Konju, ne sjećam se više), pa ipak krene dalje a da tu slabost nitko i ne primjeti, pitam što je to nego snaga duha ili akt volje. Doduše, to je mogao biti i sasvim prozačan strah. Jer, pomiclja sam, ako legnem sigurno je da me nitko neće dalje nositi, a vraćati se niti mogu (silaženje je teže nego penjanje) niti znam put, to jest kuda se vratiti. I što — istinski se uplaših — ako ostanem sam na toj vjetrometini? Možda me i noć zatekne pa i snijeg zapadne, jer kalendarski je tek sredina zime.

Osim toga sjetih se, što me posebno ohrabri, da sam negdje davno čitao kako se neki Japanac star devedesetdvije godine uspeo na sveto japansko brdo Fujiyamu, vraški strmo i visoko oko 4000 metara. A ja sam, dođavola — pomislio sam — ipak koliko-toliko mlađi, a ni Ivančica nije Fujiyama. Istina, nisam ni ja Japanac nego Bosanac ali, zna se, svaka usporedba ide u korist Bosanaca. I tako ohraben krenuo sam više prkosom nego snagom. Međutim, tek na vrhu, kad smo s vidikovca triusfalno promatrali daljine i dubine, magle i oblake, najednom mi pada na pamet da su ti mangupi novinari ono o Japancu i Fujiyami po svoj prilici izmislili i

— zgrozih se, jer da sam to onda na Kobili (odnosno Konju) pomislio, sigurno se ne bih ni maknuo dalje. Rekao bih: ubijte me, ali dalje ne mogu! I sad recite: je li to bila snaga ili je to bio akt volje, straha, prkosa ili tako nečega psihološkog?

A i onaj čudak Schopenhauer — pomiclja sam mučno se penjući poslije Kobile (odnosno Konja) dalje prema vrhu — i on je bez sumnje morao biti nekakav planinar bez obzira što mu to u životopisu ne piše. Jer otkud bi mu inače bez planinarskog iskustva palo na pamet da čak sve postojeće proglaši objektiviranim aktom volje. Ali pretjerao je ipak, jer ova Ivančica nije nikakva utvara, pa ni nikakva nespoznatljiva stvar za sebe već, do vraga, i te kako spoznatičiva i strma stvar. Možda je baš zbog tih otužnih misli o nekoj svojeglavoj slijepoj volji taj Schopenhauer i postao crni pesimist i ženomrzac, pomiclja sam također, čudeći se kako je mogao postati ženomrzac. Pesimist, dobro, kako-tako, makar i to nije baš mudro, ali ženomrzac (bez obzira na njegovu lošu majku — to ne bi smio biti ako je ikad planinario. Trebao bi im se diviti, to jest ženama, kao na primjer ja. To što sam im pomalo zavidio i ljutio se nimalo ne mijenja moj osnovni stav apsolutnog divljenja. Naime, dok sam ja još u početku penjanja počeo pomalo stenjati, one su pričale i uz strminu išle kao gazele; hitale su kao da nikačke strmine ni nema. Jedna je usput čak i nešto plela i naravno — pričala. Samo kratak komad puta mogli smo mi muškarci ići s njima barabar (tj. usporedo), a onda smo sve više zaostajali. I dok sam tako, zbog stida, prigušeno stenjao (onaj ispred mene činio je to naglas bez imalo srama) i dok sam slušao njihovo sve udaljenije cvrkutanje, pomislih ljutito (valjda zbog zavisti) da one, zauzete neprestanim klapfranjem, jednostavno zaborave na napor i gdje se uopće nalaze: na kauču, na tržnici ili na ovoj nemogućoj strmini. Učinilo mi se da se ne bih nimalo začudio kad bih ih ugledao čak i među oblaci ma kako spokojno lebde i pričaju. I zar je onda čudo da duže žive? Ne bi bilo i da žive tripot duže od nas, s nekim bijesom sam opet pomislio i onako sav zasopljen usput pogledao na nebo da možda zbilja ne lebde među oblacima. Ali nije bilo ni njih ni oblaka već samo golo,

Crtež: Senaid Serdarević

prazno, sivoplavo nebo obasjano zimskim bljeđunjavim suncem; a ni one se više nisu ni vidjeli ni čule — odlepršale su. Poslije, kad smo stigli gore, utvrdili smo da su došle puna dva sata prije nas. Onaj što je naglas stenjao najprije je pronjuškao okolo, a onda zlobno priupitao, gdje li su to samo odložile metle. (Gad! Ja na tako nešto nikad ne bih ni pomislio.)

I tko li je, dođavola, također sam usput više puta pomicljaо, ovu planinetinu prozvao u deminutivu Ivančica, kao da se radi o nekom nevinom brdašcu, umjesto da je nazove Ivančinom ili barem Ivanom. Onda se, zbog svoje urođene objektivnosti, prisjetih da i u mom kraju u Bosni, kao i ovdje u Zagorju, i ljudi i stvari zbog nečeg nazivaju u deminutivu. Sve ih tako umanjuju i tepaju im kao iz neke nježnosti. Tako, na primjer, nikad ne kažu Ivan nego Ivančić ili Ivica, a na pijaci nikad nisam čuo žene da kažu jaje već obavezno jajce, ili nikad kokoš već koka, pa čak i staroj kokoši kažu stara koka (dobra juha). Onda se, po lošoj navici, također prisjetih da su po svoj prilici upravo žene umanjivanjem i tepanjem, u izljevu iste nježnosti, našem bosanskom gradiću nadjenule ime od milja Jajce, umjesto jednostavno Jaje. Međutim, pade mi na pamet, da u nekim drugim našim krajevima (Istri, Kvarneru, Lici) opet imena ljudi i stvari pogrdno povećavaju. Zbog nečeg vole augmentativ; možda opet iz neke

nježnosti, tko bi ih znao. Kad je narod duševan, kao što je naš, nikad pravo ne znaš da li ti tepe ili te grdi. Pa je stoga lako moguće da se i s ovim deminutivom Ivančica zapravo netko rugao, jer tko bi joj pametan tepao, sa čudenjem se upitah dašćuci. I prekinuh to naporno razmišljanje.

Moraćem ipak još reći da sam u onom dugom, trudnom naprezanju penjući se također još počesto pomicljaо: Bože, kakva li je ovo pokora i trapljenje. Ono bičevanje po samostanima i slična samokažnjavanja nisu ništa prema ovome. Bilo bi im, mislim tim redovnicima, pomicljaо sam dalje, mnogo bolje i jednostavnije da se naprsto upišu u planinare. Daljnji jednako logičan zaključak mi se nametnuo, to jest da su svi planinari bez daljnjevi više manje pravo sveci, jer ovim penjajućim trapljenjem iskupljuju sve svoje grijeha, te da će stoga kao takvi *zasigurno čak u opancima ravno u raj* (opravite, u gojzericama).

Bilo je još kojekakvih usputnih razmišljanja, ali o tom — da sad više ne dosadujem — kao i o Lukulovoj gozbi, karnevalu, spavanju itd., možda drugi put. Naravno, ako već i ovo nije dosadnac.

Na kraju napominjem da ovo pišem zbog veoma lijepog običaja da se nakon svakog izleta razgovara o svojim dojmovima. Ja sam, kao novi član, a i inače veoma nespretan u govorenju, eto, napisao nešto o tom.

Planinarsko sklonište na Omiškoj Dinari

TOMISLAV PAVLIN

ZAGREB

Najviši vrh Omiške Dinare, Borak, sa svojih 863 m, i nije neki naročito visok vrh, u poređenju npr. s obližnjim vrhovima Mosora, no moramo znati da putevi na Omišku Dinaru polaze s nulte visine, tj. od mora, tako da ta visina dobiva drugi značaj. S obzirom na svoj položaj do mora i rijeke Cetine, a okružena Mosorom i Biokovom, ta planina predstavlja zahvalan cilj svakom planinaru. Dominira vrh Borak, a na kraju grebena, visoko iznad Cetine, tvrđava Fortica. Vidici su divni i nezaboravni: kanjon Cetine sa svojim ušćem, Poljička planina, mjesto Gata ispod kojega se nazire kip poljičke junakinje Mile Gojsalića, te' iznad Gata, lijevo i desno, greben Mosora od Lištice preko Kozika. Planinarski putevi počinju u Omišu ili Radmanovim mlinicama, no obično se polazi iz Omiša, točnije, od međugradske autobusne stanice kod Vatrogasnog društva, da bi se krenulo u krajnji zaselak Pešiće, cestom iznad Omiša,

markiranim putem. Nakon nekoliko stotina metara ulijevo se prema tvrđavi Fortici odvaja strmi markirani put. Nakon obilaska Fortice moguć je nastavak na Borak izohipsom preko Pešića ili po grebenu, što je već malo teže i ne preporuča se planinarima slabije kondicije. Od Pešića, dokle se može i autom, počinje strmiji uspon po vidljivoj polici u pravcu prijevoja, uz divnu borovu šumu, ali uz pojačani oprez od zmija. Po dolasku na prijevoj, bolje rečeno manju visoravan, stiže se do proplanka, gdje se u stijeni nalazi izvor. Na stijeni je zapisano da ulijevo ka grebenu skreće put za vrh. Može se i nastaviti po visoravni, dok se put ne sastane s onim iz Radmanovih mlinica, pa ulijevo treba oštro između stijena, kroz sipar, na vrh.

Prvovibanjski izlet naumili smo provesti po ovom opisu, ali što se dalje dogodilo, pročitajte! Dakle, mi prema izvoru, a pred njim je bila manja skupina izletnika koji su pekli janj-

Planinarsko sklonište na Omiškoj Dinari

Foto: T. Pavlin

ca. Ponudili su nas pićem, a mi uzvratili bonbonima i čokoladom za njihovu djecu. Dok smo prezalogajili, upoznali smo se. Nebo se u međuvremenu namrgodilo i kapi kiše upozoravale su na loše vrijeme. Malo smo se uplašili, no netko odagna strah pozivom da se ide u sklonište. U sklonište? Ovdje? Znali smo, da ga dosad nije bilo. Krenuli izletnici a i mi za njima. I stvarno! Niti stotinjak metara od izvora, u borovom šumarku, uz stijenu, domaći je sin Panto s prijateljima napravio sklonište. Od istesanih borovih debala napravljeni su zidovi, a krov od aluminijskih folija. Krov je, radi izgleda, prekiven borovim drvetom. Nije tu neki veći komfor,

no za veću skupinu siguran je krov nad glavom u slučaju potrebe. Nekako bojažljivo pita me Panto je li to pošteno uradio. Pa, Panto, prijatelju, naravno da jest. Kamo sreće, da ima više takvih ljudi i prijatelja pomagača! A ovi ovdje i nisu pravi planinari. Oni su samo zaljubljenici u tu svoju najbližu planinu. Reče Panto da će sklonište poboljšati, da će uz postojeće klupe i stol, te ognjište, postaviti i ležajeve, kako bi se moglo prenoći. Bili smo iznenadjeni.

Povratak u Omiš sa tim divnim ljudima bio je brz kao i naš susret s njima, ali će nam ostati u trajnom sjećanju planinarenje prvog svibnja 1990. godine.

Na Kleku novi vjetrovi pušu

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

U „Našim planinama“ broj 3–4 (90) objavljen je članak pod naslovom „Vještice ponovo jašu na Kleku“. To je dobar članak dobra autora. Nažalost, autor nije imao hrabrosti da se potpiše. Jedino mu to zamjeram. No, to u krajnjoj liniji i nije važno. Mnogo je važnije da me je predsjednik PD „Klek“ iz Ogulina Ivica Polić pozvao da zajednički odemo do doma na Kleku i da ja kao dopisnik NP vidim činjenično

stanje. Dogоворисмо se i 13. kolovoza u 18 sati krenusmo na Klek! Imam popriličan planinarski staž ali tako kasno na planinu nisam nikada krenuo. Pridružio nam se i Drago Jakšić, direktor RO „Izgradnja“ Ogulin.

U Bjelskom, zaseoku podno Kleka, Ivica stavi u svoju naprtnjaku 26 boca piva, Drago 10, a ja u svoju torbicu četiri te krenusmo uzbrdo. Nakon 45 minuta eto nas podno transparenta: Dobro došli u carstvo klečkih vještica! Tu je i dobra stara brezova metla, klasično prijevozno sredstvo svih vještica svijeta, a nekoliko koraka dalje eto i doma.

Gledam: nigdje otpadaka, stolovi i klupe premažani sadolinom, postavljene su i košarice za otpatke na nekoliko mjesta. Sve su uredne, čiste i neoštećene. Vidim da se od moga posljednjeg boravka štošta promijenilo. Najbitnije – promijenjen je domar. Htjeli ili ne, ali domar je duša svakog planinarskog doma na kugli zemaljskoj. To se očito vidi i ovdje! Odmah po ulasku u dom doslovno sam ostao zadivljen ormarićem u kojem su izloženi predmeti namijenjeni prodaji. Bio sam u mnogim domovima širom naše ljepe, nesložne i zavadenje nam domovine, no takav izbor u planinarskom domu nisam još video: džepni nožići, žniranci, maramice, vata, razglednice, otvarači za boce, Povjesno-turistički vodič općine Ogulin, značke, naljepnice, čak i higijenski ulošci!

Dograđeno je cijelo jedno krilo tako da je dom više nego dvostruko veći. Ono što je za naše YU-prilike vrlo značajno, to je vrlo dobro riješen sanitarni čvor, i to posebno za plani-

Upozorila sam te da ovdje ne ostavljaš metlu nezaključanu...
Crtež: Senaid Serdarević

Crtež: Senaid Serdarević

narke, posebno za planinare. Na duhovit i praktičan način riješeno je ispiranje školjki korištenjem oborinskih voda.

Posebno sam bio impresioniran spavacom sobom u novom dijelu doma. Sve je obloženo lamperijom, pod je prekrit tapisonom, dobro je osvjetljenje i ventilacija. Dom sada raspolaže sa dva dnevna boravka, posebnom sobom za službu GSS-a te zasebnom sobom za domara. Ukupno može u krevetima primiti 50 planinara. Rezervoar starog bojlera, učvršćen pored doma na rasvjетni stup, sunce besplatno grijе pa planinari mogu uživati u kupanju. Dosad je to na

Kleku bilo nezamislivo. I ne samo na Kleku.

Vrijedi spomenuti da sam u upisnoj knjizi pročitao nazine mnogih društava iz cijele zemlje. Posebno su brojni Slovenci.

Usuđujem se ustvrditi da je dom na Kleku doslovno uskrsnuo iz dugogodišnje letargije. Rad sadašnjeg domara Ivica Polića ulijeva nadu da će takvo stanje potrajati. Zainteresirani za posjet domu mogu se najaviti ili ostaviti poruku IVICI POLIĆU, 47300 OGULIN, PODVRH BB, ili na telefon: ured 0401/29-01 i 21-75; stan 0401/44-27.

Vol na Kleku!

MILJENKO PAVEŠIĆ

RIJEKA

Da na Kleku već odavno vještice kolo vode nije ništa novo, no da na Klek dođe vol i to onaj pravi sa svojih gotovo tisuću kilograma, e, to je već nešto.

Dogodilo se to 20. svibnja ove godine. Toga je dana predsjednik PD „Višnjevica“ iz Ravne Gore, Andelko Ivančić, doveo oveću grupu mlađih planinara na Klek. Grupu su u domu dočekali članovi PD „Klek“ Ogulin. Predsjednik društva Ivica Polić počastio je Ravnogorce planinarskim čajem „a la Klek“ i po običaju razvezli se razgovori. Najednom imaju što vidjeti. Pred domom stvorio se snažan vol! Za tili čas svi se skupiše oko vola. Imaju i zašto, jer tko je ikada video vola i to pravog na planinarskoj stazi vrletnog Kleka, u carstvu vještica?

Sve je uskoro razjašnjeno.

Podno Kleka u ubavoj prostranoj dolini smjestilo se planinsko seoce Musulinski Potok. Nedjelja, ljudi se sakupiše, litrica kruži, rasploženje raste. Pogledi često svrate na vrletni Klek. Riječ po riječi i netko potegne može li ili ne može vol na Klek. Može, ne može, dok jedan ne kaže da će za okladu odvesti svog vola na Klek. Pljesnuše dlanovi i vol u pratnji svoga gaza de krene i dođe do doma na Kleku, na 1000 metara — gazda dobi okladu! Janjac i 50 litara vina.

U selu se priča da su okladu danima slavili.

I da parafraziram, nije događaj kada planinar dođe na Klek već je događaj kada vol dođe na Klek!

Zašto sam protiv planinarskih domova

BOŽICA PAPEŠ—MOKOS

ZAGREB

Ideja planinarstva se istrošila. Vrijeme je malo-pomalo razgrađivalo ideju, ona se deformirala, iskrivila i danas je njeni prošlostoljetni tvorci, istraživači i znanstvenici ne bi prepoznali. Što znači OMASOVLJENJE PLANINARSTVA — kojem planinarska organizacija tako grozničavo teži? Znači jačanje te organizacije da bi se postigao veći utjecaj u društvu, što bi donijelo više novca, da bi se mogli ostvariti zacrtani ciljevi. O kakvim je ciljevima riječ? Po svemu sudeći, najčešće o izgradnji planinarskih domova, odnosno o približavanju, *ne čovjeka prirodi, već prirode čovjeku*. Da bi se čovjek zaista približio prirodi potreban je veći umni i tjelesni napor no što ga je prosječni građanin spremjan uložiti. I zato prirodu treba dovoljno (a može i više od toga) izmijeniti, da bi takvom čovjeku bila dostupna. A ako se mogu zaraditi novci (što je redovito krajnji cilj) ili steći društveno priznanje (česta težnja planinara-aktivista), onda će čovjek s velikim poletom mijenjati prirodu, malo joj dodati, više oduzeti, jer mu ovakva kakva jest, nije prihvatljiva.

Planinari obavljaju pionirski posao, mijenjači (možda zaista u najboljoj namjeri — ne znam) posljednje prirodne oazice, utirući, zapravo markirajući put masovnom turizmu. A masovni turizam, bez izuzetka (osobito u planinama i gorju) ima za posljedicu pustošenje prirodnog okoliša, a do koje mjere može biti razoran, dobro znaju sve turistički razvijene zemlje. Primjer: Bijele i Samarske stijene.

Bijele i Samarske stijene su strogi rezervat prirode i BILE SU, ZAHVALJUJUCI NEPRISTUPAČNOSTI, jedan od najsačuvanijih prirodnih predjela u Hrvatskoj. A danas su, ponovo u najboljoj namjeri, „uz velik entuzijazam i samoprijevoran rad“, izgrađeni planinarski dom, dva planinarska skloništa, markiran je „Vihoraški put“, za „Kapelski planinarski put“ dobiješ značku ili tako nešto, a mrkopaljski planinari su označili kružni put koji vodi do najskrivenijih kutaka u Samarskim stijenama. Začetnici i ostvaritelji ideja su marljivi, redovito obnavljaju markacije i „fljackingu“ crvenom i bijelom bojom po stijenama i drveću preko svake mjere. Končarevcu su nabavili agregat (koji se nadaleko čuje), a priuštili su sebi u domu i električno-neonsko osvjetljenje. Ispred kuće je ovog proljeća procvala nova biljna vrsta za to podneblje — crveni tulipan.

Na vrh Bijelih stijena je izведен (sasvim nepotrebno i neopravdano) oklinčani put, gdje

crne metalne sajle djeluju nakazno na pozadini snježno bijelog kamena. Da bi se ružne, željezne mornarske ljestve postavile u okoliš kakav je onaj u području „Ljske“ na „Vihoraškom putu“, potrebno je imati izrazito malo smisla za lijepo.

No, svrha je postignuta, cilj je ostvaren, masovnost je osigurana. Posjetitelja ima više no ikad. Pored planinarske kuće i skloništa na Bi-jelim i Ratkova skloništa na Samarskim stijenama rastu dva smetlišta, gomilaju se konzerve, plastika, boce, trunu kobasice i pohanci.

A to, da motorne pile svakodnevno obaraju bukova i jelova stabla, da se trupci slažu na

NA GODISNJOJ SKUPSTINI JEDNOG ALPINISTIČKOG ODSJEKA

- PRO-ČELNIK: Ove smo godine izdali PRAVILNIK o korištenju opreme! PRAVILNIK ima X-točaka i Y-članova.
A: A što ste penjali ove godine?
PROČ.: Molim lijepo, drugovi, da se PRAVILNIK pažljivo prouči.
B.: A koliko ste smjerova ispenjali ove godine?
PROČ.: Predviđene su stroge kazne za one koji se neće pridržavati PRAVILNIKA.
A.: Jeste li penjali u Alpama? Imate li koji prvenstveni smjer?
PROČ.: Po PRAVILNIKU, sigurno je da će se nekim članovima zabraniti da posuduju opremu.
C.: Jeste li uopće bili u stijeni ove godine? Možda ste bili na ekspediciji?
PROČ.: PRAVILNIK smo objesili ovdje na pano, tako da ga svatko može pročitati, a imamo i kopije.
PLANINAR (GOST): Mi zamjeramo alpinistima što nisu prisustvovali ni jednom sletu i niti jednoj masovnoj akciji koje je organiziralo naše društvo.
XY: Oprostite, je li to skupština alpinističkog odsjeka? Jeste li vi uopće alpinisti?
PROČ.: Jesmo. Izvolite na našu zakusku.

Božica Papeš-Mokos

šumsku cestu, u neposrednoj blizini – to je stara priča, bez nade u sretan završetak.

Bijele i Samarske stijene su (zanimljivo je – baš na prijedlog Planinarskog saveza Hrvatske) proglašene strogim rezervatom prirode. To je najstroži oblik zaštite koji, pomalo nedo-

rečeno – kao što to zna biti slučaj sa zakonima, zabranjuje SVAKU djelatnost i obavljanje BILO KAKVIH radova koji bi mogli narušiti slobodnu evoluciju prirode.

Čini se da nigdje slova na papiru nisu tako mrtva kao u našim zakonima o zaštiti prirode.

Deset zapovijedi za planinarenje s djecom

IZ BULLETINA UIAA

1. ISKUSNI VODIČI. Planinarenje s djecom bez iskusnih vodiča lako misljenje je i opasno. Djeca ne mogu dobro ocijeniti opasnosti koje prijete u planini. Odrasli koji vode djecu u planine moraju biti iskusni i izvježbani vodiči te moraju odlično poznavati opasnosti.

2. DETALJNO PLANIRANJE. Prije izleta treba kod kuće detaljno razraditi plan puta, pogotovo vrijeme potrebno za pojedine dionice. Vremenskoj se prognozi mora posvetiti posebnu pažnju, a sa posebnom se brigom mora izabrati hranu, piće, opremu i, naročito, udobnu obuću.

3. POTICATI DOBRO RASPOLOŽENJE. Treba shvatiti da je za djecu dugotrajno pješačenje po dolinama ili naporno penjanje do planinskih domova pravo mučenje. Zbog toga djeca lako zamrže planinarske ture i poslije odbijaju odlazak u planine. Djeca moraju s oduševljenjem sudjelovati na putu. Desetogodišnje dijete ima samo 40% sposobnosti odraslog čovjeka. To bi morali velikim slovima sebi zapisati mnogi suviše nadobudni roditelji, koji svoju djecu sile na ture mučenja.

4. ČESTO ODMARANJE. Ture u kojima sudjeluju djeca ne bi trebale biti duže od šest sati, od čega približno polovica vremena mora biti namijenjena odmaranju. Razumljivo je da djeca za vrijeme odmora neće mirovati niti se odmarati, neće uživati u vidicima niti obraćati naročitu pažnju na lijepu vrhove. Mnogo ih više zanimaju razne životinjice, kukci, raznoliko kamenje, slaganje kamenih hrpa i zidova, a pogotovo im je u ljetnim mjesecima zanimljiv snijeg.

5. MNOGO TEKUĆINE. Djeca brzo ožedne i trebaju više tekućine od odraslih, približno 1,5–2 puta više. Za ublažavanje žedi vrlo je pogodan čaj, bilo vruć, bilo mlak i ne mnogo zaslađen. Voda koja nastaje otapanjem snijega nije dobra za piće. Ona ne gasi žđ, a često je uzročnik bolova u trbuhi i crijevima, te uzročnik prehlada. Jedenje snijega mora se odmah sprječiti. U vodi snježnici nema nikakvih mineralnih tvari niti soli.

6. SVRSISHODNO ODIJEVANJE. Odjeća mora biti prilagođena planinskim turama i ponajprije mora štititi od vremenskih nepogoda. Planinarske hlače, vjetrovka, čvrste cipele s profiliranim džonom i kapa obavezni su dijelovi opreme. U ovisnosti od ture potrebne su još rukavice s prstima, vreća za spavanje, naprtnjaka i kišna kabanica.

7. DIVLJE PENJANJE NAOKOLO. Djeca su sklona kretanju izvan osiguranih staza i markiranih putova. To je osobito opasno na siparima i snježnim površinama. Poskliznuća na snježnim padinama su najopasnija. Klizanje u cipelama niz snježne padine krajnja je neozbiljnost koja često završava ozljedama, čak i smrtnim slučajevima. Za kretanje u visokogorju obvezan je cepin koji ima atest UIAA. S takvim cepinom svaki će iskusan planinar zaustaviti poskliznuće.

8. OSIGURANJE I PRED LIJEPIM VREMENOM! Djecu nije potrebno zaštiti samo od lošega vremena, zaštita je potrebna i pred jakim sunčevim zracima. Svaki dio tijela izravno izložen suncu mora biti namazan kremom sa sigurnim zaštitnim faktorom. Posebnu pažnju treba posvetiti zaštiti usnica. U visokogorju oči je potrebno zaštiti specijalnim naočalima protiv odbljeska od snijega i leda.

9. PRAVI CILJ. Nipošto ne mora vrh planine biti cilj planinarske ture. Najvažniji cilj mora biti siguran povratak bez ikakvih posljedica po zdravlje i kondiciju. Podcenjivanje spuštanja često je uzrok nesreće. Na silasku s vrha pažnja popušta, umor počinje sve više djelovati i zbog neoprezognog kretanja nesreća je lako moguća.

10. HRABROST DA ODUSTANEMO. Djecu treba učiti da nije ništa strašno ako odustane od planirane ture ili je prekinemo radi lošeg vremena ili drugih nastalih nepovoljnih uvjeta na putu. To je hrabra, mudra i promišljena odluka.

Preveo Miljenko Pavešić

Jednom nogom s one strane

VLADO BOŽIĆ

ZAGREB

Speleološko istraživanje ponora Gotovž kod Klane iznad Rijeke, obavljeno za Prvostibanskih praznika 1959. godine, hrvatskim je speleolozima vrlo značajno, jer je u njemu sudjelovalo najviše ljudi ikad okupljenih na jednom speleološkom istraživanju u Hrvatskoj — čak 74., i jer je naglim dolaskom vode izgubljena gotovo sva speleološka oprema većine speleoloških organizacija u Hrvatskoj.

Prvi dio istraživanja ili Prvo istraživanje (prodiranje u jamu i izrada nacrta) protekao je po planu brižljivo pripremanom mjesecima, dok je drugi dio ili Drugo istraživanje, nakon olujnog nevremena i nailaska bujice u ponor, bilo improvizirano na licu mjesta i glavni mu je cilj bio spasiti opremu koju je bujica odnijela u ponor (Detaljniji opis ovog istraživanja vidi u NP br. 7-8/1990, str. 169).

Iako je i prvo istraživanje bilo zanimljivo zbog prodiranja u nepoznate dijelove ove jame, drugo istraživanje obilovalo je uzbudljivim dođajima koji se i sada, nakon više od 30 godina, još uvijek prepričavaju.

Na ovom drugom istraživanju svi su sudionici spoznali koliko je važno da svaki istraživač bude fizički i psihički sposoban podnijeti sve napore. Za vrijeme prvog istraživanja (28-29. travnja) nitko nije u jami boravio duže od 10 sati, nije se sav smocio, nije promrznuo i nije bio gladan, dok je svega toga bilo u drugom istraživanju (od 4-6. svibnja). Neki istraživači nisu mogli sve to podnijeti. Neki su odustajali već na prvim stepenicama, ali su neki ušli vrlo duboko i doživjeli razne neprilike.

VAN PO SVAKU CIJENU

Drago Hušman je npr. punih 24 sata bez teškoća podnosio sve ove napore, ali se onda, gotovo odjednom, počeo čudno ponašati — na svakog je vikao, sve mu je postalo glupo, nitko mu više nije radio dobro, u jami za njega više „nije bilo zraka“, pa je pošto potio htio van. Ta potreba za izlaskom na površinu bila je tako jaka da je postao neugodno agresivan. Uvidjevši to, omogućeno mu je da izvan plana odmah izđe na površinu. No kad je obukao suhu odjeću i malo odspavao, kao da se ništa nije dogodilo, ponovno se spustio u jamu i u ulaznom dijelu opet radio sve poslove koje je trebalo raditi.

BALANSIRANJE NA RUBU PODZEMNOG JEZERA

Na dno Druge velike vertikale, gdje smo trebali postaviti IV. stanicu, prvi sam se spusio ja. Dno te vertikale predstavljalo je jezero, u stvari velik vrtložni lonac promjera 6-7 m, dubine 3-4 m, pun vode. Do vode sam došao uz stijenu a trebao sam doći na drugi kraj jezera gdje se voda prelijevala na sljedeću malu stepenicu. Zanjihao sam se na ljestvama i uspio stati na malu, usku i nagnutu policu. Stijene su tu bile glatke, bez pukotina. Mogao sam stajati ali se nisam imao gdje osigurati; s jedne strane bilo je jezero a s druge kosa i glatka stijena. Ipak, karabinerom sam se ukopčao u ljestve koje su sada visjele ukoso preko jezera. Čekao da se do mene spusti Marinko Roguljić. Spuštanje je išlo s poteškoćama jer su mu ljestve, što ih je nosio za dalje napredovanje, zapinjale

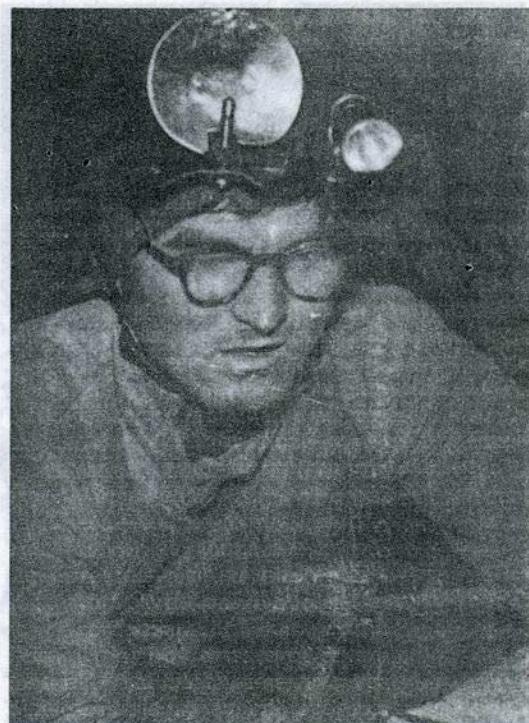

U II. stanici, na dnu Prve vertikale od 60 m (na slici V. Pongrac i D. Mileusnić) Foto: D. Hušman

o izboćine na stijenama. Čučnuo sam i drijemo. Po micanju ljestava znao sam kad se Marinko spušta a kad stoji. U jednom trenutku, kada se Marinko spustio već dovoljno daleko od ruba stepenice, nategnuo je ljestve na koje sam bio prikopčan karabinerom i one su me povukle prema vodi. Ni sam ne znam kako sam se uspio zadržati da ne padnem u vodu. Jedva sam se uspio iskopčati s ljestava i popustiti ih da se priljube uz stijenu niz koju se Marinko spuštao. Kad je Marinko došao do vode, privukao sam ljestve i on se našao uza me. Tek sam tada imao vremena razmisliti što mi se moglo dogoditi. Da sam pao u vodu, onako u opremi, promrzao, prikopčan za ljestve čiji je donji kraj stalno bio u vodi, ne znam bih li se onako u mraku mogao orientirati i isplivati ili se popeti po ljestvama na površinu. Bio sam uzbuden, ali me dalji posao natjerao da o tome više ne mislim.

TLO NESTALO POD NOGAMA

Transport opreme s dna Druge velike vertikale do dna Prve velike vertikale bio je izuzetno težak zbog toga što su stepenice bile malo nagnute, nisu bile potpuno okomite, pa su ljestve pri izvlačenju stalno zapinjale za razne izboćine. Da bi ljestve ipak mogli izvući trebalo je na svaku izbočinu postaviti jednog čovjeka i

Vlado Božić izlazi 6. svibnja nakon 52 sata provedena u podzemljtu

Foto: D. Hušman

U ISTRAŽIVANJU SU SUDJELOVALI OVI ČLANOVI:

Speleološka sekcija Geografskog instituta

1. Baučić Ivo
2. Friganović Mladen
3. Pongrac Vlado (tata Pongrac)
4. Alić Zvonka (mama Pongrac)
5. Drenjanović Pavao
6. Roguljić Marinko
7. Pajalić Tihomir
8. Kuzmanić Ines (Seka)
9. Živković Nevenka
10. Talajić Zvonimir
11. Cacic Katica
12. Želbec Slavica (Zeba)
13. Breka Pavao
14. Raković Zagorka (Zaga)
15. Skala Željko
16. Novaković Stanislav (Hator)
17. Blažević Branka
18. Tunuković Pavica (Pavka)
19. Kotenko Andrija (Andrej)
20. Vukmirović Milan
21. Kodžić Koraljka
22. Pavić Radovan
23. Vranešić Duro
24. Smereško Marija
25. Vidas Nada
26. Vranko Anton

27. Tomašević Tonći

28. Kvakić Andela

29. Betea Marija

SO PD „Željezničar“

1. Mujić Aleksandar (Aco)
2. Kalata Vlado
3. Posarić Ivica (Ivčo)
4. Božić Vlado (Boltek)
5. Muzikant Duško
6. Mileusnić Davor (Grga Mucko)
7. Pavličević Drago (Pavlek)
8. Husman Drago (Huš)
9. Smolec Slavko
10. Smolec Zlatko (Braco)
11. Keber Drago (Klempo)
12. Gržinić Krasin (Grga golemi)
13. Mažuran Emilia (Ema)
14. Kadić Dunja
15. Garašić Ernest
16. Šegre Veljko (Greco)
17. Bosner Branko
18. Genc Ivanka
19. Kolenc Petar (Pero)

SO PD „Javor“

1. Imenček Tomislav (Popaj)
2. Kniwički Kamil
3. Kurilić Filip

4. Filipčić Ivan (Filac)

5. Špiškar Zlatko

6. Mlinarec Drago

7. Nuber Krešo

8. Kruhak Ivan (Kruh)

SO PD „Velebit“

1. Malinar Hrvoje (Do)
2. Matisić Drago (Mata)
3. Krema Ivica

SO PD „Dubovac“

1. Cingerli Karlo
2. Cingerli Ljubomir
3. Pavić Duro
4. Skupnjak Božo

Predstavnik BiH

1. Bušatlija Ibrahim

Predstavnik iz Slovenije

1. Štefančić Pavel

Zavod za geološka istraživanja,

- 3 predstavnika

Hidrometeorološki zavod,

- 4 predstavnika

Slavica Zebec (Zeba) prije spuštanja niz Prvu vertikalu od 60 metara

Foto: Krasin Gržinčić

njega opet osigurati odozgo. To je zahtijevalo mnogo ljudi i uigrani rad svih.

Ivica Posarić je tako ostao kao zadnji na jednoj polici, ustvari na rubu jednoga malog bazena, i pripremio smotak ljestava za izvlačenje. Da bi se maknuo ispod mjesta gdje će vidjeti ljestve, krenuo je rubom bazena prema suprotnoj stijeni. Kad je već gotovo prešao na drugu stranu, osjetio je da mu se tlo pod nogama miče, pa je povikao da mu zategnu uže za osiguranje. Ne sjećam se tko je Ivicu osiguravao, ali radio je to dobro, jer je Ivici u času nestalo tlo pod nogama i on je ostao visjeti na užetu iznad bazena. Istovremeno je taj dio jame ispunila tutnjava. Svi koji smo tu bili, skamenili smo se. Šum vode i tutnjava od udaraca kamenja trajali su srećom samo koju minutu. Vikali smo i dozivali Ivicu. Tek kad je tutnjava prestala Ivica se javio neozlijeden. On je bio hodao rubom stepenice što ju je stvorio neki balvan ili panj na koji je voda donijela zemlju i kamenje te tako stvorila branu. Pod težinom čovjeka brana je popustila i zajedno s vodom iz bazena sručila se dolje. Ova izbjegnuta nesreća Ivicu je čak i razveselila jer je na dnu, sada plitkog bazena, našao i nekoliko smotaka ljestava što ih je voda ovdje zaglavila u granu.

DVA ŽIVOTA NA JEDNOJ CIPELI

Nastavljajući izvlačenje opreme neposredno

pred izlaskom na II. stanicu, tj. pred velikim zaravnjenjem na dnu Prve velike vertikale, nalazio sam se nekoliko metara ispod samoga ruba stepenice i odguravao uže od stijene da namot ljestava ne zapne o izbočinu. Ispod mene još su se nalazila dvojica speleologa u sličnom položaju. Na polici iznad mene bilo je više ljudi koji su vukli uže s ljestvama. Mene je osiguravao Ivica Posarić i stalno mi zatezao ili otpuštao uže u skladu s mojim saginjanjem i uspravljanjem kod izvlačenja ljestava. S obje noge stajao sam u plitkoj vodoravnoj slojnoj pukotini, ali tako da mi je jedna noga bila u ljestvama. Na te ljestve bila su ispod mene karabinerom osigurana dvojica speleologa. Bili su najprije osigurani užetom odozgo, ali kako su se njihova užeta od osiguravanja zaplitala s užetom na kojem je visjela oprema, ta su užeta izvučena gore na stepenicu a oni su se karabinerima osigurali na ove ljestve. Ljestve su bile učvršćene horizontalnim klinom zabijenim u pukotinu neposredno uz sam rub police. Na tom klinu, prilikom spuštanja, našli smo ostatak od svega par metara ljestava, postavljenih u prvom istraživanju. Njih smo bacili i na isti klin postavili nove ljestve, jer je izgledalo da je klin dobro zabijen. Radeći tako, u jednom sam trenutku osjetio da su ljestve skliznule nekoliko centimetara, a jedna prečka ljestava zaustavila mi se na cipeli i pritisnula mi gležanj. Moja nogu postala je tako oslonac, odnosno uporište, cijelih ljestava. Ljestve sam uhvatio i rukama te ne previše glasno pozvao Ivicu objasnivši mu situaciju. Pogledali smo na klin i vidjeli da se potpuno izvukao iz pukotine. Speleolozima ispod nas viknuli smo da malo olabave ljestve za koje su bili osigurani. Ivica je tada najprije uredio osiguranje za mene a onda ponovno zabio klin i učvrstio ljestve. Onoj dvojici ispod mene rekli smo što se dogodilo tek kada smo završili s izvlačenjem opreme. Klin je prije bio samo naoko dobro zabijen, jer ga je bujica ipak bila olabavila pa se pod nemirnim opterećenjem pri izvlačenju opreme izvukao iz pukotine. Da su ljestve pale, ja bih ostao stajati na stijeni osiguran užetom, ali bi ljestve mogle povući dolje onu dvojicu, jer njihovo stajalište nije bilo sigurno (zato su i bili osigurani). No, izbjegnuta je bila još jedna nesreća.

ZEBA SPAŠAVA SITUACIJU

Na II. stanicu se nagomilalo mnogo opreme jer je izvlačenje opreme preko Prve velike vertikale išlo polako. I tu je bilo izbočina o koju su zapinjali smotuljci ljestava i druge opreme, i na nekim mjestima se uže zaglavljivalo u pukotine. Za dogovaranje oko natezanja i popuštanja užeta korišten je telefon, ali kad je on zatajio problem je rješavao „zlatni“ glas Slavice Zebec.

Zbog velike vlage ili, bolje rečeno, vode, telefon je često gubio vezu pa sporazumijevanje nije išlo kako treba. Tada smo ustanovili da naša Zeba ima neobično pogodan glas za sporazumijevanje na daljinu – jak i razgovjetan. Sporazumijevanje je tako na ovoj vertikali, barem u jednom smjeru, bilo dobro, čak brže i uspješnije nego telefonom.

U NESVJESTI NA LJESTVAMA

Na toj Prvoj velikoj vertikali, gdje su ostale ljestve iz prethodnog istraživanja, s mnogo puk-

nutih ili savinutih prečaka (neke su puknule i pod opterećenjem speleologa, jer ih je bujica oštetila, a to se nije vidjelo), zadnju nezgodu u ovom istraživanju imala je Zagorka Raković kod izlaženja. Gledajući je odozdo vidjeli smo da je nekoliko puta nakon prelaza mjesta gdje je bilo više polomljenih prečki stala i možda desetak minuta nije davala glasa od sebe. Kad se speleolog odmarao na ljestvama obično razgovara s najbližim speleologom, ili s onim dolje ili gore, no Zaga se nije javljala. Poslije, kada smo već bili vani, rekla nam je da se od silnog napora tada onesvjestila, i to nekoliko puta.

Spilja u kamenolomu Tounj i spilja Tounjčica

Treća špilja po dužini u Hrvatskoj (7713 m)

TEO BARIŠIĆ

ZAGREB

UVODNA RIJEČ

Uspoređujući speleološke članke posljednjih nekoliko godina s onima iz sedamdesetih može se ustvrditi da su postali mnogo stručniji, ali time i udaljeniji od šire čitalačke publike. Iza niza brojaka i datuma ili fraza kao „U toku 1989. nastavljeno je istraživanje“, kriju se razne dogodovštine i najčudnije slike špiljarskog kolporta. Ovakvi dupli članci, stručno-žurnalistički, moći su mali pokušaj da se te slike negdje pojave i da opišu sav entuzijazam ove slabo poznate planinarske grane.

U SKRIVENOM KANALU

Prodirući sve dublje u zemljinu unutrašnjost nerijetko se speleolozi moraju zaustaviti pred tamnom površinom sifonskog jezera. Još done davno su takva jezera značila kraj napornog istraživanja. Danas postoji mogućnost da speleolozi u velikoj znatiželji posegnu za ronilačkom tehnikom.

Gotove su i zadnje pripreme. Pogled na manometar i spuštamo se u hladnu vodu podzemnog jezera Mamut dvorane. Dok lagodan osjećaj gubitka težine preplavljuje tijelo, hladna se voda kroz spojeve rukavica, patentnog zatvarača i lica zavlači u sedammilimetarsko odijelo i lagano ubrzava disanje. Jedan za drugim uvlačimo se u širok prolaz prvoga sifona Skrivenog kanala. Počelo se razmotavati prvo klupko Arijadnine niti. S izlaskom u prvi zračni džep za

Foto: T. Barišić

trenutak prestaje tanka ovisnost o aparatu za disanje. Trbusima se prebacujemo preko kamenog plićaka na sredini kanala. Drugi sifon je pred nama. Voda je kristalno čista. Patkova rančasta boca, plavo odijelo, žute peraje i balončići raznih veličina što hitaju prema površini stvaraju ugodaj tropskog akvarija sa svojim egzotičnim stanovnicima. Lice skriveno iza silikonske maske, respiratorske gubice, pokriveno šljemom na koji su poput usiju Mikija Mausa montirane lampe, na trenutak skreću misli na fotoaparat. Nakon uzaludne pretrage po dnu drugog sifona odlučujemo se za poznato zrcalo na vrhu.*

U stješnjrenom prostoru između kamenih blokova ponovo smo na zraku. Odnekud se čuje buka omanjeg slapića. Za dalje napredovanje skidamo naše petnaestlitarske boce i ponovo uranjamo, vukući ih za sobom. Strašno šištanje zraka prekida sporo petljanje kroz uski potopljeni prolaz. Duga cijev ventila na boci, s

---

Zbog refleksije svjetla zračna površina vode gledana s dna izgleda kao zrcalo.

ručicom na kraju, udarila je u stijenu. Za čas je ručica ponovo stegnuta, ali manometar pokazuje desetak atmosfera manje. Napokon zrak. U plićaku uske pukotine ostavljamo boce pa se provlačimo dalje. Kanal se iznenada širi. Obuveni u tanke papuče, što teško mogu zaštiti od hladnoće stijene i blata na tlu, mjerimo i viziramo prostor. Nakon pola sata domaći baterijski ulošci naprosto „krepavaju“. Krajnje je vrijeme za povratak. Uza sve mjere opreza vraćamo se kroz sifone ovog puta malo zamunjene blatom s naših odijela. Na izlazu iz Skrivenog kanala pozdravlja nas „stroboskop“ Tompine karabitke u čiju se cijev za dovod acetilena uvukla kapljica vode.

Dvà sata poslije, u vlaku što hita prema toplim pogacha i crnom pivu „Tomislavca“, umornoj Damirovoj ekipi što je klesala u krajnjem kanalu Cindrelli veselo ponavljamo detalje naše podzemno-podvodne avanture. Ovom prilikom istražili smo novih 67 metara i dužinu Spilje u kamenolomu Tounj podigli na 7713 m. Svoje kratko ronilačko iskustvo obogatili smo novim, koje će nam itekako trebati, jer u Tounju postoji još barem petnaestak mesta na kojima vrijedi zaroniti.

NASTAVAK ISTRAŽIVANJA U SPILJI U KAMENOLOMU TOUNJ I SPILJI TOUNJIĆICI

U Našim planinama broj 3–4, 1987. objavljen je članak Ede Kirete o istraživanju Spilje u kamenolomu Tounj. Iako je bio priložen načrt spilje u dužini od 2657 m, već je u tom članku naveden podatak da je do tada istraženo preko 4000 m. U godinama koje su uslijedile članovi Speleološkog odsjeka PDS „Velebit“ nastavili su s istraživanjima. Prokopavanjem Šišmevog prolaza u predjelu Oltara pronađen je nastavak glavnog kanala. U četverodnevnom boravku u podzemlju troje velebitovih speleologa je topografski snimljen dio između Atlantide i Velikog jezera te zatim rani splet kanala Vodenim labirint. Početkom 1988. je otkrivena golema dvorana Australija (dimenzija 120 x 80 x 60 m). U produžetku dvorane proteže se 300 metara dugačak kanal sa 120-metarskim jezerom. Jezero se završava velikim dolaznim sifonom, a kanal nastavlja još stotinjak metara po suhom. Pažljivom pretragom velike dvorane nadeno je još nekoliko kanala (Pod dvoranom, Južni kanal, Disneyland, Sprejna), a među njima i drugi spoj na Veliko jezero. Nastavljeno je istraživanje povratnog kanala (Djevičanski do nizvodnog sifona. Nakon topografskog snimanja ovih dijelova, istraživanja su postala sve teža pa su koristećene posebne speleološke tehnike. U dva posjeta je alpinističkom tehnikom ispenjan dio na samom kraju spilje (Cindrella) i prokopana su uska mjesta. Južni kanal je istražen upotrebotom ronilačkih odijela, a Skriveni kanal i potpunom ronilačkom opremom. Pokušalo se roniti i do prepostavljenog spoja između Dvorane

pod Velikim raskršćem i Suhog korita, a također i u nizvodni sifon Mamut dvorane, ali to zbog smanjene vidljivosti nije dalo posebne rezultate. Krajem 1989. su članovi SO PĐ „Željezničar“ u spilji Tounjićici pronašli novi kanal (Desni zazidani) i topografski snimili glavni sifon do dubine od 41 metar. Više puta je povučen poligon između ulaza dviju spilja i snimljen teren oko ulaza spilje Tounjićice, što je omogućilo znatno bolje razumijevanje njihovog odnosa. Ovim je završen prvi krug istraživanja, a posljednje Velebitaške akcije su tek početak niza ekstremnih istraživanja u kojima bi se ronjenjem trebalo prodrijeti u dijelove spilje „zaštićene“ sifonima od suhog dijela, preroniti prepostavljeni spoj sa spiljom Tounjićicom i pažljivom pretragom oko velikog dolaznog sifona i utorom u njega nastaviti istraživanje u pravcu juga. Sasvim je sigurno da će prostrani suhi lijevi krak ulazne dvorane spilje Tounjićice udomititi još mnoge speleološke ekipne običnog posjeta ili teškog istraživanja u krajnjim dijelovima spilje. (Načrt spilje na 3. str. omota.)

LITERATURA

- E. Kireta: Spilja u kamenolomu Tounj, NP 3–4/1987
- D. Lacković: Spilja u kamenolomu Tounj, Speleolog 1986/87
- T. Barisic: Nastavak istraživanja u Spilji u kamenolomu Tounj i spilji Tounjićica, Velebiten, zima '90

Bljesak u podzemni svijet

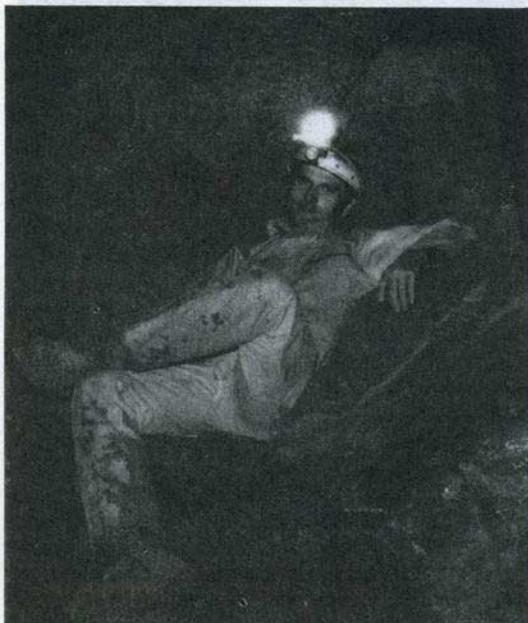
DAMIR LACKOVIĆ

ZAGREB

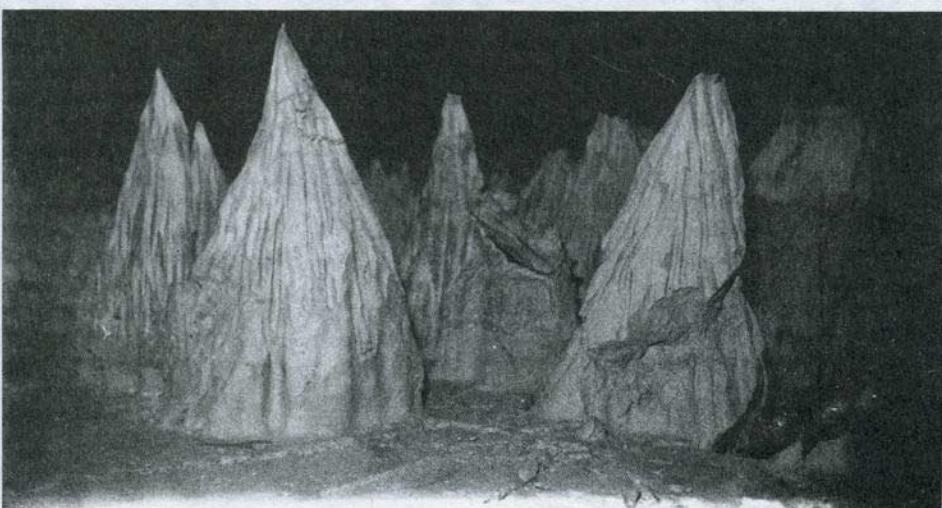
Umjetnik što neprestano stvara u podzemlju nije čovjek. Taj stvaralac, a ujedno i razarač, obična je kap, mala vodena kap što se igra s naizgled nesalomljivim čvrstim stijenama. Ona ih kao strpljiv klesar malo pomalo otkida, ota pa i stvara svoju sliku, svoj svijet.

Možda će neka od ovih fotografija dočarati detalje koji pobuđuju maštu i griju srca speleologa na prvom susretu s njima, pri istraživanju novih nepoznatih prostora. Za čovjeka koji se ne bavi speleologijom pojам špiljskih ukrasa čine sige (stalaktiti, stalagmiti, zavjese, kaskade), dok speleolog osim tih uobičajenih ukrasa često zapaža i one neobične, za većinu ljudi nepoznate, a neki bi čak rekli i neugodne detalje.

Priložene fotografije snimljene su u Špilji u kamenolomu Tounj prilikom istraživanja u posljednje tri godine, a prikazuju samo neke od bezbrojnih igrarija prirode u ovoj zasad još do kraja neistraženoj špilji. Detaljima koji su lako uočljivi speleolozi obično daju imena koja se upisuju na topografskom nacrtu špilje te tako služe za lakšu orientaciju, posebno u velikim špiljama i jamama. Od ovde predstavljenih samo Pjega je upisana na nacrtu, a ostali oblici su uglavnom teže zamjetljivi i manjih dimenzija, no svakako vrijedni spomena.

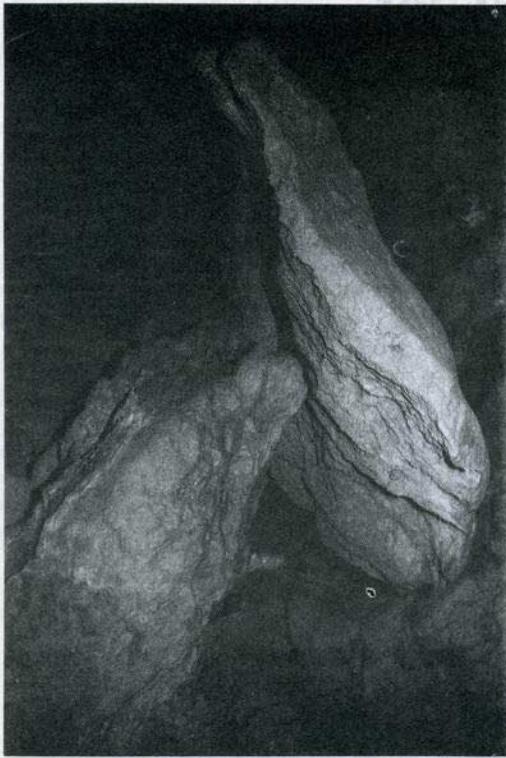

Ljuska stare sigovine postala je Foteljom za rijetke posjetioce ove usamljene tame (kanal Suho korito)

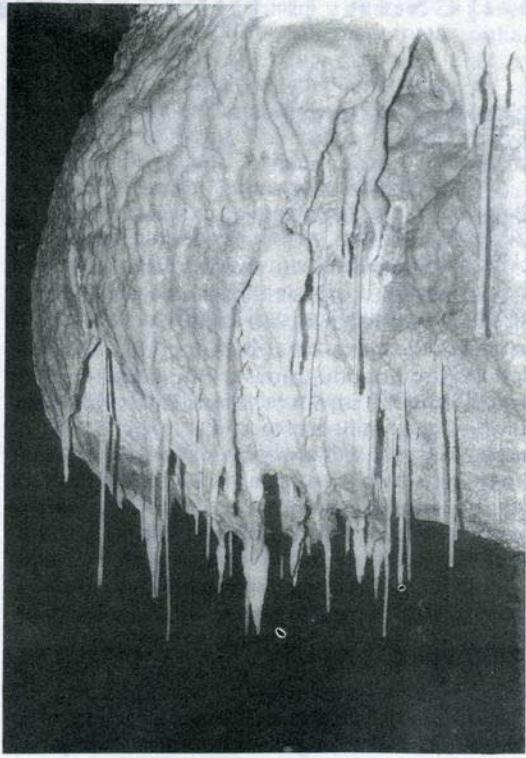
I obično blato ponekad zablista i pretvara se u čarobne dvorce, ili možda neosvojive nazubljene vrhunce, ili ... Ovi oblici, tridesetak centimetara visoki, nastali su na glinovitom nanosu, na podu kanala, ispiranjem pomoću voda cijednica i nakapnica

Foto: D. Lacković

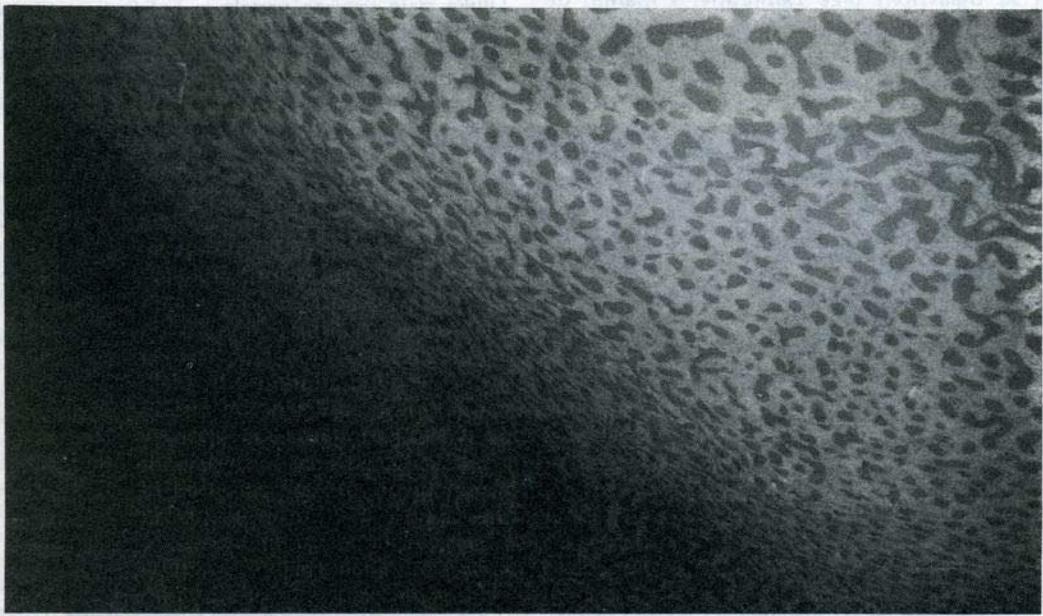
Kameni vrganji rastu samo u bajkama i — špiljama! Ovaj ljepotan sakrio se u gustom mraku iznad Velikog jezera. Uočljiv je samo iz posebnog kuta gledanja

Foto: D. Lacković

Sige u špilji u kamenolomu Tounj

Foto: T. Barišić

Za sunčeve pjage sigurno ste čuli, pjage na licu možda i imate, a evo kako izgledaju špiljske pjage. Do zaostanja glinenih, prašinastih pjega na stropu i zidovima kanala može doći cijedenjem vode krvudavim putevima niz stijenu presvučenu tankim slojem gline. Veći dio gline se ispire, a zaostaju mali otoci nepravilnih oblika izvan dohvata vode. Slične pojave nalaze se u ovoj špilji na nekoliko mesta, a najizražajnije su ove u Pjegavoj dvorani

Prilog planinarskoj bibliografiji

Planinarstvo u dnevniku „Obzor“ 1860–1941 (svršetak)

JAKŠA KOPIĆ

ZAGREB

- Osnutak putne blagajne podružnice „Sljeme“. 1923, 254, 3.
- Nove oznake puteva na Medvednici. 1923, 287, 2.
- Planinarske vijesti: Planinarska kuća na Bjelasnici, Nova podružnica HPD (obnovljena podružnica „Strahinjičica“ U.Krapini). 1923, 324, 3.
- Poslovница i čitaonica HPD-a. 1924, 24, 3.
- Planinarski kalendar. 1924, 46, 4.
- Ekspedicija na najveće brdo svijeta. 1924, 100, 4.
- Sjednica upravnog odbora podružnice planinarskog društva Gospić. 1924, 139, 3.
- Trzavice u Hrv. planinarskom društvu – sukobi na jučerašnjoj glavnoj skupštini. 1924, 172, 3.
- Iz planinarskog društva (popis izabranih članova upravnog odbora). 1924, 179, 3.
- Planinarstvo – odlukom redarstva odgodena izvanredna skupština HPD-a. 1924, 202, 3.
- Planinarske vijesti: Nove podružnice HPD-a („Medvednica“ u Donoj Stubici, „Vimica“ u Dugoj Resi, „Lovnik“ u Vrbovskom, „Tuhobieć“ u Hreljinu, „Bilogora“ u Bjelovaru, podružnica Brod na Savi i „Svilaja“ u Sinju). Nove oznake putova u Gorskom Kotaru: Hajdova hiža nad Kuželjom. 1924, 226, 2.
- Proslava 50-godišnjice HPD-a u Zagrebu (program proslave i planinarskog kongresa). 1924, 234, 2; 243, 2.
- Osnutak putne i nabavne blagajne HPD-a. 1924, 247, 2.
- Načelno rješenje o pravu sudjelovanja podružnih izaslanika na glavnim skupštinama HPD-a središnjice u Zagrebu. 1924, 261, 3.
- Obnova planinarske piramide na Plješevici. 1924, 289, 3.
- Sudjelovanje planinarskih fotografija na Pariškoj izložbi. 1925, 16, 2.
- Borba oko Mount Everesta. 1925, 102, 4.
- Planinarska konferencija. 1925, 153, 3.
- Konstituiranje Upravnog odbora HPD središnjice u Zagrebu. 1925, 176, 3.
- Prvi planinarski dan na Triglavu. 1925, 179, 3.
- Nova planinarska kuća na Sljemenu. 1925, 202, 4.
- Planinarski dan na Plitvičkim jezerima. 1925, 229, 3.
- Planinarska izložba. 1925, 244, 2.
- Osnutak foto-sekcije HPD-a središnjice u Zagrebu. 1925, 249, 3.
- Zajednički izlet na Velebit i otvorenie planinarskog doma pod Crnopcem. 1925, 263, 3.
- Otvorenie planinarske kuće na Sljemenu. 1925, 263, 3.
- Svečano otvorenie planinarskog skloništa na Japetiću. 1925, 265, 2.
- Izlet i posveta piramide u Stubici. 1925, 271, 3.
- Otvorenie nadogradene planinarske kuće na Sljemu. 1925, 286, 3.
- Nova podružnica HPD-a (Osijek). 1925, 293, 2.
- Saopćenje Saveza planinarskih društava (Prvi kongres Saveza u Zagrebu). 1926, 22, 3.
- Saopćenje Saveza planinarskih društava (Zbog čega HTK „Sljeme“ nije primljen u Savez). 1926, 31, 3.
- Iz foto-sekcije HPD (natječaj za najbolje fotografije). 1926, 117, 3.
- Iz foto-sekcije HPD (sudjelovanje na izložbi koju organizira Primorski savez za unapređenje turizma). 1926, 119, 3.
- Glavna skupština HPD-a. 1926, 170, 3.
- Planinarski dan u Kranjskoj gori. 1926, 179, 3.
- II Savezni kongres i planinarski dan na Bohinjskom jezeru. 1926, 200, 3.
- Kongres udruženja slavenskih planinarskih društava u Pragu. 1926, 258, 3.
- Gradnja planinarske kuće na Bijelim stijenama. 1926, 258, 3.
- Svečano otvorenie i posveta planinarske kuće na Obrubcu. 1926, 293, 3.
- Prve planinarske kuće u Fruškoj gori. 1926, 317, 3.
- Poziv planinarima i zimskim sportašima (prije zimski planinarski i zimsko-sportski dan na Pohorju). 1926, 337, 3.
- Izvanredni kongres Saveza planinarskih društava u Kraljevinu SHS. 1927, 39, 3.
- Raspored „Planinarskih dana“ HTK „Sljeme“ u godini 1927. 1927, 39, 3.
- Planinarska izložba HTK „Sljeme“ u Zagrebu. 1927, 73, 3.
- Glavna skupština HTK „Sljeme“ u Zagrebu. 1927, 87, 3.
- Iz foto odsjeka (popis nagradenih fotografija). 1927, 89, 3.
- Nova podružnica HPD („Rudač“ u Srpskim Moravcima). 1927, 111, 3.
- Saopćenje HPD-a – Gradnja planinarske kuće na Zavižanu. 1927, 173, 3.
- Planinarski dan u Kranjskoj gori. 1927, 175; 3; 201, 3; 204, 3.
- U planinama Himalaje – Golemi napor jednog engleskog časnika. 1927, 203, 4.
- Istraživanje visoke i neprohodne Azije – Geološka ekspedicija na Pamir. 1927, 264, 4.
- Zagreb na Sljemenu – Spor između planinara i Društva gradskih činovnika. 1927, 268, 3.
- Spor između planinara i gradskih činovnika. 1927, 293, 3.
- Podzemne ljepote Slovenije. 1927, 312, 3.
- Glavna skupština HPD-a. 1927, 322, 3.
- Izložba fotografija fotografske planinarske sekcije u Zagrebu. 1928, 10, 3.
- Duž Svetе rijeke kroz Himalaju. 1928, 14, 6.
- Nova podružnica HPD (Pakrac). 1928, 35, 3.
- Nove podružnice HPD („Crnopac“ u Gračacu i „Skradski vrh“ u Skradu). 1928, 61, 3.
- Nova podružnica HPD („Bilo“ u Koprivnici). 1928, 72, 3.
- Glavna godišnja skupština HPD središnjice u Zagrebu. 1928, 180, 3.
- Svečano otvorenie spilje „Vrlovke“. 1928, 208, 3.
- Planinarski dom u Splitu (ideja o gradnji). 1928, 260, 3.
- Planinarski dan na Hahlićima. 1928, 281, 3.
- Osnutak novih podružnica („Papuk“ u Virovitici i „Orjen“ u Dubrovniku). 1928, 329, 3.
- Vjekoslav Cvetišić: „Sa planina i gora“ (knj. II), prikaz. 1928, 345, 8.
- Dva predavanja profesora Finchha (o usponu na Mount Everest). 1929, 14, 3.
- Ekspedicija u nepoznato podzemlje. Podzemni labirint moravskog krasa. 1929, 80, 4.

- Hercegovački krš i bosanske šume, 1929, 119, 5; 120, 5; 121, 5; 122, 5; 123, 5.
- Proslava 40-godisnjice piramide na Sljemenu. 1929, 184, 3; 194, 3; 198, 3.
- Svečano otvorene hrvatskog planinarskog doma na Visočici. 1929, 186, 3.
- Iz HPD-a podružnice „Vinica“ u Dugoj Resi (petnaest godišnjica rada). 1929, 216, 3.
- Nova planinarska kuća i željezna piramida na Ivančićima (program proslave otvorenja). 1929, 223, 3; 228, 3.
- Altamira (u Španjolskoj), podzemni muzej glacijalnog slikarstva. 1929, 226, 2.
- Otvorene planinarskog paviljona i piramide na Viktorovcu kod Siska. 1929, 238, 3.
- Dr. B.: IV kongres slavenskih planinara (u Sofiji). 1929, 262, 3.
- Zagreb – Zagrebačka gora (projekt žične željeznicice). 1929, 270, 3.
- Otvorene Vranjačke špilje. 1929, 333, 3.
- Prof. Vouk: Ljudevit Rossi (prigodom osamdesetog rodendana). 1929, 337, 2.
- Međunarodna ekspedicija u područje Himalaje. 1930, 45, 4.
- Juriš na najviše brdo svijeta. Ekspedicija prof. Dihrenfurtha u područje Himalaje. Zašto Kanghenjung (8.602 m) još nije osvojen? Dosadašnji pokušaji i perspektive. 1930, 53, 4.
- Dihrenfurtova ekspedicija se sprema na put. Priprave u Darjeelingu. Organizacija karavane. Hoće li ekspedicija krenuti kroz Nepal? 1930, 76, 4.
- Dihrenfurtova ekspedicija ide preko Nepala. Stigla je dozvola maharadže. Teškoće puta Freshfieldovim tragom. 1930, 80, 4.
- Velebitčanin: Naučno planinarsko djelo o Velebitu (Dr. Josip Poljak: Planinarski vodič po Velebitu). 1930, 92, 4.
- Da li je Mount Everest najviše brdo svijeta? 1930, 116, 8.
- Kako je osvojen vršak Jonsonga? 1930, 144, 4.
- Medvednica i ruševine Susedgrada. 1930, 147, 5.
- Ekspedicija HTK „Sljeme“ u Dinarskim Alpama. 1930, 150, 3.
- Proslava otvorenja planinarske kolibe na Rožanskim kukovima. 1930, 164, 3.
- ie: S našili gora i planina (pričak treće knjige Vjekoslava Cvjetišića). 1930, 166, 2.
- Posveta i otvorene Rossijeve kolibe HPD-a na Velebitu (na Rožanskim kukovima). 1930, 167, 3; 191, 3.
- Dr. B.: Kongres međunarodnog planinarskog saveza. 1930, 194, 3.
- Regulacija Sljemena. Pitanje postojeće sljemenske ceste. 1930, 203, 3.
- Rezultati međunarodne ekspedicije na Himalaju. 1931, 25, 4.
- Nova engleska ekspedicija na Himalaju. 1931, 82, 4.
- ie: Skotkinja u našim Alpama. 1931, 87, 2.
- Požari u Zagrebačkoj gori. 1931, 162, 3.
- Otvorene nove planinarske kuće u Samoborskom gorju (Šoćeva kuća). 1931, 187, 3.
- Nova planinarska kuća na Orjenu. 1931, 187, 3.
- Svečano otvorene planinarskog doma na Mosoru. 1931, 227, 3.
- Pedesetgodisnjica od smrti J. K. Šlosera Klekovskog. 1932, 61, 2.
- Izložba foto-skekcije u Zagrebačkom zboru (popis nagradenih fotografija), 1932, 102, 3.
- Dr. Ivan Krajačić: Upliv gore na ljudski tip. 1932, 106, 5; 107, 5; 108, 5; 109, 5; 110, 5; 111, 5; 112, 5; 113, 5.
- Ljudevit Rossi – in memoriam velikog hrvatskog florista. 1932, 152, 2.
- Saopćenje HPD-a. Popunjene i konstituirane sre-
- dišnjeg odbora. 1932, 167, 3.
- Nova planinarska kuća na sv. Jakobu (Medvednici). 1932, 178, 3.
- Historijat gradnje planinarske kuće na Ravnoj gori. 1932, 188, 3.
- Društveno otvorene planinarskog doma HPD-a na Risnjaku. 1932, 198, 3; 203, 3; 208, 3; 212, 3.
- Svečano otvorene planinarskog doma na Ravnoj gori. 1932, 222, 3; 236, 5.
- Organizatori i produktivni rad HPD-a (domovi). 1932, 227, 3.
- Sljeme, zaštitna šuma – perivoj. 1932, 246, 3.
- Planinarski dom „Pasarićeva kuća“ na Ivančiću. 1932, 247, 3.
- Gradnja planinarske kuće HPD-a na Biokovu. 1932, 258, 3.
- Gradnja ceste do vrha Sljemena. 1933, 7, 3.
- Očeviđ gradске konvencije na Sljemenu. 1933, 8, 3.
- Izložba fotoamaterskih slika u Ivančiću. 1933, 9, 3.
- Nove podružnice HPD-a („Gorstak“ Mrzla vodica, „Dilj-gora“ Sl. Brod). 1933, 35, 3.
- Britanska ekspedicija u području Himalaje. 1933, 40, 4.
- Seljačka skijaška utakmica u Mrzloj Vodici. 1933, 53, 3.
- Seljački skijaši na Risnjaku. 1933, 54, 3.
- Uspjesi britanske ekspedicije na Mount Everest. 1933, 99, 4.
- Organizatorski i stvaralački rad HPD-a. Osnovano šest novih podružnica. Četiri nove planinarske kuće u Slavoniji. Piramida na vrhu Psunja. Piramida na Cepelišu u Zrinjskoj gori. Dovršenje i unutarnje uređenje novih planinarskih kuća. Planinari pošumljaju krš. 1933, 111, 3.
- Svečano otvorene piramide na Zrinjskoj gori. 1933, 114, 3.
- Sljeme se proglašuje zaštitnom šumom. 1933, 130, 3.
- Mount Everest. Hoće li engleski turisti osvojiti najviše brdo svijeta. Mallory i Irving ne popuštaju. 1933, 136, 6.
- Skupština Hrvatskog planinarskog društva. 1933, 150, 3.
- Saopćenje HPD-a. Konstituiranje upravnog odbora. 1933, 154, 3.
- ie: – Novo djelo Vjekoslava Cvjetišića „Sa planina i gora“ (4. knjiga). 1933, 167, 2.
- Novi režim u Zagrebačkoj gori. Za upotrebu Sljemenske ceste vozila će plaćati od 20. o. mj. određenu pristojbu. 1933, 179, 3.
- Vandalizam zagrebačkih izletnika. Oštećenje kapelice sv. Jakoba. 1933, 213, 3.
- Grad za zimski sport na Sljemenu. 1933, 213, 3.
- ie: Nova knjiga o našim planinama. Dr. Ivan Istvanović: „Sa planinskih zatišja“. 1933, 254, 2.
- Skupština planinarskog društva „Prijatelj prirode“. 1934, 17, 3.
- Nalaz nove spilje u Zagrebačkoj gori. 1934, 56, 4.
- Zabranjen ulaz u Stenjevačku spilju. 1934, 95, 4.
- Zaštita Zagrebačke gore od požara. Konferencija planinarskih društava kod gradskog načelnika. 1934, 100, 4.
- Odluka o gradilištu za dom HPD-a. 1934, 108, 4.
- Dački planinarski dom na Oštrecu. 1934, 119, 4.
- Godišnja skupština Hrvatskog planinarskog društva. 1934, 145, 4.
- Natječaj za osnovu Tomislavovog doma HPD na Medvednici. 1934, 146, 4.
- Zagrebačka gora pred novom opasnošću. Vlastelinstvo Pongratz zatražilo je dozvolu krčenja 70 jutara šume u jednom kompleksu. 1934, 186, 4.
- Rezultat arhitektonskog natječaja za osnovu Tomislavovog doma HPD na Medvednici. 1934, 187, 3.

Jakob – Jakša Kopić, autor ovoga priloga, rođen je 1931. godine u Babinoj Gredi. Nižu gimnaziju je završio u Vinkovcima a Vojnu zrakoplovnu tehničku školu u Rijeci. Godine 1968. zbog bolesti odlazi u mirovinu u činu zrakoplovnog kapetana. Od tada se aktivno posvećuje novinarstvu, te suraduje u raznim zagrebačkim novinama i časopisima, a jedno vrijeme radi i na televiziji. Od 1985. godine redovno ureduje planinarsku rubriku u „Vjesniku“. U proteklih dvadeset godina objavio je preko dvije tisuće raznih novinskih članaka i oko stotinjak TV priloga. Posebna su mu pasija putopisi i povijesni feljtoni. Suautor je u više raznih monografija, a napisao je „Vodič po Medvednici“ i „Povijest zagrebačkih poplava“, prvu takve vrste u nas. U „Našim planinama“ objavljivao je bibliografske podatke iz starih novina i časopisa, a nekoliko puta kratke zabilješke iz povijesti hrvatskog planinarstva. I dalje sustavno radi na prikupljanju bibliografske grade o planinama i planinarstvu o čemu namjerava izdati posebnu publikaciju. Sada priprema treće izdanje „Vodiča po Medvednici“ i kratku povijest samostana Sv. Leonarda u Samoborskom gorju. U svom novinarskom radu posebno se angažirao na popularizaciji rada organizacije Mlađih čuvara prirode s kojima suraduje gotovo od njihova osnutka. Prošle je godine kao prvi noćinar primio diplomu te organizacije, koje mu je priznanje, kako sam kaže, najdraže od svih što ih je dosad primio.

Planinarenjem se počeo baviti još u vrijeme školovanja u Rijeci u obilazeći planine u okolici Sarajeva, a nastavio je i poslije dolaska na službu u Zagreb 1950. godine. Bio je među prvim članovima PD JNA „Sutjeska“. U tom je društву vodio omladinsku i izletničku sekciiju, te bio tajnik i jedno vrijeme potpredsjednik društva. U PDS „Velebit“ jedno se vri-

jeme bavio speleologijom, a sada je član PD „Lipa“ u Sesveta. Bio je dugogodišnji tajnik i potpredsjednik Planinarskog odbora i Planinarskog saveza Zagreba u kojem je i sada član predsjedništva zadužen za propagandu i izdavačku djelatnost.

Za svoj dugogodišnji rad u planinarskoj organizaciji primio je Žlatni znak PSJ, Žlatni znak PSH i Orden rada sa srebrnim vijencem. Za suradnju sa slovenskom planinarskom organizacijom primio je Žlatni znak Planinske zvezde Slovenije.

Dr. Željko Poljak

- Proslava 60. godišnjice HPD-a. 1934, 210, 4.
- Planinarski dom na Sljemenu (položen kamen temeljac). 1934, 212, 4.
- Josip Pasarić: Uz 75-tu obljetnicu njegova rođenja. 1935, 36, 1.
- Opasnost požara na Sljemenu. 1935, 121, 6.
- Saopćenje HPD središnjice u Zagrebu (konstituiranje upravnog odbora). 1935, 157, 4.
- Dr. F. Bučar: Iz dačkih vremena Dure Pilara. 1935, 187, 4.
- Lokvarska spilja uredena i ponovno otvorena. 1935, 209, 1.
- Viktor Zivić: Dolinama Julijskih Alpa. 1935, 210, 1..
- Izvori na Medvednici. 1935, 296, 4.
- V. Cvetišić: Čovjek i gora, predavanje glasovitog švicarskog književnika i alpinista Charlesa Gosa. 1936, 19, 1.
- Nova ekspedicija na Everest. Hugh Ruttledge i njegovi prethodnici. 1936, 30, 4.
- Planinarska terminologija. 1936, 49, 4.
- Ruvenzori. Dvije engleske ekspedicije na najtajanstvenije brdo Afrike. 1936, 81, 1.
- Dr. Stjepan Gjurašin, hrvatski prirodoslovac (otkrio Daphne Blagayanu na Oštrenu). 1936, 81, 1.
- Planinarsko ljetovalište na Velebitu. 1936, 112, 4.
- Svečano otvorenje Lipovačkog doma. 1936, 180, 4.
- Proslava 30-godišnjice kuće na Kamniškom sedlu. 1936, 199, 4.
- Planinarski kongres i izleti u Bosnu. 1936, 202, 4.
- Dr. Josip Flegjer: O nazivima nekih rijeka i planina u Bosni i Hercegovini. 1936, 281, 1.
- Dvadesetpetna godišnjica Njemačkog alpinističkog muzeja. 1936, 294, 4.
- Planinarski rekorderi na djelu. Osvajanje Himalaje tokom decenija. 1936, 297, 3.
- U Savskoj banovini osnovano Povjerenstvo za zaštitu prirodnih ljepota. 1937, 121, 4.
- Josip Pasarić (nekrolog). 1937, 280, 1.
- Poljski alpinist u Zagrebu. 1938, 32, 4.
- Dokup šume u Zagrebačkoj gori. 1938, 34, 4.
- Sedeseta obljetnica Dra Miroslava Hircia. 1938, 144, 1.
- Zemlja Dolomita. 1938, 144, 4.
- Cesta na Sljemenu – Apel HPD-a na turističke odbore grada i banovine. 1938, 166, 4.
- Konferencija kod banske uprave u pitanju weekend naselja na Sljemenu. 1938, 183, 4.
- Posveta planinarske kuće na Hrastovičkoj gori kod Petrinje. 1938, 222, 4.
- Krajoški i život visogorja. 1939, 19, 2.
- Planinarska foto-izložba u Zagrebu. 1939, 43, 4.
- Sječa šume u Zagrebačkoj gori. 1939, 110, 4.
- Planinarska proslava na Sljemenu (50-godišnjica piramide i otvorenje botaničkog vrta). 1939, 149, 4.
- Osnivanje „Saveza hrvatskih planinarskih društava“. 1939, 206, 4.
- Osnovan je Savez hrvatskih planinarskih društava. 1939, 211, 4.
- „Banovački planinarski dan“ (povodom otvorenja planinarske kuće na Hrastovičkoj gori). 1940, 193, 4.
- Njemačka ekspedicija na Himalaju. 1940, 276, 4.

Alkoholizam i planinarenje

Alkoholizam u planinarstvu postaje zabrinjavajuća pojava, a svu njenu crnu stranu sa-gledala sam prve ovojesenske nedjelje. Skupina planinara je od devet do petnaest sati, umjesto uspona na vrh planine, jela i pila pored planinarskog doma na Mosoru. A onda je trebalo pola sata pješačiti po stjenovitom terenu natrag do autobusa. Bili su oprezni i polako silazili, ali jedan nije izdržao. Snaga vina bila je jača, obořila je planinara na stijenu. Krv je potekla. Tri autobusa čekala su da bude spušten na nosilima.

I tu ostajemo bez riječi i bespomoći.

Što može učiniti planinarska organizacija da sprječi opijanje u planini? Planinarenje nije sport i nema trenera koji će nas prije uspona staviti u karantenu. Kako će vođa puta ili predsjednik društva pregledati ruksake i ukloniti piće, kad je sam sretan što se u autobus koji vodi planinare ususret prirodi — krcaju kante vina?

Mnogi članovi planinarskih društava ne znaju što je planinarenje, što je planinar i što je planina. Kako im to objasniti ne znam. Ali da nose kante vina na planinu, s koje se ipak treba i sigurno spustiti, suluda je navika i trebalo bi pronaći način da se iskorijeni. Možda postoji zrnce srama u zrelih ljudi dok su trijezni, pa bi možda strogo sročen apel Planinarskog saveza, pročitan na planinarskom sastanku, bio barem za predsjednika društva djelotvoran. Zašto ubuduće ne prozivati krvce i ne isključivati ih iz planinarske organizacije? Zar ćemo angažirati članove GSS zbog alkohola?

U nekim sredinama planinarenje se koristi kao terapija za liječenje alkoholičara, a eto, negdje kao prilika za opijanje! Možda bi помогло nekoliko opomena godišnje Planinarskog saveza. Treba svakako nešto poduzeti da se zaštiti plemenit naziv planinar i čast planinarske organizacije.

Lahorija Damjanović-Bolanča, Split

AKO JOŠ NISTE NABAVILI...
AKO NEKOME ŽELITE DATI LIJEP POKLON...
AKO OSJEĆATE DA VAM NEDOSTAJE ZNANJE...
... PRAVO JE RJEŠENJE:

"PLANINARSTVO I ALPINIZAM"

II. izdanje poznatog udžbenika ing. Zlatka Smerkea

500 stranica — 300 slika — sve što treba znati na pohodu — za početnike i za iskusne — bezbroj korisnih zanimljivosti — da vam izlet bude lijepši i bezbrižniji — da vam uvijek bude pri ruci — da prolistavate kad ste dokoni — prava knjiga za svakog planinara!

Naručite pismom ili telefonom kod Planinarskog saveza Hrvatske, 41000 Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 041—448—774. Šalje se i pouzećem uz naknadu. Cijena 150 dinara + poštarina

„Desetljeće Velebita”

ODRŽAVANJE PLANINARSKIH PUTEVA NA VELEBITU

Godine 1989. bilo je u radovima na održavanju planinarskih puteva na Velebitu, prema traženju i pristiglim izvještajima društava i pojedinaca, utrošeno oko 30 dana, a sudjelovalo je 90 pojedinaca. U taj broj ne ulaze redovita održavanja, koja obavljaju društva oko Velebita. Dosadašnje održavanje sviđalo se uglavnom na već spomenuta društva ili pojedince, te povremene akcije PSH na kritičnim mjestima, no o nekom organiziranom djelovanju ne može biti ni govor. Rezultat toga je da su putevi, za čudo, još i dobrili se zadovoljavamo takvima kakvi jesu.

Osim već znanog nastojanja šumara, da „poboljšaju” Premužićevu stazu proširenjem ceste prema Smrčevim dolcima, zapuštenost prijeti urušavanjem pojedinim dijelovima, a što to znači npr. u Rožanskim kukovima ne treba puno govoriti. Nedavno, koje li suprotnosti, nedaleko od nemoguće ceste u Smrčeve doline saniran je prvi veći odron. To je bio znak za još jednu akciju, u kojoj su planinari očistili sa staze vegetaciju i nanesenu zemlju jer je to planinare primoravalo da hodaju po rubnim kamenovima, što je opasno za prolaznike. Još su četiri takva početna urušenja na dijelu prema Rossijevom skloništu uklonjena.

Znani su problemi od Alana do Dabarske kose i na nizu velebitskih puteva, npr. rješenje varijante od Jelove Ruje do Visočice, pa se nadamo da će to idućeg ljeta biti riješeno. Radi se i na rješavanju silaznih puteva s VPP-a za slučaj nevremena i nezgode. Nadamo se da će i putevi Oglavinač-Rujno, Rudine-Jelova-

vac-Račabuša i Šugarska duliba-Lukovo Šugarje biti obilježeni i uređeni.

Društva i pojedinci svojim djelovanjem ne mogu pokriti previelik broj puteva na Velebitu, a prisutan je i ekonomski faktor (vrijeme, materijal). Velebit je naša pa ako smo mu dosad poklonili premašno pažnje, učinimo to ubuduće. Predviđeno je da planinarski putevi na Velebitu ubuduće budu podijeljeni društvinama naše Republike. Na nekoliko sastanaka Komisije za markacije PSH s društvinama i pojedinima oko Velebita dogovorili smo se koje će puteve i staze i dalje održavati. Tako će npr. PD „Visočica“ iz Gospicija održavati i dalje puteve od Medka do Domu pod Stirovcem, od Divosela do Visočice i dr. Ostali planinarski putevi bili bi raspodijeljeni ostalim društvinama iz Hrvatske pri čemu će se, koliko je moguće, voditi računa o broju članova, udaljenosti od Velebita, brige s vlastitim domovima ili transverzalamu i sl. Ako neko društvo nema nikakvih zaduženja, a po broju je malo i daleko od Velebita, dobit će za održavanje samo 500 m Premužićeve staze blizu Zavižana. Tako bismo npr. PD „Jastrebarsko“ s obzirom na briže koje ima oko svog doma na Japetiću i s Jaskanskim planinarskim putem ponudili prilazni put VPP-u od Konjskog.

Budući da je u perspektivi produženje Premužićeve staze kroz južni Velebit i produžetak E-6 puta upravo preko Velebita, trebat će nam više zajedništva na rješavanju ovih poslova. Dobro će nam doći izvještaji, prijedlozi, argumentirane kritike svih onih koji žele da nam Velebit bude što pristupačniji i očuvaniji.

Tomislav Pavlin

Pismo uredništvu

„NAŠE PLANINE“ – VAŠ I NAŠ ČASOPIS

Drago nam je što možemo da vam se evo javimo iz Planinarskog društva „Kablar“ iz Čačka i da vas toplo pozdravimo i pozelimo da nastavite tako dobro da uredujete naš i vaš planinarski časopis „Naše planine“. Naše društvo iduće godine navršava 40 godina od svoga osnivanja i to je prilika da se rezimiraju rezultati postignuti za to vrijeme. Pomenućemo naše alpiniste na krovu Europe – Montblan, Grosglokner, Pamir i dr.; takmičarska sekacija – prvaci Jugoslavije u juniorскоj kategoriji; speleolozi u sprezi sa naučnicima – istraživanje pećina i špilja sa posebnim akcentom na istraživanje pećinske faune i to praistorije. U saradnji sa poznatim prof. Dr. Guidom Nonveillerom, poznatim entomologom, vršimo istraživanje retkih insekata opnokrilaca kojih jedino na Balkanu ima u blizini Čačka. Pored rada sekocija, veoma важно je i informisanje, što postizemo nabavkom časopisa, knjiga i druge literature (karte, skice itd.). Redovni smo pretplatnici „Naših planina“ i puni smo hvale za vaš rad. Takođe je dobro i vaše izdanje „Planinarstvo i alpinizam“ od Z. Smerka, sažeta knjiga-udžbenik, koja može dobro poslužiti kako planinaru početniku, tako i vrhunskim alpinistima.

Željeli nam je da se u „Našim planinama“ pojavi informacija o prolećnom danu planinara koji se održava 14. i 15. aprila 1990. u Okolini Čačka. Za tu priliku je predvidena poseta Čačanske transverzale kao i iz-

leti na obližnje planine Ovčar i Kablar. Šaljemo vam i kopiju planinarskog žiga koji se tad koristi u planinarskim knjižicama, a istovremeno i na posti Čačak. Datum na žigu se ne poklapa sa datumom naše akcije zbog naknadnih obaveza pošte ali se smatra važećim za dan 14.–15. 4. 90. g.

Mi vas zamoljavamo da pored članka-informacije objavite i kopiju žiga, jer tako će planinari imati uvid u ovu našu akciju i mogu poručiti pl. kartu sa otiskom žiga. Toliko za sada, do sledećeg javljanja!

Drugarski vas pozdravljamo!

Predsednik PD „Kablar“
Dragoljub Bojović

Speleologija

PRVI SKUP RONILACA SPELEOLOGA HRVATSKE

U prostorijama SO PD „Željezničar” u Zagrebu a u organizaciji Komisije za speleologiju PSH, održan je 12. svibnja skup speleologa ronilaca Hrvatske. Skup je sazvan radi upoznavanja i povezivanja speleologa ronilaca koji djeluju zasebno kao članovi pojedinih odjeka i klubova na području Hrvatske. Iako su tim povodom pozvani i speleolozi ronoci iz drugih republika, skupu je prisustvovao samo jedan predstavnik izvan Hrvatske. Sudjelovalo je 14 speleologa i to:

1. Admir Bajraktarević, ONIK „Atom”, PD „Tajan”, Zavidovići
2. Čedo Josipović, SO PDS „Velebit”, Zagreb
3. Zoran Stipetić, SO PDS „Velebit”, Zagreb
4. Ana Sutlović, SO PDS „Velebit”, Zagreb
5. Donat Petričoli, NK – Zagreb
6. Zvonimir Kodba, SO PD „Željezničar”, Zagreb
7. Mladen Kuhta, SO PD „Željezničar”
8. Gordan Tomšić, SO PDS „Velebit”

9. Mladen Garašić, DISKF, Zagreb
10. Predrag Vekić, DISKF, Zagreb
11. Zoran Petković, SO PDS „Velebit”
12. Slaven Borović, SO PDS „Velebit”
13. Vladimir Božić, SO PD „Željezničar”
14. Branko Jalžić, SO PD „Željezničar”

Na dnevnom redu bile su četiri točke:

1. Status speleologa ronilaca i njihov položaj prema sadašnjem zakonu o ronilačkoj djelatnosti
2. Tehnika istraživanja sifona, topografsko snimanje, oprema itd.
3. Izbor koordinatora za registraciju speleo-ronjenja
4. Formiranje potencijalne grupe ronioča spasavalaca.

Nakon prodenog dnevnog reda M. Garašić prikazao je dva video filma s ronilačkih akcija koje je organiziralo DISKF u sustavu Panjkovog ponora.

Branko Jalžić

20. ZAGREBAČKA SPELEOLOŠKA ŠKOLA 1990.

I ove je godine u već tradicionalnom terminu između 14. ozujka i 24. travnja održana Zagrebačka škola u organizaciji SO PDS „Velebit“. Nakon najave na radiju, nekoliko predavanja u planinarskom društvu i na fakultetima i izvješenih plakata po gradu, u školu se upisao 21 polaznik.

Tokom sedam termina (srijedom od 19–21 sat) u prostorijama PDS „Velebit“ u Radićevoj 23, 12 predavača iz SO PDSV (10) i SO PD „Željezničar“ (2) održalo je 20 predavanja, najčešće popratćenih dijapositivima.

Praktični dio škole je počeo vježbom orijentacije, upoznavanjem s planinarskom opremom i posjetom spilji Veterinci. Slijedeći jednodnevni izlet prekinula je jaka kiša, natjeravši školarce da sklonjeni u domu na Lipi vježbaju čvorove i slušaju predavanje o speleološkoj opremi. Na dva dvodnevna izleta, na stijenama i u spiljama oko izvora rijeke Rudnice i Tounjčice, vježbali su prelazak vertikala klasičnim i modernim tehnikama te izradu topografskog načrta. Uz posjete Spilji u kamenolomu, Rudničkim spiljama i spilji

Tounjčici organizirane su i logorske vatre na kojima su „stari“ špiljari imali prilike da mlade špiljare upoznaju s bogatim špiljarskim folklorom. Za one polaznike koji su propustili neki od izleta organizirane su dvije nadoknade na Tunelu pod Sljemenskom žičarom. Stećeno znanje i vještine školarci su mogli pokazati na istraživanju koje je u okviru škole organiziralo u okolini Martin-Broda. Na posljednjem izletu, u Jopičevu spilju, 18 školaraca je položilo završni ispit i steklo naziv speleolog-pripravnik.

Na maloj proslavi u prostorijama društva novi pripravnici su osim diploma i uobičajenih „krstinki“ dobili i vrijedne poklone u obliku speleološke literature, za što je sredstva izdvojila Komisija za speleologiju PSH.

Nekolicina novih pripravnika, što su ostali u odjeku i uključili se u istraživačke akcije društva, potvrdili su visok kvalitet škole koju je i ovaj jubilarni 20. put, usprkos kroničnoj nestasici novca i opreme, odradio velik entuzijazam velebitovih speleologa i samih polaznika.

Voditelj škole: Teo Barisić

Alpinizam i ekspedicijonizam

● Jugoslavenski himalajizam. Naši alpinisti su kasno počeli s osvajanjem himalajskih vrhova. Prva naša ekspedicija je bila 1960. godine na Trisul, koji u svjetskom alpinizmu nije značio ništa atraktivno, ali su naši himalajci dobili prva iskustva. Poslije toga bili su pobijedeni i svi najviši vrhovi. Naši ikonični alpinist Aleš Kunaver, voda prve naše ekspedicije na osamtišučak Makalu (8438 m), znao je da sam vrh ne znači mnogo u svjetskom alpinizmu. On se iz Alpa preselio u Himalaju. Prva stijena jednog osamti-

sućaka bila je pobijedena 1975. kroz Jugoslavenski smjer na Makalu. I baš mi smo bili oni koji smo prvi počeli s velikim stijenama. Messner je bio drugi, on je 1977. ispenjao stijenu na Hidden Peak. Drugi naš veliki uspjeh u Himalaji bila je 1981. južna stijena Daulagirija: trojica Slovenaca su u alpskom stilu prvi ispenjali ovu veliku stijenu. Ove je godine velika naša ekspedicija bila u južnoj stijeni Lhotsea i došla na rub stijene. 1986. je naša ekspedicija ispenjala tri vrha. Tomo Cesen je prvi u

avandgardi solo ispenjao južnu stijenu K 2 (8611 m) do visine od 8200 m. Četvorica su u alpskom stilu došla na Gašerbrum I (8068 m). 1987. je naša ekspedicija prvi put penjala zimi u Himalaji. Dvojka Kregar-Tomazin je u alpskom stilu došla na vrh Daulagirija (8267 m). 1989. je Cesen solo ispenjao Jannu. Dvoje su u navezu alpskim stilom ispenjali Siša Pangmu (8034 m). Cesen je 1990. ispenjao južnu stijenu Lhotsea (8511 m).

(Dare Božić)

● **Sam kroz Američki smjer u Chacraraji.** Pavle Kozjek (AO Matica Ljubljana) dosada je prvi solist koji je ispenjao opasan smjer u Južnoj stijeni Chacraraja (6112 m), jednoj od najopasnijih planina u Andama. Smjer koji je visok 900 metara ispenjao je 14. januara (ocjena: VI-, 80° - 85°). Ovaj je sigurno jedan od najboljih solo uspona u Andama. Poslije toga je otisao i u sjevernu stijenu južnog Huascaranu (6750 m), koja je visoka 1500 metara, ali se zbog lošeg vremena vratio. Kozjek se ovim usponom pri-družio Česenovom usponu kroz Lhotse i Svetičićevom Harlinovom usponu kroz Eiger, koji u svijetu znaće nešto najteže. (Dare Božić)

Slavko Svetičić je soliranjem Harlinovog smjera u Eigeru načinio pot-hvat priznat u svijetu

● **Tomo Česen** je za manje od jedne godine sam ispenjao dvije velike himalajske stijene: Jannu i Lhotse. Na aerodromu Brnik dočekalo ga je mnoštvo ljubitelja alpinizma, a došli su zbog toga što su znali da je za nas uradio nešto vrlo atraktivno. Slovenski smjer je Česen posvetio Alešu Kunaveru, koji je prije vremena sanjao o ovoj stijeni. Smjer kroz 3300 metara visoku stijenu je ispenjao za 45 sati. Koncem godine u ovu stijenu ide velika ekspedicija od 30 alpinista iz Sovjetskog Saveza. Usmjerenje Komisije za alpinizam PSS jesu male ekspedicije. Bit male ekspedicije je penjanje u alpskom stilu, npr. kao ekspedicija Šisa Pangma. Česen je ovim usponom riješio problem za 2000. godinu kao što je rekao Reinhold Messner. Messner je Česenu naminjeno nagradu od 10.000 dolara. Povodom 40-godišnjice osvojenog prvog osamtisućaka u Chamonixu Česen će dobiti ovu nagradu. Ovim usponom je Česen sigurno postao medijska zvijezda. Dao je velik

broj intervjua i dobio mnogo čestitki. Najviše se veselio čestitki Christoph Profita, koji ju je poslao čak u Nepal. Samo nekoliko dana poslije uspona Njemačka je televizija posvetila Česenovom usponu veliku emisiju o Lhotseu. S poznatim alpinistom Chrisom Bonningtonom pregovara da u Engleskoj izda i prvu svoju knjigu. A pregovara još i u Francuskoj i Italiji. Česen kaže da kod nas nema velikog interesa za takvu knjigu. Za mali novac ne isplati se izgubiti mnogo vremena. Inače, poslije nekoliko velikih penjačkih uspjeha njegova briga o novcu je rjesena. Najbolji alpinist na svijetu ne treba više sponzore moliti za male pare, nego oni sada trče za njim nudeći mu nagrade. (Dare Božić)

● **Marija Frantar**, profesorica geografije (1956), članica je AO Rasic. U alpinističkoj karijeri Nanga Parbat joj je peta ekspedicija. Prva je bila 1979. u Pamir, gdje je došla na Pik Revolucije (6980 m). Tri godine poslije bila je na 7495 m visokom Piku Komunizma. Godine 1985. je u Tien Sanu ispenjala nekoliko vrijednih smjerova, godinu poslije je vodila nasu prvu žensku ekspediciju na Južnu Anapuru (7219 m). Ispenjala je i teške zimske uspone (Dularjeva u Jalovcu, Direktna u Rinkama, Helba u Triglavu), no najviše cijeni ovogodišnji svoj prvi zimski uspon kroz sjevernu stijenu Eigera. Nanga Parbat joj je drugi vrhunac ove godine, kojim je postigla i ženski visinski YU-rekord. (Dare Božić)

● **Prošla sezona** bila je za slovenske penjače vrlo uspjesna. Ukratko: – Marija Frantar je usponom na Nanga Parbat postala druga nasu alpinistkinja koja je osvojila osamtisućak i ima ženski visinski YU rekord
– Ovogodišnji uspon ekspedicije na Nanga Parbat pod vodstvom Tone Golnara znači jedanaesti osamtisućak jugoslavenskih himalajaca
– Stanko Židan (AO Ljubljana), 15 godina, naš je najmladi sportski penjač koji je ispenjao deseti stupanj (Target X-, X) u Frankenjuri
– Darian Šuc je u Verdonu ispenjao svoju drugu desetku (Crime pasionel)
– Tadej Slabe je kod Beljaka u Austriji u prvom pokušaju ispenjao smjer 8a (IX+, X-). To mu je dosad najbolji rezultat
– Franček Knez (AO Impol) je u travnju ispenjao u Potklevu, lijevo od smjera HPD 90, tri prvenstvena smjera: Bananu

Američki smjer u Chacraraju (6112) soło je ispenjao Pavle Kozjek

- (VIII-), Bolečinu (IX-) i Mo-
rja snovi (VII-)
  - U Paklenici je Petra Vencelj (AO Železničar) ispenjala Mali ostri zli (IX-), Sonyo Meu (VIII-) i Klin (VIII-)
  - U Tre Cime, Dolomiti, Franček Knez je ispenjao tri nova prvenstvena uspone: Ubijalec (VIII+), Moč misli (IX-) i Vrat razuma (VII+)
  - Grandes Jorasses koštalo je života mladog Robija Černilogara (AO Idrija). Poginuo je na silazku Mrtvačkim prtom
  - Slavni alpinist Reinhold Messner, nazvan gorski kralj, bio je dva dana gost alpinista u Kranju gdje je održao predavanje o svojim uspjesima
  - Svicački Neue Zürcher Zeitung napisao je velik članak o Tomi Česenu i njegovom usponu u Lhotseu. Piše da je najbolji alpinist na svijetu
  - Karo i Jeglić su ispenjali vrlo atraktivni smjer u zapadnoj stijeni Bhagirati III (6454 m) za sest dana (A4, VIII, 1600 m)
  - Na takmičenju na umjetnoj stijeni, što ga je 1. i 2. rujna priredio AO Idrija, prvi su bili Bojan Leskošek (Ljubljana) i Miranda Ortar (Soški AO)
- (Dare Božić)

Vezni putevi i transverzale

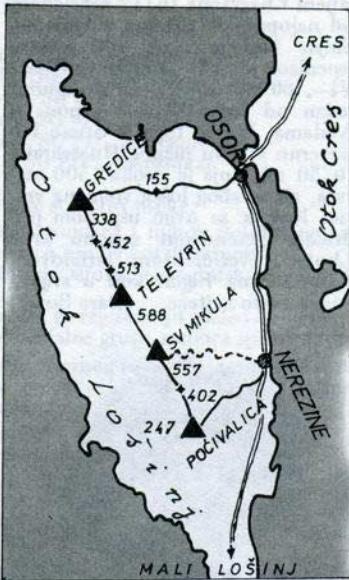
● Promjena dionice Zagorskog planinarskog puta. Na putu od Novog Marofa do Kalnika je PD „LTA“ iz Varaždina trasiralo, očistilo i markiralo novu, ljepšu trasu puta u trajanju od 4 do 6 sati hoda (otvorenje 14. listopada). Nova markacija počinje na cesti iza bolnice u pravcu Varaždina te vodi preko Ključa, gospodinice „Romantika“ u Moždencu i spomenika na Javornom vrhu do doma na Kalniku.

● Uređene prostorije PD „Željezničar“ u Zagrebu. Radnici Tvorinice „Janko Gredelj“ uređili su veliku i malu dvoranu, prostorije tajnika, blagajnika, skladište, društveni buffet i stubište. Oličena su vratia i prozori, lakovani parketi, a još prije toga uvedeno centralno grijanje. Velička im hvala! U društvu radi alpinistički i speleološki odsjek, sekcija seniora i „Gorana“, omladina i markacista, a postoje i glazbene družine u sekcijama i odsjecima.

(Josip Sakoman)

● Lošinska planinarsko-turistička transverzala. „Lošinska plovida“, OOUP „Turizam“, pripremila je za posjetioce otoka Lošinja, za sve zainteresirane goste i turiste Osora i Nerezina mogućnost da se uz odmor u moru mogu razgibati i pri usponu na obližnji planinski hrbat Osoršćice što se odavde proteže središnjim dijelom otoka Lošinja. Ako u „Turističkoj agenciji“ u Nerezinama kupite knjižicu Planinarske transverzale i ako obi-

dete šest predviđenih točaka i na njima udarite kontrolni žig, uz zadovoljstvo prekrasnih pogleda s najviših vrhunaca, za usponu dobivate i značku kao dokaz prijedenog puta. Uz knjižicu organizator vam daje i ključić, kojim otvarate kutije u kojima su pohranjeni kontrolni žigovi. Polazna točka za uspon je mjesto Nerezine na cesti Porozina–Osor–Mali Lošinj (64 km od Porozine, 16 km od Malog Lošinja). Kreće se od autobusne stanice u Nerezinama, cestom prema Malom Lošinju do kapelice, 5 min desno, ulicom Podgora prema lijevom podnožju Osoršćice. Put vodi u zavoju iznad rusevine Velog Dvora i kroz šumarak izlazi na prijevoj Počivalice (274 m), 45 min od Nerezina. Tu se nalazi prva KT. Uspon dalje vodi desnim hrptom planine do kapelice Sv. Mikule, većim dijelom bez puta, više od 1 sat hoda, naizmjence kroz lijepu borovu šumu i ostar kamenjar (KT). Nakon 30 min hoda grebenom kroz krš i gusto makaju u sjevernom smjeru stiže se na Televrin (588 m; KT), najviši vrh Osoršćice. Put vodi dalje hrptom planine odakle se pružaju lijepi vidici na otok (Unije, Cres i Krk) te na Istru i Velebit. Nakon 40 min hoda prelazi se preko suhozida i dolazi na kotu 457 m – vrh Dražica. Dalnjih 20 min hoda se golinom hrptom, birači laksim terenom, do vrha Gredice (388 m; KT). Tu staza skreće desno, blago se spuštajući u podnožje 15 min. Dalnjih 45 min hoda se ugodom stazom između

suhozidova. Put završava u autokampu u Osoru. Povratak u Nerezine, Lošinj ili do Porozine moguć je redovnom autobusnom vezom. Uz jednoličan, lagan hod, za obilazak predviđene planinarske trase potrebno je od 4,5 do 5 sati hod-a. Na kartici planinarske transverzale piše na četiri jezika: Sretan put želi vam „Lošinska ploviba“! Sretno bilo svakome tko se zaputi na Osoršćicu, uz što bolje vidike i ugodan hod!

(Julijano Sokolić)

Publicistika

● Dragoljub Ostojić: Planinarski eho, Sećanja, izdavač Savez planinarskih društava grada Novog Sada, 1990., broširano, 119 stranica, format 17 x 24 cm, ilustrirano, omot sa slikom u koloru, cijena 100 din, naručuje se kod izdavača na adresi Cara Lazara br. 6 a uplaćuje na ziro račun izdavača 65700–678–976. Izdavačka planinarska djelatnost u Vojvodini vrlo je skromna. Izuzmimo li vodiče po transverzalama, poslije rata je u Vojvodini, koliko nam je poznato, izasla samo brošura „Radivoj Simović“ (Sombor 1958), sa životom

pisomoga toga glasovitog planinara. U „Planinarskom ehu“ je novosadski planinarski senior Ostojić (81 godina) dao svoja sjećanja. U uvodu on sam kaže da je to monografija planinarstva Vojvodine od oslobođenja do danas, napisana po mojim sećanjima i zabeleškama i uklapljena u celinu planinarstva Srbije i Jugoslavije sa širim naglaskom na uspehe tri planinarska društva“, dva iz Novog Sada („Fruškogorski venac“ i „Penzioner“) i jednog iz Šapca („Cer“). Od povijesne vrijednosti zanimljivo je i poglavje „Planinarenje prije rata“. Ova će

knjižica biti nezaobilazna svakome tko se zanima za vojvodansko planinarstvo.

● Staza Černič: Poti v brezpotja, Založba Obzora, Maribor 1990., 148 str. formata 16 x 20 cm, plateni uvez, ovitak u koloru, 8 str. priloga u koloru, na slovenskom jeziku, naklada 1000. Ovo je već 34. knjiga u seriji „Domače in tuje go-re“ Mariborskog „Obzora“, dakle, dosad cijela planinarska biblioteka. Autorica je počela s penjanjem prije rata, a ubrzo poslije rata imala je priliku da posjećuje inozemne Alpe

kada to drugim planinarima nije bilo moguće. Njegini putopisi objavljivani u „Planinskom vestniku“ rado su bili čitani. Glavnu knjigu čine njegove uspomene od 1952. do 1955. iz Ailefroide, skupine Mont Blanc i Monte Rose. Po opremi može služiti kao ukras svakog knjižnici.

(ZP)

● **Toma Žalac „RASTOKE“.** Na slapovima Slunjčice. Opseg: 160 stranica u formatu 20,5 x 30 cm, tvrdi uvez, bogato ilustrirano kolor fotografijama, crnobijelim slikama, crtežima, topografskim planovima karata i projekata. Izdavač: Regionalni Zavod za zaštitu spomenika kulture, Zagreb, 1990, tisk: Naša djeca, Zagreb. Kada planinar putuje iz Zagreba prema Velebitu, Dinari ili dalmatinskim planinama put će ga provesti i uz Rastoke u Slunj. Kazem – provesti, jer u vožnji uz zavoj, pred vještvo izvedenim Tonkovićevim mostom, često puta neće se svoje desne strane niti ugledati jednu ljepotu, kojoj je, eto, posvećena i ova zanimljiva knjiga. Rastoke su na slapovima ili „padovima“ Slunjčice u Koranu svega desetak manjih kuća i vodenica uklijestenih u uski kanjon ispod kamenih litica prepune vode, buke slapova i divote, ali na koju rijetko tko navora. Zanima li vas ljepota slična plitvičkoj, zaustavite se ne trenutak ili prolistajte knjigu sa sljedećim poglavljima: kako su nekada putopisci, književnici, znanstvenici i drugi posjetiovi doživljavali Rastoke i Slunj; geomorfološke, hidrološke i klimatske prilike i vegetacija Rastoke; iz prošlosti Slunjja i Rastoka; naseljavanje Rastoka, mlinarenje i neke etnografske osobine Rastoka; iz društvenog života Rastoka i Rastoke u predratnoj Jugoslaviji i u doba II. svjetskog rata; Rastoke

danasa; razvojni pravci i novi urbanistički plan Rastoka u okviru generalnog urbanističkog plana Slunjja. Na kraju je literatura i sazeci na pet stranih jezika. Autor, kao rođeni Rastočanin, izgleda da je jedini mogao, znao i umio prikazati taj mali biser prirodne, etnografske i ljudske jedinstvenosti, te u napisane retke prenijeti ljubav za svoje rodno gnezđe. Sada nam preostaje da ljetoput napisane riječi i prikazane slike dozivimo svojim očima i otkrijemo svojim osjećajima.

(Dr. Srećko Božičević)

● **Novo izdanie „Planinarskog dnevnika“**, sveske dječjeg formata koja planinara služi ne samo kao dnevnik nego i za utiskivanje planinarskih štambilja, izšlo je iz tiska ovih dana. Kao i u prijasnjim izdanjima, prve stranice (ovaj put 40) sadrže zbirku informativnih teksta koji mogu biti od koristi planinara na pohodu ili u pripremanju izleta, tako npr. adresar planinarskih društava, osnovne podatke o planinarskim kućama u Hrvatskoj, prvu pomoć, popis najviših vrhova, najdubljih jama, najdužih špilja itd. Cijena je 50 din, a naručuje se u Planinarskom savezu Hrvatske, Zagreb, Kozarčeva 22, tel. 448-774 od 8-14 sati.

(ZP)

● **„Deset let sole za gorske vodnike u Nepalu“.** U povodu 10. obljetnice djelovanja jugoslavenske škole za gorske vodiče u Nepalu, namijenjene Šerpama koji će sudjelovati u himalskim ekspedicijama, objavljena je ova dvojezična brošura (slovenski i engleski) na 56 stranica formata 14 x 21 cm, s omotom u koloru. Urednik je Petar Markić, a izdavač vjerojatno Planinska svezna slovenije, gdje se brošura može dobiti po cijeni od 90 din (na knjizi

nije označen izdavač, godina ni mjesto tiska). Bogato je ilustrirana i tiskana na finom papiru. Osim povijesti škole, sadrži udvodni članak o Nepalu, biografiju idejnog začetnika škole pok. Aleša Kunavera te popis svih tečajaca i instruktora, od kojih su iz Hrvatske ovi: Drago Baruskin, Darko Berljak, Davor Butković, Željko Gobec, Vladimir Mesaric i Branko Predojević. (ZP)

● **„Planinarsko društvo Svilaja u Sinju“.** U omašnoj knjizi Marinka Perića „Povijest sporta Cetinske krajine“ od gotovo 650 stranica, što ju je 1989. objavio SIZ fizičke kulture općine Sinj, dolично je mjesto dobilo i planinarstvo. Pod gornjim naslovom posvećeno je 40 stranica PD „Svilaja“ (381-421). Iako se to iz teksta ne vidi, očito je da su povijesne podatke za studiju o planinarstvu autor dali članovi „Svilaje“ i valja im odati priznanje: prikupili su vrlo vrijedne podatke, počevši od 1922. godine do danas. Iz članka doznamjemo da je „Svilaja“ treće pl. društvo u Dalmaciji: osnovano je poslije „Liburnije“ i poljičkog „Mosora“, a prije splitskog „Mosora“. Tekst je ilustriran s desetak fotografija povijesne vrijednosti. Najveći dio članka uzimaju društvena kronika i dokumenti (npr. društveni statuti). Zanimljiva je Pjesma planinara „Svilaje“ iz Pera Joke Mandića, neke vrste himne sinjskih planinara. Godine 1978. izabran je utemeljitelj i prvi tajnik (1922) Dane Milošević za počasnog predsjednika. Spomenimo još podatak iz prikaza rada Sportskog društva „Vrlika“ u Vrlici da je u ovom društvu nacija planinarska sekcija (str. 508), koja je izvela 1986-87. uspone na Triglav, Durmitor i Šar-planinu.

(ZP)

Vijesti

● **90 godina Planinarskog saveza Srbije** bit će 1991. obilježeno sletom, vjerojatno na Staroj planini, koji će po odluci predsjedništva PSJ imati savezni karakter.

● **Planinarsko društvo „Čusine“** u godini kada slavi trideset godina neprekidnog rada bilježi vrlo bogatu djelatnost. U prvom redu su jednodnevni izleti u okolicu Jajca za gradanstvo pod nazivom „Pješačenje do zdravlja“, zatim slijede masovni izleti na vrh Otomalja (januar, maj i september), kao i tradicionalni Memorijal „Džemal Bijeđić“ na planinu Inać. Članovi su

organizirano posjetili Vranicu, Tulove grede na Velebitu prilikom Dana planinara Dalmacije (na poziv zbiratimljeg PD „Paklenica“ iz Zadra), Vilica guvno, Durnitor pri Memorijalnom usponu „Danilo Jauković“, Prenj prilikom Dana planinara BiH, kada je društvo uručena povelja povodom 30 godina rada. U manjim grupama članovi su bili na Vlašiću, Dubokoj, Dubravama, Moračkim planinama, Triglavu, Zabrdju, Kozaru, Lisini, Durnitoru... (Sakib Kliko)

● **Četvrti susret planinara BiH.** 3. i 9. rujna na Rujistu, Prenj.

održan je četvrti susret planinara BiH i treći slet osam planinarskih društava Jugoslavije s kojima je PSD „Prenj“ iz Mostara pobratim. PSD „Prenj“ je obilježio 40 godina rada za što ga je PS BiH odlikovao Poveljom, kao i sva druga društva u Republici koja bilježe jubilej. Od ovog susreta tako će biti i ubudće. Domaćin je opravdao očekivanje, a susret je odgovorio svome cilju i namjeni. Ostalo je da svima cestitamo i poželimo što više ovakvih druženja. (Sakib Kliko)

● **40 godina „Javorka“ u Nikšiću.** Obilježavajući 40 godina plod-

nog rada PSD „Javorak“ iz Nikšića je ljetos organizirano vodilo dva autobusa planinara u Švicarsku i Francusku, na Matterhorn i Mont Blanc, i to vrlo uspješno. Istovremeno je u Turskoj, na Araratu, bila crnogorska ekspedicija, čije je jezero činilo ljudstvo „Javorka“. Ovim je uspjesima okrunjen dugogodišnji i sistematski rad s podmlatkom. Posebnu aktivnost i srž svih akcija nose članovi GSS, koji su i ove godine imali niz akcija, od osiguranja do onih spasilačkog karaktera. Posebno je teško i složeno izvlačenje smrtno nastradale zagrebačke planinarke u Kučkom komu.

(Sakib Kliko)

● **PD PTT „Učka“ Rijeka** održalo je skupštinu 10. lipnja. Bogata četvorogodišnja djelatnost urodila je plodom. Društvo je svake nedjelje u prirodi: na 247 izleta bilo je 7.454 izletnika, u prosjeku 30 po izletu. Izlet je bio svake nedjelje i zbog vremenskih prilika nije odgodjen nijedan izlet. Izleti i pohodi bili su jednodnevni i višednevni. Na izlet se išlo nedjeljom više puta u dvije, tri grupe. Sekcija za održavanje sastanaka organizirala je 146 prikazivanja dijapočitava s predavanjima. Prisustvovalo im je 6.370 planinara, odnosno u prosjeku 44 po sastanku. Sastanci su pridonijeli razvoju međudruštvene suradnje u Rijeci i napretku planinarstva. Ova je sekcija, na čelu s predsjednikom Karлом Rosenbergom i članom Antonom Valkovićem, bila vrlo aktivna. Sekcija za markiranje bila je aktivna u granicama finansijskih mogućnosti. Na raskrišu za Hahliće, Mudnog dol i Potkilavac, postavila je dva hrastova orijentacijska stupa, markirala je RT na dionici Jusići-Kastav, Bani-Dovičići-Vozisce, nove trase Gornji Široki-Studena i od Jusiće do Studene, te staze kroz Mudnog dol. Postavljeni su putokazi, tablice i kutije za upisnu knjigu i pečat, markirani putevi Lič-Brdo kod Benkovca, Brdo-Jelenčić, Meja ž. st. - Stipanja, Skrljevo-Vrana-Stipanja, Lič-Stražbenica-Zlobin, Lubanj-Korica-Trnovica-Zoretići, Brašćine-Veli vrh-Lubanj, Drivenik ž. st.-Kobiljak-Lič i Meja ž. st.-Satničko-Zlobin. Sekcija za zaštitu prirode brinula se da naši članovi ne oštećuju prirodu i da na mjestu odmaranja ne bi ostajalo raznih otpadaka. U planu su i stručna predavanja na našim sastancima. Sekcija za fotodokumentaciju je izradivala fotografije za fotodokumentaciju. Komisija za posjet bolesnim članovima redovno je posjećivala bolesne planinare. Društvo je uspješno suradivalo s planinarskim

savezima i društvima. Zastupljenost omladine ne zadovoljava i to je trajni problem. Svima onima koji su pridonijeli uspjesima dodijeljena su odlikovanja i priznanja. PSJ je zlatni znakom odlikovao Društvo i Borisa Bođevića, PSH plaketom Miljenka Pavešića, zlatnim znakom Otmaru Radiću i Franju Sobolu, srebrnim znakom Karla Rosenberga i Jovana Nikolića, OPS Rijeka dodijelio je 33 priznanja našim članovima, a Društvo 78 priznanja.

(Boris Bođević)

● **PD „Ravna gora“ Varaždin**. Članovi društva su u toku proteklog proljeća i ljeta osvojili velik broj vrhova. Osobito su revni bili članovi seniorske skupine koji gotovo svakog vikenda borave u prirodi vodenim iškusnim planinarama – V. Horvat, N. Canjuga, E. i L. Smokvina. Oni su obišli Zagorski i Medimurski planinarski put, dvorce i stare gradove Zagorja, Klek, Donačku goru, Logarsku dolinu, Okresalj, Grintovec te Veliku planinu u Kamniškim Alpama. Članovi mlade skupine ispenjali su u kolovozu vrhove transverzale Kriskih poda, a u srpnju prekrasni srednji Velebit. Tokom ljeta su uređene i obnovljene markacije na planinarskom putu po Ravnoj gori, stavljene nove oznake i putokazi i uređene staze. Planinarski dom „Anka Ivić“ na Ravnoj gori je redovito vikendom otvoren. Članovi alpinističke sekcijske su uređeni fasadi, doma, sobe, unutrašnjost i inventar, tako da on sada može pružiti ugodan smještaj, a za dobro opskrbu hranom i pićem brije nova opskrbnica gda Stefanija Melnjak (tel. 042/685-218).

(Mira Šincek)

● **Odlikovanja PSJ** dobila su na sjednici predsjedništva PSJ 13. svibnja 43 planinara i 2 društva iz Hrvatske. Plakete su dobili Branko Kiraly (PD „Željezničar“ Zagreb), PD „Željezničar“ Zagreb i PD „Kralj“ Križevci. Zlatni znak dobili su Milan Dekić, Ante Batinić, Ivan Fraj, Fanika Majerić, Ruža Pomper, Juraj Posarić, Marija Puškaric, Blaž Zadravec, Zvonko Kržić, Čedomil Janeš, Čedomil Gros, Vjera Hanzalek, Desanka Crespi, Barbara Šram i Sergije Turk. Srebrni znak dobili su Mile Tomljanović, Ivan Jakovina, Milan Kaucić, Josip Keća, Ferdo Lapi, Franjo Mavrović, Mila Pavlović, Tomislav Sablak, Joža Skočir, Tomislav Vuković, Milan Turkalj, Zoran Bolonić, Zvonko Brkačić, Ante Grgić, Branislav Jalžić, Nada Majerić, Stjepan Pavlić, Ružica Borić, Olga Grdonović, Suzana Janeš, Ana Pavlović, Mile Šarić, Ivan Zorko, Niko-

la Lukarić, Albert Petre i Milan Zrnić.

● **Gospicjanin Korica 100. put na Badnju!** Dana 12. siječnja bio je član PD „Visočica“ iz Gospica Perica Korica, inače suradnik „Nasih planina“ (i u ovom broju je jedan njegov prilog), po stoti putu na velebitskom vrhu Badnju (1639 m). Imao je sreću s vremenom: „Svukud naokolo dobra vidljivost omogućava mi duži boravak na vrhu, jer je bez daška vjetra, takoreći ljetni dan...“. Cestitka Korici! Svoje divljenje ovom istaknutom velebitskom vrhu izrazio je i pjesmom, iz koje donosimo nekoliko stihova:

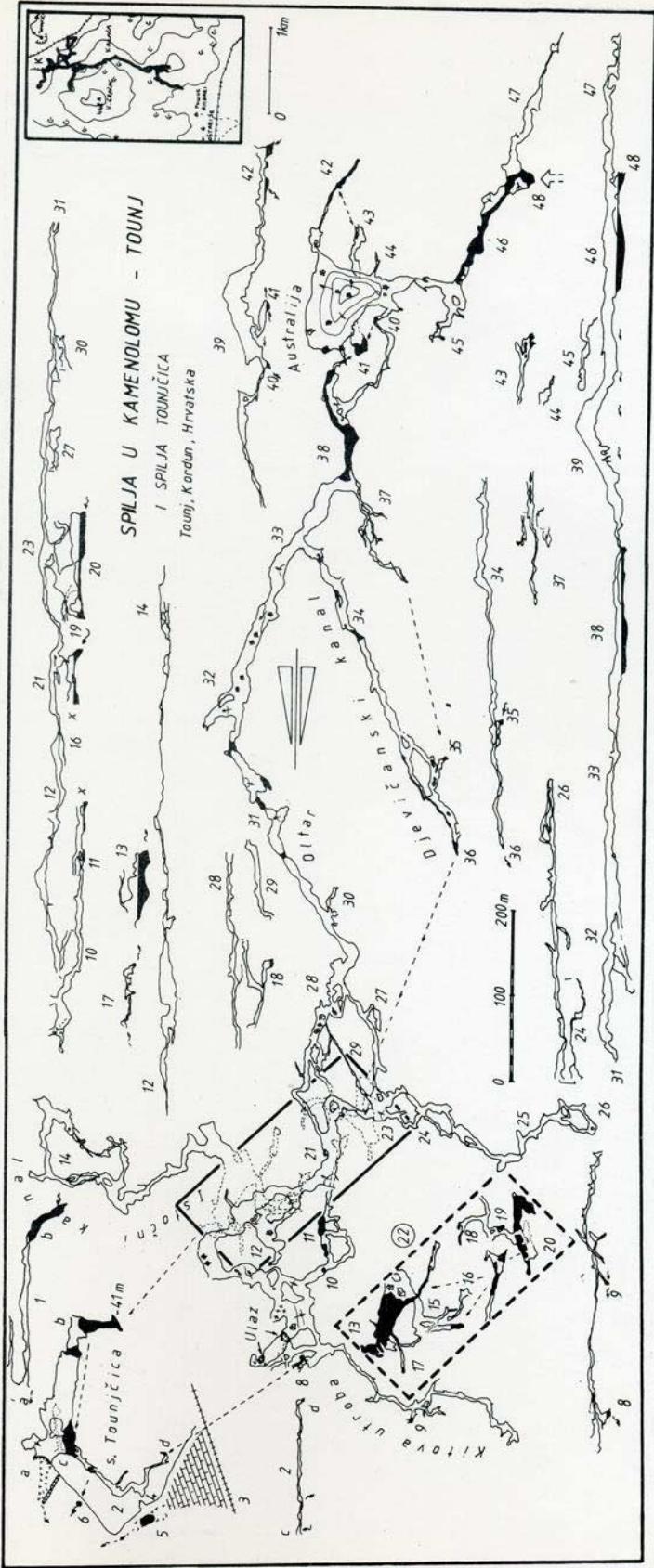
Stoti uspon na vrh tvoj
Tebi, lijepi Badnju moj!
Opet na vrh tvoj cu poc.
Tebi ćešće trebam doč,
Imaš na me snažnu moć...

● **Osmi memorijalni pohod Učki** održan je u nedjelju 16. rujna u organizaciji PD „Kamenjak“ iz Rijeke te je na taj način tradicionalno proslavljen Pazinska odluka kojom su 1943. Istra i Rijeka pripojene Hrvatskoj. Kod Planinarskog doma na Poklonu održan je uvod, a potom je više od tisuću planinara iz Hrvatske, BiH i Slovenije krenulo na vrh Vojak. Za uspon su dobivali priznanja u obliku knjižice i značke. Nakon povratka na Poklon bilo je ugodno slušati limenu glazbu KUD iz Spinčića.

(Josip Sakoman)

● **90 godina Blankinog puta na Medvjedak (Plitvički).** Članovi PD „Željezničar“ iz Zagreba posjetili su ovog ljeta Oštri Medvjedak iznad Plitvičkih jezera i utvrdili da je u lošem stanju Blankin put, što ga je do tog vrha 1900. godine u dužini od 5,5 km izgradio državni erar na prijedlog „Društva za uređenje i poljoprivredu Plitvičkih jezera“ i nazvao po imenu jednog člana tadašnje vladajuće dinastije. Upravi nacionalnog parka „Plitvice“ pismom su skrenuli pažnju na tu obljetnicu i loše stanje staze te dobili odgovor u kojem se, među ostalim, kaže: „Plitvice su ove godine ulozile znatna sredstva za uređenje i zaštitu parka, što se planira i dalje, nakon prestanka turističke sezone. Staza na vrh Medvjedaka nije programirana u sistemu obilaska jezera, ali se slazemo s vama da je treba urediti, što ćemo i učiniti ove godine, budući da za nju imamo kompletan elaborat.“ Potpis: direktor Luka Mrkobrad. Hvala kolektivu „Plitvice“ u ime mnogih posjetilaca!

(Josip Sakoman)

Spilja u kamnolomu – Tounj

$x = 5011,560$ N
 $y = 5525,435$ E
 $z = 265$ m

dubina: 0 m
 dubina: 382 m
 dubina: 382 m

topografski snimak:
 1960: P. Filipović, H. Malinar,
 SOV (a–b)
 1989. B. Jalažić,
 SO PDŽ (c–d) (-41)

v. raz: 78 m

1986–1989. topografski snimili:
 Lacković Damir, Barisic Teo, Kireta
 Edo, Dobrovic Slaven, Josipovic
 Cedo, Erhardt Robert, Tomasic Gor-
 dan, SO PDS „Velebit“

Spilja Tounjčica

1. glavni kanal
 2. Desni zazidani kanal
 3. ž. pruga Karlovac–Rijeka
 4. Polupecina

$x = 5011,600$ N
 $y = 5525,700$ E
 $z = 225$ m

5. Jezero pod podzemom
 6. stalni izvor r. Tounjčice

**SPILJA U KAMENOLOMU –
 TOUNJ**

7. ulaz

8. sifon Dryne ljske

9. Zeleno jezero

10. Slonovo pojilo

11. Suho korito

12. Dvorana tri sige

13. Mamutova dvorana

14. Istočni prsten

15. Školski kanal

16. Naftaplin

17. Kanal s puščima

18. Reibanke

19. Turbina

20. Dvorana pod velikim raskrišćem

21. Pjevava dvorana

22. Skriveni kanal

23. Veliko raskrišće

24. Patkov skok

25. Helaktitni kutak

26. Čarobni krug

27. Pospani kanal

28. Ludnica

29. Krvavi menadar

30. Lavljii kanal

31. Šišmisić prolaz

32. Atlantida

33. Zigurat

34. Dvorana crnog oblijska

35. dolazni sifon

36. odlažni sifon

37. Vodenji labirint

38. Veliko jezero

39. Australija

40. Gelender

41. Pod Australijom

42. Južni kanal

43. Disneyland

44. Spranja

45. Fakin

46. jezero Ena

47. Cindrella

48. glavni dolazni sifon

FLORA I FAUNA NACIONALNI PARK „KRKA”

PRIRODNI SUSTAV KRKE VRLO JE SLOŽEN, DINAMIČAN I OSJETLJIV. NJEGOVE SU OSNOVNE KOMPONENTE GEOMORFOLOGIJA, HIDROLOGIJA, PEDOLOGIJA, KLIMA, ZOOENOZA, FITOCENOZA, TIPOLOGIJA ŠUMA I KLASIFIKACIJA PEJZAŽA.

BOGATA I RAZNOLIKA MEDITERANSKA I SUBMEDITERANSKA FLORA SADRŽI PREKO 800 VRSTA, PRETEŽNO AUTOHTONIH. OD ŠUMSKO-VEGETACIJSKIH LOKALITETA ISTIČU SE ČULIŠIĆA GAJ (100 HA), MAČKOVICA (24 HA PRETEŽNO STARE ŠUME CRNIKE), VISOVAČKA BRINA (32 HA HRASTA MEDUNCA I BIJELOG GRABA), A NAJVEĆI KOMPLEKS ČINE ŠUME OKO MANASTIRA ARANĐELOVAC (240 HA HRASTA MEDUNCA, BIJELOG I CRNOG GRABA, JAVORA GLUHAČA). NAVEDENI LOKALITETI PREDSTAVLJAJU IZUZETNU PEJZAŽNU VRIJEDNOST.

PO BOGATSTVU (221 VRSTA) I FAUNISTIČKOJ STRUKTURI KRKA JE JEDAN OD NAJZNAČAJNIJIH ORNITOLOŠKIH REZERVATA U JUGOSLAVIJI, UVRŠTEN MEĐU ORNITOLOŠKI NAJVREDNJA PODRUČJA U EVROPI. POSEBNO JE ZNAČAJNA KANJONSKA ORNITOFAUNA, KOJA SADRŽI BROJNE RIJETKE I UGROŽENE VRSTE, OSOBITO ORLOVE I SOKOLOVE.

KRKA SPADA PO BROJU VRSTA TAKOĐER U NAJBOGATIJE RIJEKE JADRANSKOG SLIVA, A PO BROJU ENDEMA (9), JEDNA JE OD NAJINTERESANTNIJIH U EVROPI. ZBOG TOGA JE KRKA U IHTIOLOŠKOM POGLEDU PRIRODNI SPOMENIK NAJVİŞE KATEGORIJE. JEDNAKO TAKO POSTOJI VELIK BROJ ENDEMIČNIH VRSTA KUKACA, STONOGA, PAUKA I PUŽEVA.

OSOBITO JE ZANIMLJIVA RAZNOLIKA I BOGATA HERPETOFAMA (VODOZEMCI I GMAZOV), OD ČEGA 9 VRSTA ZAŠTIĆENIH ZAKONOM O ZAŠТИĆI PRIRODE, A 11 VRSTA PREDLOŽENO ZA CRVENU KNJIGU KAO ZAŠTIĆENE I UGROŽENE BILJNE I ŽIVOTINJSKE VRSTE HRVATSKE.

